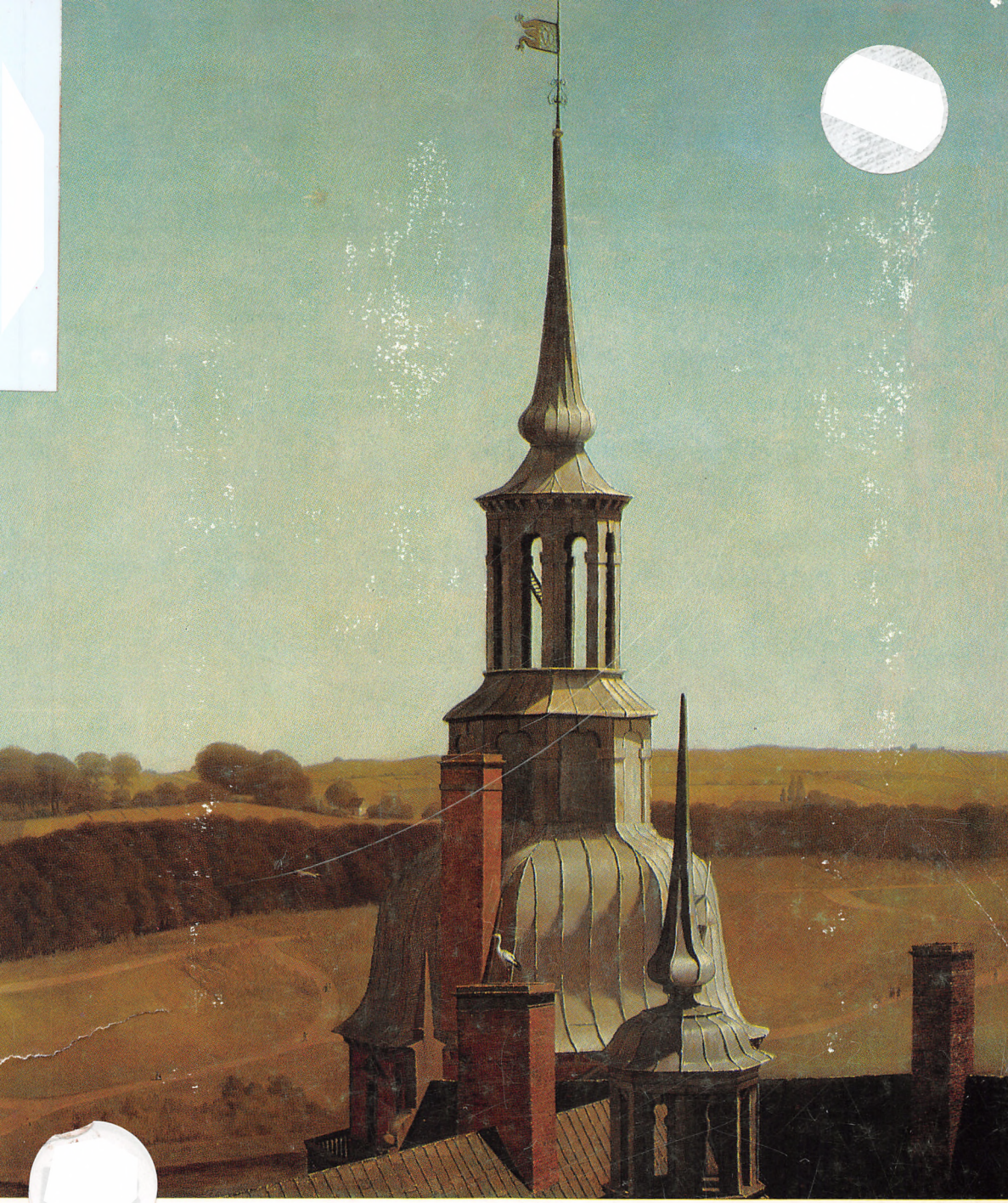

Fra Frederiksborg Amt

ÅRBOG 1983 · FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

FRA
FREDERIKSBORG AMT

Billedet, der smykker årbogens omslag, vil mange nikke genkendende til: det er jo Christen Købkes billede af »Et af de små tårne på Frederiksborg Slot« - og et smukkere og bedre nordsjællandsbillede kan vanskeligt tænkes end dette, hvor man fra selve slottet - amtets historiske midtpunkt - skuer langt ud over et dejligt nordsjællandsk landskab. Og så er det som skabt til at være illustration til bogens første artikel, hvor Elisabeth Herting skildrer sin barndom netop på slottet og henrykkes over billedet og dets vide udsyn over det danske sommerland. Morsom og karakteristisk er storken på skorstenen i midten af billedet. Det er længe siden, nogen har kunnet opleve en sådan situation, men på Købkes tid, da man kunne møde op til en snes storkereder på en og samme bondegård, var den nok ikke noget særsyn.

Købke blev født 26. maj 1810 og døde 7. februar 1848. Han nåede i sit korte liv at udføre en række fremragende billeder - både portrætter og landskabsbilleder. Motiverne til landskabsbillederne fandt han uden for Københavns volde og i omegnen af sin bolig i Kastellet, hvor faderen var militærbager. I 1834-35 arbejdede han i Frederiksborg og fra den tid stammer blandt andet det her omhandlede billede, som sammen med et andet billede fra slottet, skulle udsmykke spisestuen i forældrenes nyerhvervede landsted på Blegdammen. Nu findes billedet på Kunstindustrimuseet. I efteråret 1981 var det udlånt til Kunstmuseets store Købkeudstilling, hvor det blev set af mange.

Købke besad et stort talent og havde så mange kunstneriske kvalifikationer, at han forlængst er placeret som en af vore bedste kunstnere fra forrige århundrede. Det er idag uforståeligt - og beskæmmende - at Akademiet i 1846, da Købke søgte om at blive optaget som medlem, nægtede ham det. Skuffelsen over at være blevet afvist ramte ham hårdt, og har vel også bidraget til at svække hans i forvejen skrøbelige helbred.

Torben Topsøe-Jensen

FRA
FREDERIKSBORG
AMT

ÅRBOG 1983

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND
HILLERØD
1983

INDHOLD

Forord 5
Elisabeth Hertig: Barndom på Frederiksborg 7–40
Jens Lampe: Ure og urmageri i Frederiksborg amt 41–72
Karlo Jørgensen: En sag om hjemmebrænding på Jægersprisegnen for 200 år siden 73–80
Poul Dam: Magleaas Højskole 81–82
Foreningsmeddelelser 83–89
Stikordsregister 91–93

Udgivet af Frederiksborg Amts Historiske Samfund ved skriftudvalget:
Henning Henningsen, Kenno Pedersen, H. Ring, Torben Topsøe-Jensen og Henrik Bengtsen

ISBN 87 87415 20 8

Trykt i C. Nordlundes Bogtrykkeri, Hillerød, v. Claus Bondesen.

FORORD

I årbogen for forrige år havde vi en opfordring til vore læsere om beretninger fra deres liv i amtet eller artikler om emner fra Frederiksborg amt. To af denne årbogs artikler, nemlig »Barndom på Frederiksborg« og »En sag om hjemmebrænding« er et resultat af denne henvendelse. Vi har ligeledes modtaget en livlig beretning om en sygeplejerskes uddannelse på Helsingør Sygehus i 1940'erne, en artikel vi har overladt Helsingør Bymuseum til deres årbog.

Vi takker for disse bidrag samt for artiklen om »Ure og urmageri i Frederiksborg amt«. Den lille opsats »Magleaas Højskole« er et supplement til artiklen om højskolerne i amtet i forrige årbog.

Vi vil meget gerne gentage vores opfordring om artikler fra amtet om emner alle kan have glæde af, om »kloge koner og mænd«, om teknikkens fremmarch i hjem og på arbejdsplads, om trafikkens forandring i vort århundrede o.a.l., som vore læsere har oplevet det; meget velkomne med billeder.

Vi henstiller også til vore medlemmer om at hjælpe os til at få flere medlemmer, fortæl om Historisk Samfund til familie og venner og få dem til at melde sig ind, så årbogen kan få større udbredelse. Vi glæder os over den historiske interesse i amtet, der viser sig i den store tilslutning de mange lokale historiske foreninger, arkiver og museer har, men vi synes, at man derudover kan have megen historisk glæde af at interessere sig for helheden, d.v.s. Frederiksborg amt, og det gøres bl.a. ved at blive medlem af det amtshistoriske samfund og gratis modtage årbogen og få lejlighed til at deltage i vore udflugter og andre arrangementer.

BARNDOM PÅ FREDERIKSBORG

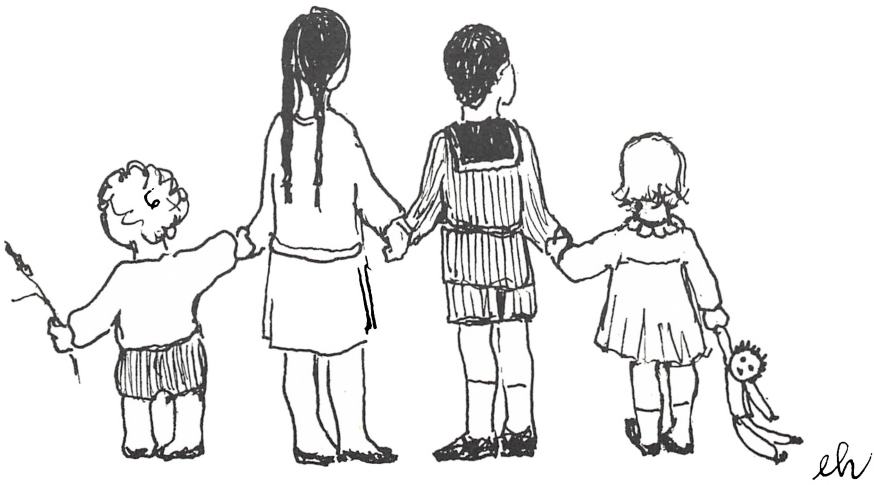

Som næstyngste barn af Otto og Zelia Andrup voksede keramiker Elisabeth Hertig op på Frederiksborg. Her beretter hun i tekst og tegninger om, hvorledes hun oplevede tilværelsen fra Frederik den Andens Østre Tårn i mellemkrigsårene, fra begyndelsen af 1920'rne til slutningen af 30'rne.

En søskendeflok oplever de samme ting forskelligt, og når de implicerede børn er vidt forskelligt forsynet med de forhåndenværende arveanlæg, kan de hurtigt blive uenige om de vilkår, de er vokset op under. Vi fire synes i al fald, at vi er blevet forskelligt behandlet. Alligevel er der to ting, vi er enige om: begrebet »pædagogik« kunne der ikke spores noget af, og opdragelsen var urokkelig autoritær, men med mange uforudsigelige undtagelser.

Der er ikke nogen tvivl om, at vi er ønskebørn, men det er straks mere uhåndgribeligt, hvad der egentlig ønskedes af os. Naturligvis var det velset, at vi opførte os nogenlunde velopdragent, når der var fremmede til stede, men derudover måtte vi fra gang til gang erfare os frem til det tilladeliges grænse, og forbud trådte i reglen først i kraft, når de var overtrådt. Det var således forbudt at fyre hjemmelavede patroner af med den gamle dobbeltløbede forlader i kirketiden. Det var der for så vidt ikke noget at sige til, for det gav et øresønderrivende drøn, og selv om ildsøjlen, der stod ud af mundingen, og de efterfølgende blå krudttåger var herlige, gav den sådan et bagslag, at man væltede bagover på stedet, hvor man stod, og var øm i skulderen i lange tider efter. Vi måtte heller ikke skyde på hinanden med skumslukkeren ved entredøren. Den var tung og besværlig at

manøvrere, så de nye forordninger, der blev udstedt med afslappet ligevægt, blev modtaget med tilsvarende ligegyldighed. Chancerne for gentagelser var minimale; det skulle stå skidt til, hvis vi måtte ty til sådan noget.

At vore forehavender, der altså nok kunne være noget halvfarlige, blev kommenteret så roligt, hang sammen med en af de væsentligste leveregler, vi havde at indordne os.

Det var nemlig ikke tilladt at kede sig.

En anden regel var, at vi ikke måtte komme for sent til en aftalt tid. Det blev anset for højdepunktet af foragt for andre menneskers tid og værdighed. Desværre havde disse to forordninger det med at komme i konflikt med hinanden, og det udløste lynsnare lussinger, når vi hæsblæsende ankom til det bemandede middagsbord.

Hun var ferm til lussinger, min Mor! De sad præcist og hårdt (hun blev siden en habil badmintonspiller) og de hyl, de satte igang, kunne nok tage pusten fra en og anden, men generede ikke hende, der var uddannet ved musikkonservatoriet i soprankoloratur.

Den eneste endefuld, jeg kan huske jeg har fået, fik jeg, da jeg var en tre-fire år. Min Mor var blevet syg, og da barnepigen havde fri, var Far blevet sat til at se efter mig. Han benyttede lejligheden til at hænge om på billederne i spisestuen, mens jeg legede med mig selv. Så fik jeg imaginære gæster, der bad om at låne vores W.C., og jeg viste dem, hvordan de skulle gøre i brændekassen. Det brød min Far sig, mildest talt, ikke om, så jeg blev sparkende og sprællende båret op ad vindeltrappen til soveværelset, hvor Mor lå i den guldforsirede himmelseng, og lagt over dynen på hendes knæ og modtog en nedværdigende revselse, som jeg ikke begreb årsagen til, og som kastede skam over min værtindeværdighed.

Det må være foregået i 1923. På det tidspunkt bestod familien af: Far, Mor, Merete, Georg, Mig, Mads, Kokke-stu-pigen og Barnepigen.

Barnepigen voksede vi med tiden fra, og så fik vi Robin, en irsk terrier, der var initiativrig, intelligent og livslysten. Den blev opdraget efter de samme principper som vi andre med den forskel, at den gerne måtte komme for sent. Det udnyttede den i fuldt mål og morede sig storartet, hvad der gjorde den meget lidt populær i byen. Den blev aflivet efter et dådrigt liv i en alder af syv år, fordi den havde bidt sig fast i nattevagtens schæferhunds kæbe, og nattevagten havde hånden imellem.

Efter Robin fik vi en tysk boxer, der hed Kaspar. Den var af begrænset intelligens og fantasi, og der kom en politihundeinstruktør ud fra København et par gange om ugen for at afrette den, og det gav den hæmninger for resten af livet, så at vi aldrig behøvede at nære ængstelse for, hvad den nu kunne hitte på.

Enepigerne blev længere hos os end man kunne forvente, skønt lægeerklæringer om nervesammenbrud forekom. Der var en munter grundtone i huset, og Mor led ikke af rengøringsvanvid, så det bar over med meget. Da hun blev enke i 1953, trådte veteraner til, så hun fik en række gode år, hvor hun selv kunne bestemme over sin dags timer og udmærket vidste, hvad hun ville bruge dem til.

Hun var født i et juristhjem i København i 1885 som den yngste af en halv snes børn, blev student fra Zahles skole i 1905 og tog afgang fra musikkonservatoriet med sang som hovedfag i 1909. Hun var bemærkelsesværdig præcis som skarpskytte med riffel, kendte alt om sejlføring og takkelage på tre-mastede skonnerter, oversatte et par Dorothy Sayers krimier, (»De ni Klokkeslag« er at købe den dag i dag), var en engageret husmoder, og i sine yngre år en påfaldende skønhed.

Min Far var af den slags, der danner myte, så ham er der skrevet en del om. For en ordens skyld repeterer jeg: Han var født i Randers i et købmandshjem i 1883, og var den ældste af tre sønner. Han blev student i 1903 efter to år i anden G. på grund af glubende interesse for »allotria« (andre ting), studerede først medicin, så naturfag og derefter romansk filologi, men trivedes dårligt med alle de eksakte krav, så at han endte med at læse sammenlignende litteratur, der ikke stiller så snævre krav om præcision.

Han blev magister i 1909 og i 1910 ansat ved det nationalhistoriske museum på Frederiksborg. Samme år giftede de sig og fik sommerbolig på slottet. Først i 1919 eller 1920 flyttede de til Hillerød for alvor. Jeg er født i en lejlighed på Sct. Hans Torv i december 1918, og min bror »Mads« i himmelsengen (der nu er at beundre på Selsø Slot) i marts 1921 på Frederiksborg.

I 1933 blev Far udnævnt til direktør, og var blevet rundelig dekoreret undervejs, - en til stadighed tilbagevendende begivenhed, der fortsatte til efter hans død, og gav os vanartede unger lejlighed til at affyre alle de klassiske citater om, hvem det er, der får sådan noget hængt på sig.

Hans arbejdsevne var legendarisk, og han havde en særlig indrettet hukommelse for fysiognomier i malede portrætter, hvad der gjorde ham til en af sin tids bedste ikonografer og gavnede hans elskede museum i allerhøjeste grad.

Han var charmerende og slagfærdig og kunne gnistre af vid og varme, men også eksplodere, så overvældende, at det fornemmedes som et jordskælv, der var sat i gang af et vulkanudbrud, så at det kunne være vanskeligt at finde balancen igen bagefter. Set fra de hjemlige stuer var det nok hans umættelige kontaktbehov, der var hans mest iøjnefaldende karaktertræk. Det medførte, at vores hus var det mest gæstfri i verden, og at Mor hvert år til jul ønskede sig et ophold på »Monte Bello« i julegave, - et ønske Far ikke begreb noget somhelst af og fejede af bordet med en grandios håndbevægelse.

Han var på lyksalighedens tinder, og glæden stod i et brus omkring ham, når han var vært og elegante måltider blev sat foran husets venner og slægtninge i den strålende oplyste spisestue. Til daglig vendte Mor femørerne i den evigt underernærede husholdningspung.

Vi boede i Frederik den Andens østre tårn. Det hører til det kompleks, som Christian den Fjerde lod blive stående, da han rev sin fars slot ned for at bygge sit eget Frederiksborg. Det østre og det vestre tårn er symmetriske og symmetrisk anbragt i forhold til hele anlæggets midterakse og er dateret 1562. Det er alvorlige huse, runde og faste, og de bærer præg af fæstning, da de rager lodret op af søen med deres nordsider, og er utilgængelige fra den kant, fordi de underste vinduer er anbragt højt over vandfladen. Sydsiderne vender ud mod rummelige pladser, der er omkranset af staldbygninger med højtsiddende vinduer og mandshøje mure.

Vores plads var den gamle ridebane; men jeg mindes ikke at have set nogen rytter på den.

Under første verdenskrig var en eskadron gardehusarer installeret i de ubenyttede stalde, og den bageste ende af den vestre længe blev indrettet til belægningsstue og køkken- og spiseafdeling. Her indrettedes senere »Konservatorstuen«, et rum, der kom til at spille en stor rolle i vores liv, både fordi alle større fester blev afholdt i det, da stuerne i Tårnet ikke var særligt store, og fordi der var så god gulvplads, at man kunne løbe fra den ene ende til den anden og få rimelig fart på.

Merete, der er født i 1911, husker godt nok husarerne. Hun fik lov til at sidde foran, når hestene skulle røres, og man glemmer ikke så let, at man har set verden fra den synsvinkel.

At gardehusarernes tilstedeværelse ikke havde været helt upåagtet i byen, erfarede Mor en dag, da hun gik på indkøb med mig i en promenadevogn. Jeg må vel have været et par år eller så. En elskværdig dame standsede hende og komplimenterede hende til det yndige barn i vognen og endte med at sige til hende: »Ja, - er det ikke ejendommeligt, at disse soldaterbørn altid bliver så bedårende?« Jeg behøver nu ikke at gruble over min oprindelse, - min Farmors ansigt sidder nok så nydeligt på mig.

I Tårnet var der spisestue og køkken og pigeværelse i »stueetagen«, og dagligstue og soveværelser ovenpå. Det medførte, at vindeltrappen mellem etagerne var stærkt trafikeret, og dens trin slidt hule og skæve i århundredernes løb. Trådte man forkert på et af de uregelrette trin, bestemte en eller anden ondskabsfuld naturlov, (Gallilæis?) at man rullede hurtigere og hurtigere ned og ikke standsede, før man lå for foden af trappen. Sådan en nedtur gav blåsorte pletter og et bevidst forhold til op-og-ned, hvad der senere kom os til nytte, da vi fik smag for at bestige de vindomsuste tårnes åbne spir.

Tårnets grundplan er en cirkel, og da vindeltrappen er indkapslet, får gemakkerne buede ydermure og nogle steder krumme indre vægge. Hjørner bliver både spidse og stumpe, og der dannes skæve, dunkle gennemgange med rige muligheder for en frodig barnefantasi.

I min tidligste barndom boede familien kun i Tårnet, men da lejligheden ud til staldgaden blev ledig, blev den inddraget til os, og Mor nedlagde det kontrolhønseri, hun havde etableret på den tidligere mødding for enden af ridebanen, og også dueslaget ovenover stalden. Her havde hun hidtil haft sine fredelige stunder, men nu tog hun det forladte barneværelse i brug og begyndte at læse italiensk.

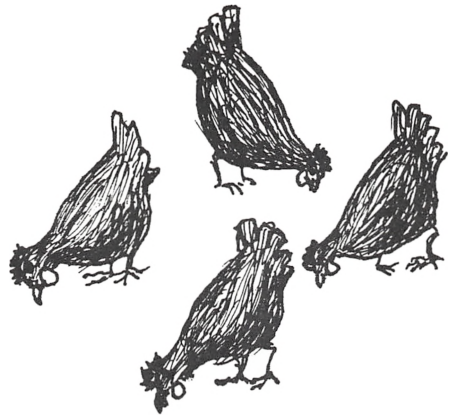

Vi fik vore egne værelser og hele ridebanen og et vidtstrakt system af tomme, støvede lofter til disposition.

Vores nærmeste nabo blev nu varmemesteren i Herluf Trolles tårn for enden af ridebanen. Han var en lille, rank mand med en meget hæs, lys stemme og et lystigt opfinderhumør. Han kunne lave en gylden ridderhjelm af en gammel billygte og et autentisk korsridderskjold af et kasseret stykke blik. Hvis vi havde større friluftsspisninger på ridebanen, kunne han hitte på at fire en tom kurv ud af sit spisekammervindue (der vendte ud til festpladsen) i et solidt stykke sejlgarn. Vi unger sprang så til og fyldte på af Carlsbergs velgerninger, så at den almindelige feststemning bredte sig til de højere luftlag.

En dag han stod i vores køkken, foreslog han Mor at lave et varmeskab til tallerkner i et eller andet hjørne. Da Mor et års tid efter spurgte til det, sagde han med sin lille stemme:»Fru Andrup, fru Andrup, hvad er et år på et museum?« Der var et renfærdigt perspektiv i hans tilværelse.

I det vestre tårn boede Schmith. Uden ham kunne ingenting i denne verden fungere, - han var her og der og allevegne, men hans operationsbaser var delvis i Jægerbakketårnet og dels i Konservatorstuen. I det sekskantede tårnværelse på tredie sal hang der skilderirammer alenvis ud fra væggene fra loft til gulv på lange knager, og her ordnede han mindre ting, der skulle sættes i stand.

I Konservatorstuen forgyldte han møbler og store rammer med rigtigt bladguld og dæmpede siden den værste stråleglans ned med noget halvklar fernis. Guldet havde han i en stor, tung pakke, som det ikke var svært at fiske et stykke ud af. Så lavede vi konkurrencer om, hvem der længst kunne blæse rundt med sit stykke. Flyvende guldstykker ser nu engang godt ud.

Han var ejer af »et« automobil, der allerede i trediverne var en veteran. »Det« havde kaleche af groft lærred med ruder af en slags marieglas. I dårligt vejr blev den slået op, og så måtte man knappes ind ved hjælp af nogle store tryklåse.

Far gjorde skamløst brug af ham og køretøjet, de kunne lige akkurat være der sammen med en mellemstor kuffert, og jeg har oplevet at måtte presse et par glemte morgensko ind mellem trykknapperne, engang da Far havde mobiliseret Schmith for at han kunne nå flyveren til Paris i Kastrup.

Vi andre misbrugte ham også af hjertens grund, men vi mærkede aldrig så meget som antydning af irritation. Til gengæld elskede vi ham og hans store, mørke kone. De havde ingen børn, men hun havde Frederiksborg i blodet fra sin barndom. Hendes Far havde været portner før nogen af os kunne huske.

For enden af Schmiths gård havde Lauritz Andersen til huse i en enetages bygning i forlængelse af staldbygningerne. Han var en alvorlig sjæl og rådede over tohjulede kærrer, koste, leer, skovle og græsslåmaskiner og lagde sin brede krops kræfter i de gøremål, der i dag udføres af små, tøffende maskiner. Han gik i sort uniform og kunne tage kasket på ved passende lejligheder.

Det kunne maskinmesteren, nattevagten og portneren også. De var alle statens folk, og de passede på alt det, der ikke havde med museet at gøre.

Maskinmesteren var især at misunde, - det var ham, der kunne åbne og lukke for springvandet! At stå i døren til maskinrummet i kancellibygningen og se, hvordan de utallige strålespidser på figurerne på Neptunbrønden begyndte med at sende slatne stråler ned i kummen, hvordan de blev kraftigere og kraftigere og til sidst brølede op i luften, så at det hele blev til et syngende, brusende vandorgie, der fangede sollyset og spaltede det i regnbuens farver og blæstes i sprøjt ud over gårdens brosten, var en evig henrykkende oplevelse, og den blev startet, ved at maskinmesteren bare rykkede en eneste gang i et sort håndtag.

Han havde også det job sammen med portneren og nattevagten at tage vat i ørerne ved de store kirkehøjtider og klavre op i kirketårnet og lægge sig henad de svære bjælker ved de tre store klokker og klemte med knevlen mod klokkens inderside i en stiv time. Det lød forskrækkeligt, men manede virkelig højtid ud over by og land, så at den hellige tavshed indviede alt i det øjeblik, de holdt op.

Portneren stod til hverdag i porten til den indre slotsgård og tog til kasketten med en stor, blød armbevægelse, når vi passerede. I mange, mange år blev vi modtaget af hans uforanderlige gestus og hans rolige, varme smil, når vi kom, - selv efter at vi havde forladt Tårnet og kun kom på lejlighedsvise besøg.

I kancellifløjens sydlige ende residerede slotsforvalteren. Han var altid en pensioneret, højtstående officer og havde ansvaret for ordenskapellet i kirken og i museumsfløjenes trappetårne. Var han en initiativrig mand, endte det i bedste fald med væbnet neutralitet mellem ham og Far, så at vi i mange år troede, at hans titel var: »Slåsforvalter«, og at han kun levede op til den af pligt.

Amtmanden - der var flere af dem i min tid - havde på det nærmeste rådighed over hele det dejlige hus overfor. Han kom egentlig hverken slottet eller os ved, men det hændte, at han havde brugbare børn, og så kunne vi lege i den store, stille have, der bød på tomme havehuse med flere øde værelser og på en smal træbro, der kunne gungre.

Hele Fadeburslængen var fuld af nyttige mennesker, der havde småkager og/eller børn, så dertil kunne vi roligt udstrække vore jagtmarker. Men så var vi også kommet til Audienshuset og havde nået slottets yderdistrikter og var på vej over i parken. Den var ikke mindre spændende end søen, slottets kældre og lofter

og tårne, for ikke at tale om selve museets samlinger og magasiner. Men vi skulle være en smule større, før vi kunne tage hul på alle de herligheder. - Vi havde en ungdom foran os!

II

Når man skulle op i dagligstuen, måtte man træde ud fra vindeltrappen (der snoede sig videre op) og ind i et snævert, mørkt rum, hvor der stod et bord opad væggen. Her landede og lettede alle de legemlige fornødenheder, der ikke hørte til i spisestuen, inden de kom gennem døren.

Selve stuens grundplan var en halvcirkel med undtagelse af den bid, der var skåret af til det føromtalte forgemak. Der var to høje vinduer, der hovedsageligt vendte mod syd og gav meget lys. Væggene var tapetseret med et mørkladent landskabstapet, der sjældent kom til syne mellem alle de 1700-tals malerier, der dækkede væggene stuen rundt.

Møblerne var af palisander eller mahogni og med en enkelt undtagelse skaffet til huse på auktioner. Der var ikke ret meget plads mellem dem, og tomrummet under loftet blev udfyldt af en halvanden meter høj lysekrone af venetiansk glas. Det var en overdådig opstabling af påskeliljer, lænker, snoede blade, skåle og knopper og bølgende arme med ubekvemme indretninger til levende lys.

Det eneste møbel, der var kommet til på normal arvevis, var flyglet, som Mor havde haft med sig hjemmefra. Hvordan det nogensinde var kommet op ad trappen, spekulerede vi aldrig over.

I dagligstuen drak man kaffen efter middag, cocktailen før et festmåltid og god-nat-drinken ved hverdagsfester. Kom der celebre besøgende på museet, kunne det hænde, at de blev inviteret til te i tårnet, og det skulle foregå i dagligstuen. Situationen var akavet, for kagebageri var ikke ligefrem husets stærke side, så vi børn blev sendt i iltempo til bageren efter flødeskumskager og blev derefter beordret til under ingen omstændigheder at vise os i dagligstuen før kysten var klar igen.

Da Stauning skulle komme til te (Stauning til te!) var alle forberedelser i den skønneste orden, og jeg legede med en veninde, der var kommet ud fra København. Vi morede os da også udmærket, indtil hun blev sur og kom i tanker om, at hun ikke vidste, hvornår hendes tog gik og ville vide det med det samme. Jeg så ingen grund til at forhale hendes hjemrejse, men køreplanen lå oppe i dagligstuen, så der var ikke andet at gøre end at gå derop. Jeg fik skubbet mig ind ad døren, og der sad han med ryggen til, i en stol, der ellers var forbeholdt Mor. Han bemærkede ikke min tilstedeværelse, men Mor sagde med den englesødeste stemme: »Hvad vil du, min søde pige?« Jeg fik fremstammet, at jeg bare så gerne ville låne togplanen. »Jamen hvad vil du dog med den?« lød den englesøde stemme. Spørgsmålet bragte mig ud af fatning. Jeg mente ikke, at der var mere

end een mulighed for anvendelse af togplaner, og for ikke at virke alt for uoplyst, svarede jeg, at jeg bare gerne ville vide, hvad klokken var.

Så blev der meget stille i stuen, og Stauning vendte sig langsomt og besværligt i stolen og betragtede mig længe og indgående. Jeg fik togplanen uden videre bemærkninger, og veninden kom i god tid til toget.

Ved middagsselskaber måtte man først op ad trappen til den obligate drink, så ned i spisestuen og så op igen til kaffen bagefter. Turen op ad trappen efter middagen kunne åbenbart godt gøre nogen lidt svimle, for det var ligesom om de svajede en kende, når de fik dagligstuens faste gulv under fødderne, og håndkyssene blev smurt noget skævt af på borddamernes hænder. Onkel Knud greb begejstret lejligheden til at kysse om igen under iagttagelse af mere sirlig omhu og dybfølte undskyldninger.

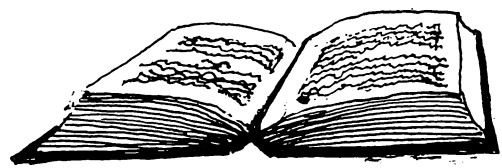

Almindeligvis læste Mor højt, når kaffen efter middag var drukket. Hun kunne ikke læse uden at strikke og ikke strikke uden at læse, så at hendes hænder fabrikerede uanede mængder af undertøj, strømper, trøjer, vanter, lusekofter og gensere o.s.v., o.s.v., mens alverdens eventyr og romaner og dramaer flød fra hendes læber. Da hun havde strikket sig igennem alle de opskrifter, der behagede hende, begyndte tingenes ensformighed at kede hende, og hun gav sig til at strikke strømper med ti tær i, kombinations med opknappelige bundstykker og uklædelige drengebukser med løs gylp. Da ingen af disse opfindelser faldt i god jord, tog hun resigneret fat på strømperne, vanterne, genserne o.s.v., o.s.v. Imens var vi beskæftiget med sysler som brodering, tegning og malen og den slags. Funktionerne omkring bordet var således intense, og det var et guds under, at det ikke brasede under alt det, det i tidens løb måtte lægge ryg til, for det var et spinkelt palisanderforetagende, der bævrede faretruende, hvis det ikke blev behandlet med nænsomhed.

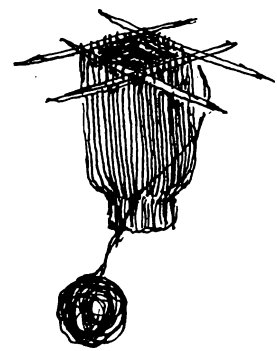

I en årrække var flyglet et virksomt stykke inventar, selv om ingen af os blev ørne til at behandle det efter fortjeneste. Mor øvede sig ved det. Hun stillede sig op foran det og slog en tone an med en finger. Så spærrede hun munden op til det ubegribelige og smældede tonen ud i stuen. Den blev efterfulgt af tertsen og kvinten og til sidst med overvældende styrke af oktaven, og så gik det nedad igen samme vej. Næste tone blev slået an, og seancen gentog sig, indtil stemmen knækkede over et sted på den anden side det høje C. Det hele kunne høres vidt omkring, selv om vi havde dobbelte vinduer.

Hvis jeg legede nede i gården med en veninde, kunne hun befippet spørge: »Hvad i alverden er det?« Så mumlede jeg, at det bare var Mor, der øvede sig »Øver sig - ? - På hvad?« Så blev jeg flov, og sørgede så vidt muligt for at være af vejen, hvis jeg vidste, hvad der forestod.

En gang om ugen kom kordegnen og akkompagnerede, og så gik det med brask og bram gennem opera-arier, oratorier, lieder og romancer.

Kordegnen var det dejligste menneske, der tænkes kunne. Han var en høj, tæt mand med et rødmosset ansigt og hænder så store som skovle og fingre af et omfang, der gjorde det til et mirakel, at han kunne nøjes med at slå een tangent an ad gangen.

Der var en anden sopran i byen, og de to damer fandt sammen i sådan noget som Mendelsohns duetter og tilsvarende herligheder. Den uforstyrrelige kordegn tog alle prøvninger med stoisk ro og fortrak aldrig en mine. Men en dag rablede det for ham. Han smadrede sine to store hænder ned i to-tre oktaver, skød klaverbænken fra sig og stormede op og ned ad gulvet i et ukontrolleret tempo, så at damerne troede, at en hveps havde stukket ham på et sårbart sted. Da han var faldet til ro, viste det sig, at en af damerne, der var gået i gang med Heises »Dyvekes Sange«, mens den anden hvilede røsten, var kommet til at synge: »barm«, i stedet for »karm« på det sted, hvor Christian II lover Dyveke: »Jeg spænder fire heste for din hængende karm«. Ingen af damerne havde bemærket omdigtningen; men deres bryststykker var i længere tid genstand for vores levende interesse.

Da jeg var blevet syv-otte år, blev jeg sendt til spil hos fru Bentson i Østergade. Sandsynligvis har jeg måttet spille skalaer og etuder og den slags, det husker jeg ikke noget om. Det, jeg husker, er en børnebog med vers og noder og farvede helsides-illustrationer, som jeg gerne måtte bruge. Det bedste var et billede af en flok drenge med fjerprydelser, der løb gennem en lys solskinsskov. Det billede ville jeg gerne kunne spille; man skulle oven i købet synge til: »Fremad! - Hver indianer - rødhud og mohikaner«. Jeg endte virkelig med at kunne synge og spille det hele.

Far blev imponeret, da han hørte min færdighed, og som belønning inviterede han mig i Det kongelige Teater til operaen »Tosca« med Tenna Kraft i hovedrollen. Efter den oplevelse sygnede min musikinteresse hen, og selv om der blev foretaget genoplivningsforsøg med »Jægerbruden«, der måske kunne ligne den med indianerne en lille smule mere, lå min foretagsomhed i tonernes verden død hen i mange år.

Kordegnen gjorde et stort og uselvisk arbejde for at genoprette det forsømte, da han trådte ind i billedet, men efter syv års uihærdig træning formåede jeg kun at kunne klare »Til Elise«, Mozarts A-dur sonate og et og andet fra de »24 timer«, og så holdt alting op for mig og flyglet.

Mor sang for sidste gang ved Meretes bryllup i 1933, og efter lang tids uvirksomhed blev flyglet bragt ud af huset, og endte hos en interesseret slægtning.

Spisestuen havde, ligesom dagligstuen, en cirkelbue til ydermur, men vendte ud mod kanalen. Den havde tre vinduer, og de to af dem var direkte over vandet, så at vi kunne nå at spytte ud ned i det, hvis Mor gik ud af stuen. Det hændte, at hele tallerkenfulde af sagovælling eller andre viderværdigheder i en fart blev verfet ud, og hvis det ikke kunne nås, ned i den terrin, der stod i det midterste vindue. Når det blev opdaget ved hovedrengøringen, var der gået så lang tid, at kommentarer var forældede og unyttige.

Også i spisestuen var et hjørne nappet af; her var det den indkapslede vindeltrappe, der tog en bid af den eneste lige væg i stuen. I den spidse krog mellem de to krumme mure var der indrettet et skabsrum med et par hylder, hvor optrukne flasker blev sat til side. Vi kaldte rummet for drukkenskabet, og først i gymnasiealderen skønnede vi på det krus med sugerør, som Mor så (u)betænksomt havde anbragt derinde.

Husets køkken havde før været indrettet i spisestuen og det gamle ildsted var let kendeligt på den udvendige kaminopbygning, der foroven havde en afslutning af murstenstrin, hvor det var ideelt at temperere vin. Før der blev installeret centralvarme, stod der en kakkelovn i det nedlagte ildsted, men den kunne ikke

varme rummet ordentligt op, så der var altid store fugtpletter på væggene, og Mor tilskrev Georgs lungebetændelser, mine hals- og kæbehulebetændelser og Mads' ørebetændelser de fugtige og kolde mure.

Der var ikke noget tapet på væggene. De stod hvidkalkede og tog imod reflekserne fra solglimtene i vandet, så at hele stuen en sommermorgen kunne glitre og glimte som et festfyrværkeri, - selv silvertøjet på buffet'en gnistrede, og det funklede i messingkirkekronen, så der skulle noget særdeles ubehageligt til for at fordærve humøret sådan en morgen med sprøde kryddere.

Det var et rum, hvor der var højt til loftet, men også deroppe kunne lysreflekserne marchere hen over de svære, pommerske bjælker, der var mørknede til det sortagtige og havde klare mærker efter de øksehug, der i sin tid havde lavet de enorme fyrrestammer om til bjælker.

Ned fra den midterste hang kirkekronen. Hvor den kom fra, aner jeg ikke, kirker plejer jo ikke at sælge ud af den slags, ihvertfald ikke til en pris, der kunne være tænkelig i vores tilfælde. Den var beregnet til at kunne oplyse en fjerdedel af en domkirke, men vi nøjedes med at tænde en enkelt etage ved festlige lejligheder. Man måtte op at stå på det færdigt dækkede bord mellem blomsterarrangementer og skrøbelige servicedele for at tænde den, og skulle der tændes flere etager måtte vi have en stol op på bordet at stå på.

Vi havde fuldt blus på den en enkelt gang (min Fars 60 års fødselsdag), og straks troede folk, der gik forbi på S-broen, at vi havde kigget galt på kalenderen og fejrede juleaften i utide.

Den blev pudset et par gange om året. Det var et projekt der tog sin tid, men så strålede den også i mere end østerlandsk pragt i nogle uger.

Møblerne i stuen var erhvervet på auktioner med undtagelse af uret, der var et af Mors arvestykker fra nogle tanter i Kiel. Det var ca. 2 meter højt og af mahogni og havde et brugbart skab foran pendulkassen, hvor bordbrugsgenstande blev opbevaret. En klassekammerat hylede af grin, da jeg ved et tearrangement instruerede hende om, at sukkeret stod i uret. Det var det mest fjollede hun nogensinde havde hørt. Mig forekom komikken at være begrænset; der stod også salt og peber og engelsk sauce, og det var der da ikke noget komisk ved.

Uret og bordet og stolene var og blev de samme al den tid, jeg kan huske; til gengæld skiftedes de andre møbler ud alt efter hvad Far var blevet hængende på ved auktioner. En overgang stod der et forbløffende, arkitektonisk værk af en ædel træsort på størrelse med en mindre flyttevogn. Det havde sølvlister om alle skabs- og skuffekanter, og der kunne trækkes plader ud i forskellige højder, så at man både kunne stå og skrive og sidde og skrive. Bortset fra det havde det skuffer i alle tænkelige størrelser og højder og skabe, der vendte fremad og sidelæns til højre og venstre. Da det i tidernes morgen skulle stilles på plads, kunne det ikke komme ind gennem døren men blev sejlet på en pram hen under vinduet og derfra hejset ind i stuen. Da det måtte vige for nye erhvervelser, havde museet fået en snedker, der både kunne trække fra og lægge sammen.

På et tidspunkt afløste en rigtig, god, gammeldags buffet et carnisformet klaver, som der ikke kunne stå så mange plat-de-menager på.

Det sidste møbel, der fandt vej ind i spisestuen, var et stort, hollandsk barokskab af palisander og ibenholt. Det havde kostet 100 kroner på en auktion den 9. april 1940 og var et pompøst stykke med en overbygning på 3/4 meter, der ragede godt ud i stuen.

Efter denne anskaffelse kom der ikke flere »nye« møbler. Jeg tror, at Mor havde fået Far til at nære sig, så at han fra da af hovedsagelig kun løb løbsk overfor terriner, trearmede lysestager, saltkar og uforklarlige, orientalske kunstgenstande, - ting, der nemt kunne stuves af vejen i barokskabet, der da også var fyldt til bristepunktet, da han døde.

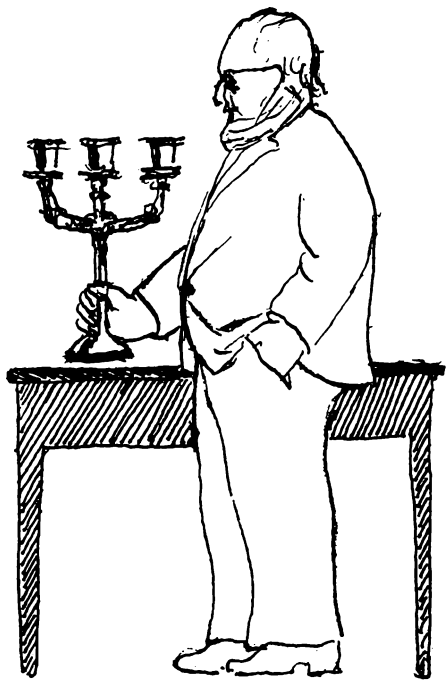

III

Min Far mistede sin Mor kort efter at han var flyttet hjemmefra og ind på Regensen.

Det var ham en hjerteskærende sorg, for han elskede hende højt og mente, at han havde arvet de fleste af sine positive egenskaber fra hende.

Hun havde, blandt andre gode sider, en formidabel hukommelse og kunne efter sigende hele »Hjortens Flugt« udenad efter at have læst den igennem et par gange. Det var også utroligt, hvad Far kunne rable af sig, når han kom igang. Han havde et passende citat til enhver tænkelig situation, og kunne med en fiks drejning få noget ubeskrivelig grinagtigt ud af det. Vers klæber også ved min hjerne. Nu, et halvt hundred år efter at salmevers blev terpet ind, kan jeg fiske dem frem af en ellers urørt skuffe i min hukommelse og glæde mig over deres pragt.

Fars Mor havde en søster, der hed Julie. Hun var blevet gift med en læge i Stubbekøbing, og da han opgav sin praksis, flyttede de til Hillerød og lejede en standsmæssig lejlighed på torvet. Her havde Moster Julie en forhøjning ved vinduet, hvor hun sad og nørklede og kunne overskue det fortov, som vi gik ad, når vi skulle til eller fra skole. Så blev vores fremtoninger nøje registreret, og det

blev straks pr. telefon rapporteret til Tårnet, at jeg ikke havde knappet frakken, eller at Mads' strømper var gledet ned.

Onkel Jonas var stille og rar, og det blev en katastrofe for deres »adoptivdatter« Karen, en pige, de havde taget til sig som spæd, da han pludselig døde. Moster Julie omfattede just ikke datteren med moderlig varme, hun var nær ved at drive pigen ud på fortvivlelsens yderste overdrev, hvorfra hun, efter eget udsagn, kun blev halet ind igen ved energisk indsats fra min Fars side.

Trods Moster Julies ubestridelige evne til at spolere enhver fornøjelse, var hun altid med ved vores juleaften. Der skulle overjordiske kræfter til for at kvæle vores struttende livsappetit den aften. Selv julemiddagen kunne hun hitte på at finde kulinariske fejl ved, og udbasunerede sine iagttagelser med tilfreds skadefryd.

Hun havde selskabsdame, hvis paryk var for stor, så at man var bange for, at den ville skifte retning, hvis hun drejede hovedet for hurtigt, og så havde hun en grævlingehund, der hed Lillemand. De var der naturligvis allesammen juleaften, og Lillemand indlagde sig evigt ry, da den trak sig ind under et bord, der var dækket af en dug, der nåede til jorden, - og dér i fred og ro splittede Mors og Meretes julegaver (sølvræve) i små totter. Lillemands fordøjelsesmæssige fremtid bekymrede Moster Julie, da det blev opdaget, men ellers vendte hun aldrig tilbage til affæren, hverken i ord eller gerning.

Af en eller anden grund var hun ejer af en robåd, der lå ved bådebroen ved torvet. Den fik vi af og til lov til at låne, også når hun ikke selv sad i den, og efter at have prøvet den fornøjelse, kan man roligt sige, at vi ikke kunne få nok af den.

Nu var det sådan, at der var en dør i muren mellem ridebanen og søen. Man skulle ned ad tre stentrin for at få den puffet op, og så kom man ud på en gammel bådebro, der var så skrøbelig, at den gav et spjæt fra sig, når man trådte ud på den.

Hvis vi var forsigtige, kunne vi godt liste en fem-seks teen-agere der ud, uden at den gik fra hinanden. Den var et yndet opholdssted, fordi vi der var udenfor lands lov og hørevidde og havde frit udsyn til haver og bådebroer på den anden side af søen.

En skønne dag var der en, der jog et ben gennem en mør planke, og da »Titanics Forlis« netop blev kørt henne i biografen, var situationen indlysende, - det gjaldt bare om at vugge i takt.

Intet menneskeliv gik tabt, for der var kun en alen vand på det sted, men illusionen om bundløst hav var perfekt på grund af de blågrønne alger, der gjorde det umuligt at se mere end en håndsbred ned.

Imidlertid var lejen af bådplads ved torvet blevet for dyr for Moster Julie, så at hendes båd blev ankret op ved vraget af »Titanic«. Det var en smal ustyrlig jolle, som Mor åbenbart må have anset for helfarlig, for en skønne dag var den væk.

Til gengæld blev der tømret en ny, solid bådebro, og en dag lå der en bredbuget, klinkbygget jolle ved den. Det var en af den slags turister kunne leje for timebetaling, så den var robust, og var svær at få til at kæntre.

Georg skar et hul i kanten af agterspejlet på den, og en åre, der var knækket over det rigtige sted, blev et redskab, der kunne drive den frem ved hjælp af den teknik, der hedder at »vrikke«.

Fidusen er den samme, som gondoliererne bruger i Venedig. De snor og drejer årebladet nede i vandet, så at det kommer til at fungere som en fiskehale. I stedet for at stå op, som vores fiskere, der vrikker med ryggen imod sejlretningen, kunne vi sidde bekvemt på agtertoften og stille og roligt styre præcist gennem broer og buer og endda gå langt op i kanalerne, der er så smalle, at det er umuligt at ro i dem, når man har årer strittende metervis ud fra hver side.

En tur om slottets enemærker kunne for så vidt minde om en gondolfart i Venedig. Den rolige gliden mellem høje mure, vandets skvulpen mod fundamenter og den ferske lugt er den samme, men turen om Frederiksborgs forskellige anlæg er langt mere underholdende. Her er grønne haver og brede anlæg med blomstrende buske og træer der hælder ud over vandet, og der ligger væltede piletræer, som bare vokser videre i vandret retning med rødderne forankret i en diminutiv brink.

I eksamenstiden gjaldt det om at kapre båden for sig selv og beslaglægge den så længe som muligt. Der var en vis mening i at læse Alphonse Daudet under en blomstrende syren, der hældede ned over vandet, mens en and med ællinger vimrede om båden, eller Horats i et piletræ, der kun var tilgængeligt ad vandvejen. Historie kunne repeteres, mens båden drev for egen kraft midt ude på søen, så at man havde slottets appetitvækkende hovedbygning i øjenkrogen, og fortidens omskiftelighed på prent foran sig.

Matematik var det bedst at gå indendørs med, selv om ens værelse vendte ud mod S-broen, og hvert ord, forbipasserende turister sagde til hinanden, kunne høres så tydeligt, som om de blev råbt lige ind i ørerne på en.

»Gu-ud, se dér! - Der står en terrin i vinduet, så kan der da ikke bo nogen! Tror du, at man kan komme der ind?« Så vidste man, at hunden ville gøre et mageløst spektakel om et øjeblik, når de udforskende gæster havde forceret vores port, og samtidig undrede man sig over, at det var så besynderligt, at der stod en terrin i vinduet.

Vi var mange, der havde båd i søen, og det var allesammen ganske almindelige rojoller, undtagen altså lige Denckers.

Han var den mest uundværlige person i byen, for han producerede de tingester, der var fast ingrediens ved enhver fødselsdag og skulle deles ud i første time. Det var nogen seje karameller, som givetvis trak plomber ud af tænderne på et par klassekammerater, men det gjorde ingen skår i glansen omkring fødselsdagsbarnet.

Hans butik var den mindste i verden og ikke just nyskuret, sådan nærmest gråstøvet. Voksne kom der ikke gerne, men til gengæld var den det faste opholdssted for folk med friske ugepenge.

Man kom op til den ad tre-fire trin, der ragede ud på fortovet i Helsingørsgade, så den var ikke sådan at komme udenom.

Foruden »Denckerklumperne« lavede han og hans kone i tiden før jul »æbler og figner på pinde«. Det var røde pigeoner og figner, som de havde stukket en pind i, og derefter var de blevet dyppet i glohed karamel, hvor ved de fik et knasende, sprødt overtræk, så at de kunne gnaskes uden at man behøvede at tage vanterne af.

Om sommeren lavede de is i en træspand med håndsving og serverede den i hjemmelavede kræmmerhuse med hjemmelavet flødeskum og med hjemmelavet jordbærsyltetøj allerøverst, og al det blev fremstillet i ægteparrets baglokale, hvor det spiste, sov og lavede mad, når de altså ikke stod til søs.

Han var lille og duknakket. Hovedet sad direkte på skuldrene uden at der var nogen hals imellem, og hans næse og øreflipper var lange og en kende blårøde. Sproget var velsignet nordsjællandsk, og det blev udtalt langsomt og tydeligt, så at man ikke gik glip af nogen detalje, men fik det i al sin rigdom og pragt. En is kostede »Fæ'æm yre«, og blev tilberedt med samme sindighed, som han talte. Konen havde et hoved, der var rundt som en kugle. Det sad på en tynd hals, og da kinderne var dybtrøde, lignede hun et af sine egne juleæbler, så det var helt forskrækkeligt.

Deres have endte nede ved søen med en bådebro, hvor fartøjet lå og ventede. Det var en grøn- og hvidmalet jolle, hvis forstævn løftede sig op i et frygtindgydende dragehovede. Hvis vinden var gunstig satte de sejl, naturligvis råsejl, så at illusionen om et vikingetogt kunne have været glimtvis overbevisende, hvis han ikke havde udstødt et skingrende råb, så snart de havde sat fra land. »Libberne, libberne, libberne« lød det over hele søen, og alle ænder og andrikker og flyvefærdige ællinger lettede omgående fra deres opholdssteder og susede den kortest mulige vej over til ham og slog sig ned i hans kølvand.

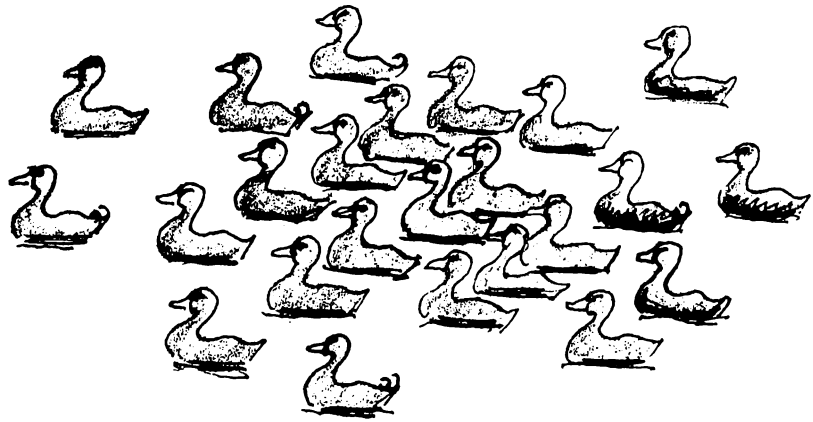

Så fulgte de efter i en imponerende skare, der kun kom lidt i uorden, når en brødstump landede imellem dem.

Når konvojen skulle under en bro, kimede han med en mælkeklokke, mens konen lagde masten og overtog årerne. Selv holdt han kursen ved at hale i det sejlgarn, han havde bundet fast i rorpinden, og sådan kom eskadren med manér gennem de vanskelige steder.

Ham var der ingen, der kunne hamle op med i værdig pragt; men også vi og vores jævnaldrende, der havde rådighed over både, havde vores egne regler, der trådte i kraft, når vi mødtes på søen. Så kunne det nemlig hurtigt udvikle sig til et søslag, og det krævede kendskab til lovene.

Derfor nyttede det ikke at mænge sig med turistjollerne fra Torvet. Ifølge regulativet måtte ingen hverken vinde eller tabe eller drukne eller skrige eller falde i vandet, men man måtte gerne blive våd. Det krævede en højt udviklet teknik at springe fra den ene båd til den anden uden at kæntre nogen af bådene eller selv falde i, og fiffet med at sende en kaskade vand over modstanderen ved et nøjagtigt styret åretræk var kun lært gennem mange forsmædelige selvmål.

Der var også en motorbåd. Den sejlede med turister fra Torvet til Fredensborgvejen og tilbage igen. Den havde solsejl med frynser ligesom en haveparasol, og det hændte at den passerede, når vi udkæmpede vores bataljer. Hvis så Moster Julie sad i den - og det gjorde hun tit og længe og gerne - forargedes hun begejstret og stod af ved næste Torve-landgang og ilede hjem for at ringe til Tårnet.

IV

Vores hus skulle være et muntert hus. Beklagelser, jammer, ynkelighed og forurettelse var ikke et anstændigt menneske værdigt, og blev hånet væk, hvis det kom til udtryk. Jeg har kun een gang hørt min Far udtale sig fortrydeligt om sit arbejde, og det var kort før hans død.

Heller ikke sorg måtte komme til udtryk, og det kunne give overraskende reaktioner, for følelserne måtte jo have et afløb.

Da det første dødsfald indtraf i den fasttømrede vennekreds omkring mine forældre, mærkede vi overhovedet ingenting på dem. Det var Onkel Meyers lyse, strålende kone, Tante Elisabeth (som jeg er opkaldt efter), der døde. Det skete dagen før Mads' fødselsdag, og der havde længe været planlagt en mindre familiefest i den anledning. Der var ikke tale om at aflyse, så forberedelserne gik deres vante gang. Da Far var ved at trække vinen op, syntes jeg, at der var noget rigeligt og spurgte, hvem der ellers kom. »Ikke nogen!« sagde han, »men i aften vil jeg have nogen glæde af jer!«

Da vi havde spist maden og drukket vinen, var det som om vores vejrtrækning var blevet noget friere, og der var en, der foreslog, at Mor skulle synge »Rosinas arie« fra »Barberen i Sevilla«. Dertil er at sige, at den arie var en af Mors store glans- og yndlingsnumre og at vi havde hele operaen på grammofon, så vi kendte den i alle detaljer. I de dage havde »Commedian Harmonists« netop indsunget ouverturen som vokalefterligning af orkesteret, så inden vi egentlig rigtigt vidste hvordan, var vi gået i gang med hele forestillingen og gennemførte den med uvant begejstring og indlevelse. Først næste morgen kom vi til at tænke på, at Tante Elisabeth var død.

Onkel Holst (Mads er opkaldt efter ham i et mellemnavn) og hans kone døde pludselig under forfærdende omstændigheder og efterlod sig en datter på atten og en søn på seksten år. Da Far havde været med til at fire den tunge kiste ned, gik han han på sin plads ved siden af Mor og sagde: »Det var ham! Hvem mon bliver den næste?«

Måske anede han noget om, at det blev ham selv.

Onkel Holsts søn blev en fortrinlig sølvsmed. For nylig så jeg hans ting på en udstilling, og han så mig og granskede længe mit ansigt, så sagde han: »Er det dig?« - Jeg kunne jo ikke sige ham imod i den sag, og så lyste hans ansigt op i et stort, smukt smil og et venskab, der havde blomstret for over en menneskealder siden, kastede genskær over et par halvgamle efterkommeres gensyn.

Nogle uger før Far fyldte 60, var Onkel Meyer, der var jøde, blevet taget af gestapo og ført til Horserød. Vi regnede med, at det var en fejltagelse og at han snart ville blive løsladt igen.

Han var ganske vist jødisk opdraget, men var gået over til kristendommen som ung og havde giftet sig med den lyse Elisabeth Hansen, og deres børn var blevet døbt, - datteren såmænd »Kirsten«.

Dagen før fødselsdagen, - der var den ottende oktober 1943, fik vi at vide, at han var blevet overført til et skib, der lå og ventede ude i Øresund på at sejle sin last sydpå og derfra ekspedere den videre til Theresienstadt. Hvad der ventede ham der, regnede vi ikke med at han kunne overleve.

Festen for Far skulle fejres, som ingen ting var hændt, men han beordrede alle lysene i kirkekronen tændt under middagen.

Der blev konverseret og holdt taler, og Ove Meyers navn blev ikke nævnt en eneste gang, skønt det skreg inde i hovederne på os allesammen. Da så Mads rejste sig og holdt sin sønnetale, slog skallen revner og Far brast i gråd og anede ikke, hvad han skulle stille op med sine tårer; han fangede dem kejtet med langsiden af pegefingeren og smed dem forlegent bagud på gulvet.

Ove Meyer kom hjem igen. Han talte aldrig om sin udenlandsrejse; kun da han afleverede den tykke, islandske sweater, som det var lykkedes Far at sende ned til ham, mumlede han noget om, at den havde forhindret ham i at fryse ihjel.

Syv år efter blev det konstateret, at Far havde kræft i spiserøret, og lægerne gav ham halvandet år. Igen måtte ingenting mærkes eller bemærkes, - vi skulle være glade! Mor kæmpede en strid kamp med at lave mad, der kunne komme ned gennem »Strædet ved Dardanellerne«, som han kaldte sin sygdom, når han var tvunget til at omtale sine vanskeligheder i den nærmeste familiekreds. Der skulle være glade mennesker om ham, og hans latter var ikke mindre hjertelig og fuldtonende end før.

Men sygdommen udviklede sig stille og roligt, og fjorten dage før han døde, blev han indlagt på Finsen for sidste gang.

I de første dage boede Mor ensomt i museets lejlighed på Dantes Plads, men så trådte Onkel Meyer ind i billedet og indlogerede hende i sin dejlige villa i Hellerup og brugte hvert eneste øjeblik af sin dags timer på at udtænke, hvordan han bedst kunne være hende til støtte.

Vi børn havde fået besked på at holde os borte og være glade i vores respektive familier indtil det var overstået. Men så en dag ringede Onkel Meyer til mig og bad mig om at komme. »Jeg tror, at din Mor trænger til dig,« sagde han, og så flyttede jeg også ind i hans hus.

Aftalen var, at jeg skulle holde mig borte fra sygeværelset og være glad. Det var ikke så nemt, og det endte da også med, at jeg trodsede alle aftaler og gik på besøg. Jeg tudede, da jeg trådte ind til ham. »Det er slet ikke så slemt«, sagde han.

Så gik dagene med lange ophold i sygeværelset og rekreation hos Onkel Meyer, der altid vidste, hvad jeg trængte til før jeg selv havde tænkt på det. Øjeblikket kom, da de ringede, at tiden var ved at være inde, og den sidste varme, han fik i sit liv, kom fra mine hænder. Jeg så, hvordan livet forlod hans krop, der sank sammen og lå der i sengen som noget, der var slidt op og kasseret.

Der blev galla-begravelse med adgangskort og solosang og den nærmeste familie i dybeste sort.

På kommoden i dagligstuen stod der et fransk bronzeur, som Onkel Meyer havde udtalt sig beundrende om. Mor og jeg tog ind med det til ham til tak for al den kærlighed han havde vist os i de dage. Han blev blodrød i sit mørke ansigt og kunne længe ikke få et ord frem. Så sagde han: »Det må I ikke, - det må I da ikke. - Forstår I da ikke, at det eneste jeg kunne gøre for ham, var at sørge for at I kunne glæde ham?«

Onkel Meyer og Far havde aldrig nogensinde sagt »du« til hinanden.

V

Vi havde et bevidst forhold til det vi fik at spise, og madens smag og konsistens blev drøftet og kommenteret med iver og interesse; - om øllebrøden var brygget på Schulstads det mørke maltede, eller om frikadellernes smag var tydeligst ovenpå eller langs med tungen. Mad var ikke noget man bare spiste, det var noget man oplevede.

Når et af de mange middagsselskaber var under opsejling steg vores interesse i takt med Mors gransken i stabelen af kogebøger til en forhåndsglæde, der var så solid, at ingen af os siden har kunnet ryste den af os, når et lovende måltid var indenfor rækkevidde.

Ved at bladre i de ellers triste sparekogebøger opdagede jeg, at der under afsnittet: »Anvendelse af Rester« stod en opskrift på duepostej. Den lød til at kunne laves indenfor det stramme husholdningsbudget, for Mor kunne jo bare stille sig op i hønsegården og plaffe nogle af de duer ned, der sad oppe i tagrenden. Fra verdenslitteraturen vidste vi, at duepostejer er både nyttige og underholdende, - man kan træffe på munke, der sidder i en sommerskov ved en sø med sådan en i den ene hånd og en flaske vin i den anden og synger i vilden sky og ikke går af vejen for et ordentligt slagsmål, og man kan gemme rebstiger og dolke inden i dem, når prinser skal befris fra fængsler. Derudover lod det til, at duepostej var en lækkerbidsken. Det viste sig, at den var det, og efter lidt fiksfakserier blev den ophøjet til at glide ind på listen over de pragtretter, der blev serveret, når festblusset var tændt.

Da Frederiksborgs oprindelige placering i det nordsjællandske skovdistrikt skyldtes de rige jagtmuligheder, gav det sig ellers af sig selv, at hovedretten ved et middagsselskab helst skulle være vildt.

Det understregede det avancerede landliv for de tilrejsende københavnere, der var nødt til at købe deres mad i butikker. Selv om duer hørte til tamfuglene, var det alligevel ikke så almindeligt, at de blev nedlagt med kugle på samme måde som storvildt.

Det ideelle havde været, om fiskene til forretten var hevet op af søen og lige ind ad spisestuevinduet, men søen indeholdt kun hundestejler og skaller og en gedde, som sagdes at stå ovre ved Dronningeøen.

For ikke at miste illusionen om kongelige fiskedamme, blev der hvert år serveret karper ved den traditionelle tredie-juledags-middag. Det var en omstændelig affære, for de skulle afsendes ekspres fra Gisselfeldt anden juledag for at nå levende frem til at blive slagtet umiddelbart før de skulle koges. Hvis tredie juledag så faldt på en søndag, ankom de før jul, og måtte gå i badekarret julen over, så at vi kun ufrivilligt kom i bad i de dage.

Og så skete det ironiske, at da Badstuedammen skulle renses, fordi den var ved at mudre til, fandt man i det tilbageblevne mudder nogle store karper, der nærmest måtte betegnes som »Danefæ«.

De var oldende gamle og sandsynligvis sat ud af Frederik den Sjette og derefter glemt. I tidens løb havde de vokset sig enormt store, og det havde åbenbart ikke generet dem, at hele byens ungdom hver vinter havde skøjtet ovenpå dem. Vi var tolv til middag på den der endte ved vores bord; der var rigeligt og den smagte fortrinligt, så at de tilstedeværende oplevede dansk »Guldalder« fra en helt ny synsvinkel.

Der blev sædvanligvis serveret frugt som sidste ret, og Mor satte en ære i at bibringe anretningen nogle af sine egne produkter, så der var plantet frugttræer opad staldmuren, og de blev passet med så kærlig omsorg, at de bugnede af frugter, der både tog sig ud og smagte godt.

Der var ferskner og abrikoser og nektariner og saftige pærer, alle sammen ting, der var fine i frugtopsatsen og igen understregede det avancerede landliv for de tilrejsende københavnere. Mor kunne ikke se et stykke jord uden at plante noget, der kunne spises i det; blomster interesserede hende mindre (undtagen dem i potter), hun var inderlig tilfreds med de myriader af fandens mælkebøtter, der lyste over ridebanen som en stjernehimmel i august.

Da hun kom under vejr med, at kongefløjen i sin tid var blevet bygget over en kilde, og da hun havde en opskrift på lageagurker, der gerne skulle gære en månedstid i rindende kildevand for at blive helt ovenud, løb hun fra Herodes til Pilatus for at fremskaffe de pikanterier, der hørte til, og under hellig omsorg blev agurker, lage og garniture stuvet i en trætønde, som blev slået til af en bødker.

Lauritz Andersen kørte tønden over i kongefløjens kælder, hvor den lå i det rindende vand i den nødvendige tid. Det blev nogle mageløse agurker, der kastede

glans over huset og blev foræret væk videnom til folk, der syntes om den slags. Ingen havde fortalt hende, at kongekilden havde været udtørret i umindelige tider, og at det var det skinbarlige postevand, der fossede ud af vandhanen derovre. Mærkværdigvis blev agurkerne ved med at blive lige vellykkede, efter at magien var afsløret, så trafikken fortsatte, sålænge Far levede.

Kælderen i Tårnet havde den uvurderlige egenskab, at dens temperatur var konstant hele året. Her var det Far, der lynhurtigt øjnede muligheden af at lagre vin i den. Vennekredsen gjorde eksperimentet med et større parti, som de tog hjem fra Frankrig og fordelte i deres forskellige kældre. Efter nogle år prøvesmagte de. Resultatet blev overvejelser om at købe et mindre vinslot i Frankrig og lagre vin i Tårnet. Francen stod besnærende lavt, og der kunne stuves en del tønder sammen dernede. Den charmerende ide blev opgivet på grund af francens genopstandelse, og Mor fik rigelig plads til sin opmarch af syltetøj og henkogte special-delikatesser.

Sommerhuset på Nordstrand gav nye udfordringer. Huset lå i klitten ved Kattegat og havde en lang smal grund, hvor der voksede pors og rævling på strandengen, og perikon og enebær og gule hindbær i plantagen.

Her levede vi om sommeren i pagt med naturen. Det vil sige, at der ikke var noget træk-og-slip, så at det menneskelige affald blev samlet i spande og senere blandet med spagnum i en kule på strandengen.

På det grundlag startede Mor en køkkenhave i den sandede jord, og den blev så overdådig, at folk kom langvejs fra for at beundre miraklet. Sommerens forbrug af frugt og grøntsager blev hentet i den, og også her eksperimenterede hun med ualmindelige afgrøder. Der var loganbær (en blanding af hindbær og brombær), spanske kirsebær af en størrelse, jeg ikke senere har set mage til, og æbler, der modnede meget tidligt, så at naboernes drenge gik på æbleskud og af og til blev nappet, så de måtte spæne, og smide kurvene i farten - oven i købet pæne folks børn!

Huset lå så nær ved havstokken, at lyden af bølgeslag hørtes dag og nat. Selv i stille vejr nåede den lille rislen op til os sammen med den rene luft fra vandet.

Det havde passet ind i stilen, om vi havde kunnet trække rødspætter og torsk op af vore egne bølger eller have hentet dem hos en fisker sådan en 100 meter væk, men der var ingen fisker i nærheden, så vi blev nødt til at købe dem på triviel vis hos en fiskehandler i Nykøbing. Det var ynkeligt, så når Far på sine week-end besøg kom forbi fiskeauktionshallen i Hundested, kunne han ikke nære sig. Resultatet blev, at han kom slingrende ned ad den sandede sti på sin gamle cykel, råbende på assistance, med en kæmpepighvar hægtet på lygteholderen, eller han kom slæbende med en ti-personers torsk i et stykke sejlgarn, der var trukket gennem gællerne.

Da han en dag kom over et større parti krebs, var alting idel glæde og forventning, og for at kulisserne skulle være i orden, beordrede han kalaset afholdt oppe i plantagen mellem »björk och tall«. Her nægtede Mor pure. Det

ville nemlig komme til at betyde en halv kilometers renderi af dem, der skulle hente og bringe fornødenhederne. Så blev han sur og gik og skumlede et stykke tid, til han pludselig klarede op og beordrede Georg til at fælde en snes mellemstore graner og plante dem i en firkant ved huset nedenfor klitten. Derinde blev der så dækket op, og en snaps, der var brygget på pors, perikon og enebær, hjalp gæsterne til at opfatte Kattegat som en smålandsk indsø bagved nogle grantræer.

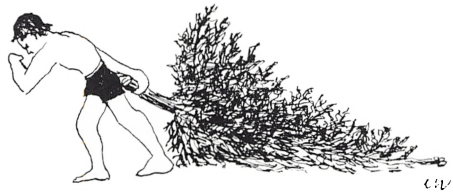

Engang i tyverne skete det, at Far fik en orlov, der tillod ham at rejse bort en tid. Det var på den tid, da francen stod lavt, så han drog af med det meste af sin familie til Sydfrankrig og lejede en villa ved Middelhavskysten mellem Toulon og Nizza. Haven, der hørte til huset, endte med en slags klippeplateau, hvor bølgerne skyllede op og efterlod bittesmå laguner, hvor søpindsvin og unge østers trivedes udmærket. Vi unger soppede rundt i dette landskab, kun iført en kniv i en snor om halsen. Vi lærte at gribe rigtigt om søpindsvinene og flække dem og skrabe rognen ud og spise den på stedet; vi lærte også at skære en slags muslinger af klippen og samle dem sammen til middagsmaden. Det var meget spændende, for de skulle spises rå, ligesom østers, kun dryppet med citronsaft. Men succes'en blev begrænset, for dyrene ville ikke blive i skålen, men kravlede ud på dugen inden vi havde fået nået at dryppe dem. Chancerne for at finde den vildfarne middagsmad i stuens fjernere kroge næste morgen kunne bringe uorden i arbejdsfordelingen mellem køkken- og rengøringsafdeling, så den ret fik vi ikke så tit, selv om vi syntes at denne form for »skattejagt« var god.

Den eneste gang, Mor blev virkelig utilpas ved alle de fremmedartede spisevaner, var, da en ottearmet blæksprutte sugede sig så fast til køkkenbordet, at hun måtte skære den af i små stumper, mens den gloede ondt på hende.

Det kan ikke undre, at maden, dens sammensætning, kvalitet og værdi var et emne, der optog hende hele hendes liv. Da hun skulle dø, beskæftigede hun sig indgående med menuen ved sit gravøl. »Jeg synes, at I skulle tage en kalveryg »Hafnia« med en stor skål salat til og så en Vinrosé, - Næh, nej forresten, - I må hellere tage den Riesling, der ligger helt henne ved væggen til venstre på hylden i kælderen«, sagde hun en af de sidste gange, jeg besøgte hende, og efter en pause tilføjede hun: »Ih! - hvor vil I blive glade allesammen«.

VI

Når man betragter Christian Købkes vidunderlige billede af udsigten til Frederiksborgs Jægerbakketårn med det bløde, danske sommerland med dets marker og skove i baggrunden, kan man ikke undgå at fornemme den lyse lykke, som maleren må have været grebet af, da han oplevede det syn. Han må være kravlet højt op i Klokketårnet, da han lavede sine skitser, for han er et godt stykke ovenover kongefløjens tagrygning, som man får et hjørne med af nederst til højre i billedet, og man kigger tværs gennem Jægerbakketårnets åbne lanterne til himmelens klare baggrund og fornemmer en blid luftning over hele sceneriet. Klatreturen derop er et stykke eventyr i sig selv, som ikke er uden spændingsmomenter, og vi børn kunne ikke komme der, uden at portneren eller maskinmesteren var med, men portneren eller maskinmesteren havde altid tid, hvis vi spurgte dem.

Ekspeditionen startede med at nøglen til tårndøren blev hentet på sin knage i porten, og med sindsoprivende ro gik den uniformerede med nøglen i hånd til klokketårnets dør, som han slog op for os.

Straks indenfor ved det første trappetrin drønede tårnurets tikken ned til os deroppe fra. »Tikken« er en mild underdrivelse, for det lød snarere som en metronom, der skulle holde styr på et fuldbemandet blæseorkester. Hvis det skete, at uret slog kvarter eller timeslag, gav det sådan et brag, at al stivelse forsvandt ud af knæene og man måtte klamre sig til rebet, der gjorde det ud for gelænder, for ikke at dejse ned ad trappen igen. Selve urværket var en mekanik på størrelse med en mejetærsker, og tandhjulenes hakker og takkers format var A-4. Selve klokkerummet ovenover var et virvar af bjælker og stolper og klokker på alle ledder, og midt i det hele hang klaviaturet til klokkespillet. Trods det, at der ved hvert timeslag sommeren igennem blev givet en salme med tre vers, blev der om torsdagene og søndagene spillet en klokkekoncert i en halv time.

Så flød kaskader af flerstemmige fædrelandssange ud over byen, så det ringlede og klirrede videnom.

Det var organistens job at give de koncerter, og de foregik ved håndkraft til forskel fra salmerne, der kørte ved mekanik. Det var ikke spor nemt at håndtere manualet, for der skulle slås hårdt på tasterne, og efter sådan noget som »Nu lider dagen« med mellemspil og basgang, kunne hans negle godt blive mørkeblå, hvis da blodet ikke ligefrem sprang af dem.

Da vores elskede kordegn engang skulle vikariere deroppe, slog han så mange fejl, at hele byen våndede sig, og han havde ondt ved at gå rank gennem byens gader, indtil organisten var kommet igen og havde udvisket det jammerlige indtryk.

Fra klokkekammeret gik vejen videre op ad en næsten lodret stige, der forsvandt i et firkantet hul i loftet. Når man stod på det øverste trin, kunne man lige nå at skubbe en lem tilside ovenover sig, hvis man, vel at mærke, var voksen,

og så gjaldt det om at stemme sig op i armene gennem det sidste stykke skakt og svinge sig ud på det blybeslagne gulv. Her var vi i det fri. Næste etage blev båret af 1 meter høje guldkugler så der var ikke højt til loftet, vi måtte sidde der på hug og vente til alle var blevet halet op af hullet. Det gav kriller i maven, for gulvet skrånede nedad, og der var ikke noget, der kunne forhindre en videre nedfart, hvis gulvet var fugtigglat og sålerne slidte. Med gyset i sjælen gik det så videre til den kuglebårne etage, der var et lukket rum med en dør ud til en balkon. Her var der et velsignet rækværk at hælde og støtte sig til, og udsigten var så overvældende, at den inspirerede Købke til billeder, der blev perler i dansk guldalderkunst.

Når vi igen kom ned i slotsgården, føltes det som at blive lukket ud i bunden af en brønd. Stemmerne gungrede mod murene i den lukkede gård, der ellers ikke virkede snærende på os, og det varede en rum tid, inden verden havde genvundet sine rimelige dimensioner.

Lige overfor Kirkefløjens trappehus havde Prinsessefløjen sit. Det er det mindst pompøse af trappetårnene, men ad den vej gik i det meste af min barndom trafikken op til kontorerne på tredie sal. Prinsessefløjens to øverste etager har været tænkt til værelser til hoffets medlemmer, og de vender alle ud mod søen og mod øst. Den lange gang, der giver adgang til dem, vender følgelig mod vest mod slotsgården, og det yderste værelse mod springvandsgården går gennem hele husets bredde og har vinduer til tre sider.

Her havde Far sit skrivebord stående midt på gulvet. Han sad sjældent ved det, men slog sig ned ved medarbejdernes borde rundt omkring i vinduesnicherne. Hans eget skrivebord var så stort, at vi havde kunnet vende på det med et løbehjul, hvis der ikke havde ligget så mange forhindringer på det.

Det var i hovedsagen papirstabler, der i årenes løb havde ændret mere farve end form, men der var også løjerlige ting som lommeure, der ikke kunne gå, strikkede pengepunge med kvaster i enderne, nøgler til skabsdøre, der var blevet borte og en firkantet lakbakke, hvori der lå nogle guldsignetringe, forældede frimærker, en stang lak og en æske tændstikker. Den tændstikæske var i virkeligheden noget af det mere bemærkelsesværdige i museet, og det kræver en nærmere forklaring.

For at begynde med begyndelsen: Da Christian den Fjerde rev sin fars slot ned, var det ikke alene fordi det regnede gennem taget, men også fordi han trængte til et nationalt statussymbol, der kunne hamle op med slotte af tilsvarende kaliber ude omkring i Europa. Man må sige at det lykkedes, men det var en uhåndterlig kasse, der var ubekvem at bo i og svær at varme op. Trods alt blev det benyttet af vore konger, for at glansen skulle stråle omkring dem, men med tiden blev det alligevel mere og mere sjældent at hoffet slog sig ned i det for længere tid ad gangen.

Men danskerne elskede det, og adskillige malere lavede gangbare billeder både inde i gemakkerne og udvendigfra.

Da Frederik den Syvendes omdømme led overlast ved forbindelsen med Louise Rasmussen, tog de slottet i brug, endda om vinteren, når opvarmningsproblemet var virkelig akut. Som bekendt var kongen lidenskabelig oldtidsforsker, og han havde sin samling i det nordvestlige hjørneværelse på tredie sal. En iskold decemberaften beordrede han, at der skulle fyres op i en kamin, selvom den var sat ud af funktion. Resultatet blev, at hele slottet brændte ud. Kun Audienshuset med løngangen og det væsentligste af kirken blev skånet, ellers stod de nøgne mure med deres gabende vinduer og kastede skam over kongehuset, og hele nationen rasede og sørgede. Det var den 17. december 1859. En spontan folkeindsamling reddede de hvælvinger, der var styrtet ned i kirken, men diskussionerne rasede, om slottet helt skulle rives ned, eller om staten kunne finde på et eller andet at bruge det til.

Så kom 1864, og Danmark lå kastet så hårdt til jorden, at en oprejsning af de ydmygede og sørgende sind var tiltrængt. Skæbnen ville, at en mand med nationalfølelse, der havde fået fat i noget ølgær på et bryggeri i München og smuglet det hjem i sin hat og derved tjent en enorm formue, trådte til og med næsten ubegribelig offervilje og storsind skaffede de økonomiske midler til slottets genopbygning og fremtidige funktion.

Kongehusets brugsret blev indskrænket til lejlighedsvis at kunne afholde receptioner i gemakkerne, der derfor skulle indrettes med et passende værdigt udstyr, men fremfor alt skulle der skabes et nationalhistorisk museum, så at folkets begreb om sin identitet kunne genoprettes og styrkes. Det lyder som om det var Ebbe Kløvedals tanker og ideer, men det var som bekendt Brygger Jacobsens.

Skrækken for gentagelse af katastrofenatten i 59 medførte et reglement, der i nøje gennemtænkte detaljer foregreb enhver mulighed for, at der noget sted i slottet kunne opstå en ildebrand. Der blev ikke indrettet så meget som anelse af et køkken, og muligheden for at overnatte, og dermed tænde lys, blev ladt helt og holdent ude af betragtning. Disse forordninger kom til at sætte deres præg både på tredie sal og i samlingerne. Da der kun kunne arbejdes ved dagslys blev det til meget bekvemme arbejdstider om vinteren og ikke ubekvemme om sommeren. Det var således ikke overarbejde på arbejdspladsen, der kunne bibringe enkelte medarbejdere stress, snarere de rige oplevelser, de kom ud for, sådan hen ad vejen.

Nu kan man måske forstå, at den tændstikæske var at betragte som en bombe og var ligeså artsfremmed som en kokospalme på nordpolen. Men kontoret kunne ikke fungere uden den, for postvæsenet krævede alle værdibreve forseglet med lak og præget med signet. Når øjeblikket til en »lakering« var inde, og lakstangen skulle antændes, måtte Schmidt eller en anden højtstående funktionær stå parat med en skydeklar skumslukker rettet mod det truede område, og først, når lakken var nogenlunde lunken, kunne alarmen afblæses.

Da menighedsrådet fandt på noget så djævelsk som at indlægge elektrisk lys i kirken, var Far nærmest rædselslagen, og jeg tror, at han opfattede det som et personligt nederlag. I hvert fald blev der taget alle mulige forholdsregler med hensyn til branddøre og flugtveje.

I tidens løb blev lokaliteterne i Prinsesseføjen for snævre, og kontorerne blev flyttet over i kongefløjen. Der var en branddør mellem de to afdelinger, og det blev to vidt forskellige verdener, der rummedes på tredie sal. I kontorerne var der kimende telefoner, klaprende maskiner, folk, der kom, og folk, der gik - alt andet end fred og ro, mens prinsesseføjen fra nu af kun var magasin, hvor halvmørke og stilhed lå over de mange værelser, hvori møbler, malerier og rariteter var stillet sirligt til side og ventede på bedre tider.

Det er ubegribeligt, at vi havde lov til at færdes der, så meget vi ville. Der var jo rige muligheder for at lave ulykker, men der var aldrig nogen der forstyrrede os, når vi gennemgik det fornøjelige materiale, som forrige tiders småopfindere har lavet til underholdning for borgerskabet.

Der var et skabsur, der kunne spille en sats af en Mozart-sonate, når man trak i det sejlgarn, der hang ud af et hul i siden, og der var et klædeskab af en fin træsort med silkekjoler i - krinoliner med broderier så tætte og tykke, at de næsten kunne stå af sig selv, - empirekjoler af fintstribet, blegrød silke med høj talje og lyserøde sløjfer, så yndige, at menuetter, gavotter og polonaiser hang i folderne endnu. Der var også en spillemaskine, hvor man skulle støde en lille kugle op ad en slisk på et skråtstillet bord med en kø, og så tælle points efter den vej kuglen fandt tilbage gennem små buer, hvor sølvklokker ringede, når den passerede.

Selv det kunne man blive ked af, og så var det bare om at komme videre. Foran et vindue havde man, meget omtænksomt, stillet Johan Ludvig Heibergs stjernekikkert. Efter lidt fumlen med indstillingen kunne man komme så nær på de kaffedrikkende i lysthusene på den anden side af søen, at man kunne tælle kagerne på fadene - det var mageløst! Der var spinetter med falske, seje toner, der bævrede, når de blev slået an, og kun egnede sig dårligt til sådan noget som »Bøf med løg« fra de »24 timer«.

Når vi så var trådt ud af den stille verden og ind i den støjende, travle hverdag på kontorerne, var der alligevel en chance for eventyr på egen hånd, - vi skulle bare se at komme så hurtigt som muligt gennem Kongefløjen og helt ud i det sekskantede tårnværelse i Mønttårnet, der er pendant til Jægerbakketårnet. Her, bag en godt skjult paneldør gik en snæver vindeltrappe inde i muren. Gik vi ned ad den, endte vi ved en dør ved vandfladen og kunne være sejlet væk, hvis der havde ligget en båd. Gik vi opad, kom vi forbi det ene sekskantede tårnværelse efter det andet, hvor møblementet indskrænkede sig til sorte dynger af døde fluer, og rummene strålede i deres nøgne, kalkede pragt, fordi sollyset faldt gennem ruder, der ikke havde set en vaskeklud, siden de blev sat i og nu kastede et matgyldent skær over de øde vægflader.

Ligesom i klokketårnet endte vi ved en stige, der forsvandt i et firkantet hul i loftet, men her kunne vi selv stemme os op i armene og sprælle os ud på den åbne platform i lanternen. Her var vi, mildest talt, i det fri. Under os lå byen, Præstevangen, Gribskov, Gadevang og hele det stykke land, der skulle komme til at afgive ungdom til den skole, vi kom til at gå i, - den som Christian den Fjerde havde grundlagt i Herluf Trolles tårn for enden af vores ridebane. Dengang har der ikke været mere end ti-tolv elever i den, men de lærte da at synge, læse latin og drikke øl.

Køpke anbragte en stork på skorstenen ved siden af sit Jægerbakketårn. Den så vi aldrig noget til; den må have haft travlt i det nordsjællandske, for da vi kom i skolen, var vi blevet tre-fire hundrede, der strømmede til hver dag fra det store opland.

Nogle af os oplevede en række tårnbestigelser, inden der en dag var sat en smæklås for paneldøren, og ingen vidste, hvor nøglen var blevet af.

VII

På et meget tidligt tidspunkt i min barndom var der ansat en kunstmaler ved museet. Han hed Johannes Klein, og det var hans opgave at fremstille arkitektoniske modeller af danske bygningsværker, der havde historisk interesse. Han havde værksted ved tegnestuerne i kancellifløjen, og vi mødtes tit, når han, efter endt arbejdstid, gik til toget.

Han var en mager, høj mand med et spidst, gråt skæg og dybtliggende øjne. Han kunne ikke tale, kun fremstøde nogle sære, brustne lyde, der gjorde mig bange, så at jeg aldrig turde tale til ham. Men de modeller, han lavede, var henrykkende. Der var gjort rede for hver eneste mursten, og han må have været

inderlig engageret i de opgaver, han fik, for der var ingen grænser for, hvad han kunne få med af levendegørende detaljer, når han fik plads til det. Kalundborg kirke og Gåsetårnet havde hele stykker by med, - et stykke »miljø« ville man have sagt idag. Der var veje og volde og gader med huse, der havde baghaver med brændestakke og vandposte og skure med tremmedøre, så at man ikke kunne lade være med at tænke: »Hvor er der dog hyggeligt hos dem der med regnvandstønden!« eller »Gud ved, hvor de, der bor der, er henne lige nu!«

Glimmingehus havde ikke noget opland, men var til gengæld så fikst lavet, at man kunne skubbe sidehuset til side fra gårdspladsen og ved et enkelt greb i en rigel under bordpladen vippe hele facaden ned, så at man kunne se trappeforløbet inde i huset og forstå lidt af den forsvarsmæssige mekanik.

Bjernede kirke var åben på et lille stykke, så at man også her kunne se, at kirken havde været tænkt til fæstning.

Det var indlysende, at de modeller måtte befolkes, og det klarede vi med tinsoldater og andet grej i passende størrelse. En legetøjsbil havde netop format til at hvæse op og ned ad gaden foran Gåsetårnet og de mindste af de skydeklare kanoner passede forbavsende til voldanlægget, og soldater kunne opmarcheres livagtigt på plænerne nedenfor.

Glimmingehus var udmærket, indtil hænderne blev for store til at manøvrere inde i gemakkerne. Vi havde ikke direkte fået besked på at opføre os ordentlig og stilfærdigt i besøgstiden, men gjorde det af loyalitet, så vidt det lod sig gøre. Det var ikke altid lige let at vide, når en besøgende drejede om hjørnet til det rum, vi havde udset til operationsbasis, så at vi kunne nå at få ansigtet sat i de rette folder til at se ud som historisk interesserede dydsmønstre, der samlede sammen til en skriftlig opgave. I stueetagen var problemet ikke så faretruende, for der var stengulv, og rågummisåler var endnu ikke opfundet, så skridt kunne høres langt væk og valpladsen evakueres i tide.

Med tiden fik jeg mine egne, private yndlingsopholdssteder, og de skiftede efter alder og behov. I nogen tid var det den lange korridor i Prinsessefløjens stueetage, hvor Lorenz Frølichs grusommelige, lange frise »Englands erobring ved Sven Tveskæg og Knud den Store« hang. Der var mange interessante optrin, hvoraf man kunne lære livet at kende, men det mest forunderlige var dog det, hvor to konger fester med højt løftede glas over et råt grisehoved. Det gav mig anledning til mange funderinger, og jeg kom til det resultat, at dissehersens vikinger var folk, der ikke gik af vejen for noget som helst.

Senere fik jeg min faste plads på bænken overfor »Stormen på København i 1659« med Frederik den Tredie og Sophie Amalie til hest på bastionen, mens fule svenskere går lumsk til angreb i hvide klædninger i snetykningen i baggrunden, og tapre Ahlefeldt stanger svenskere ned med sin hellebard.

Hvis organist Laumann sad ved det gamle orgel, var det heller ikke ilde at stille sig op og se på at han spillede. Det lød fint og sprødt, og det skete, at jeg fik lov til at skifte register, ved at trække i de små løvehoveder, der gjorde det ud for

registerknapper. Da jeg havde lært at klare en scala i alle tonearter, viste han mig, hvordan man skulle spille på orglets manual. Det var forvirrende, for der var scalaer, der slet ikke kunne spilles, så ved disse lejligheder fik jeg håndgribelig begreb om, hvad det vil sige, at et klaver er »tempereret«.

Det gamle orgel blev drevet af en bælgtræder, der stod inde bagved og trådte luft ind i orgelpiberne gennem store blæsebælge (det har jeg også været med til). Det store, nye orgel fra 1863 blev drevet med elektricitet og havde en kontakt nede i kirkekælderen.

»Hvis du slukker for den kontakt nu«, sagde snedker Sørensen, den gavtyv, til mig en søndag formiddag, »så sidder Laumann deroppe og spiller og spiller, og ikke en tone når ud til menigheden!« så gik han, og lod mig stå der og stirre på den kontakt. Det endte med at jeg lod være med at røre ved den, men det var svært.

Da jeg var 14-15 år, fandt jeg mit blivende sted i en vinduesniche i stue 55. Den vendte jeg tilbage til i mange år, også efter at jeg havde forladt Tårnet og kun kom hjem i ny og næ på besøg.

Stue 55 er helliget Frederik den Sjette og hans tid, så dansk guldalder bliver her præsenteret i al sin mangfoldighed. Mens de foregående gemakker glimrer i kongelig pragt med forgyldte møbler, sindrige marmorure med bronzeornamenter, prunkvaser og parykprydede damer og herrer i silketøj med ordner og juveler, er det her den solide borgerlighed, der præger lokalet. Møblerne er af mahogni eller palisander i velgennemtænkte proportioner, og sølvtøjet, der dengang var stillet frem på de blanke flader, var af fremragende kvalitet.

Helt henne i hjørnet til stue 56, var der lige plads til et konsolspejl, og på hylden stod et såkaldt taffelur. Det var fundament til en rytterstatuette af kongen, og det havde spilleværk, der kunne spille patriotiske sange, når man skubbede til en messingknap. Det første, man havde at gøre, når man kom derind, var at sætte uret i gang, og mens »Allons enfants de la patrie« klingrede ud i rummet, sætte sig på bænken i vinduesnichen og lade hvile falde over sig. Her sad man så mellem de skabende personligheder indenfor alle genrer, malet af malere, der nu nærmest er ubetalelige. Her var digterne og malerne, billedhuggerne og videnskabsmændene, filosofferne og biskopperne og landets ministre og såmænd også selve kongen og hans familie, omend i ret beskeden dimension. Når man havde gennemlevet tre vers af »Marseillaisen«, pauserede uret en stund, og så tog det fat på »Danmark, dejligst vang og vænge«; det var signalet til at vende sig om og se ud over søen til huse og haver derovre på den anden side.

Helsingørsgade er lang, og den starter oppe på Torvebakken og snor sig i en anstændig haves afstand fra søen, til den munder ud i Københavnsvejen helt oppe ved Jægerbakkens parkanlæg. Fra mit guldaldervindue kunne jeg overskue det meste af gadens forløb fra bagsiden og følge byens udvikling og ekspansion i de sidste halvandet hundrede år.

Helt ude til højre i mit synsfelt havde jeg det stykke af gaden, der er en del af den gamle Hillerød by med sammenbyggede ejendomme, - småforretninger med

baghuse og værksteder og sirligt anlagte nyttehaver. Set fra min udkigspost kunne man tro, at flere huse var stablet ovenpå hinanden over et længere stykke, men jeg vidste udmærket, hvordan det var i virkeligheden, for jeg havde altid gået i klasse med Julie, der boede i et af dem. Hendes Far havde værksted i sådan et baghus, og deres grund skrånede ned mod søen, så at det bare så ud, som om det ene hus lå ovenpå det andet.

Ved siden af det hus, Julie boede i, lå byens eneste fiskeforretning. Her fik hele byen sit fiskebehov dækket, og damen, der ejede forretningen, stod selv i den og ordnede fisk med rappe hænder, mens vandet fossede ud i ålebassinet i hjørnet. Damen hed Fru Lind, og hun havde en datter, der også gik i skolen. Hun hed Nathalie. Inden den sammenbyggede husrække brat hørte op, kunne vi ikke komme uden om Denckers lille butik og hans lange have med bådebroen og det grønmalede drageskib. Her omtrent må byen have haft sin yderste grænse, indtil den tid oprandt, da der kom lønsomme industrier til, og deres ledere byggede sig villaer med udsigt til slottet og med lysthuse i de skrånende haver.

I det største af husene, - nok det største i hele byen, boede Fru Clausen helt alene. Hendes børn var voksne og kommet hjemmefra, og hendes mand var død. Huset havde franske døre ud til den brede have, som jeg kunne overse med dens grusgange og buskadser, men de franske døre var altid lukkede, og man så aldrig Fru Clausen i haven.

Fabriksejerens hus var ikke spor prangende, skønt hans navn var at læse på enhver maskine, der trakterede en dansk mark, og et stort stykke af Hostrupsvej var beslaglagt af hans virksomhed. Han havde også børn i skolen, men vi havde aldrig noget søslag med dem.

I det alleryderste hus, der var en trelænget gård, som var ældre end alle villaerne, og hvorfra der sikkert engang var drevet landbrug, boede Borella-Hansen. Han var i masser af år en stabil skikkelse i byens kulturliv, glad interesseret i alle slags aktiviteter. Han og hans kone var billedskærere, og de kendte slottets møbler ud og ind, og dertil havde de antennerne åbne for al det, der skete indenfor dansk kunstindustri og kunsthåndværk. De havde en slags kunst-gavebod i en høj kælder på Torvet, hvor man kunne følge med i, hvad der blev frembragt i de livskraftige, keramiske værksteder, der netop i trediverne baksede med nyskabelser inspireret af »Funkis-stilen«. Jeg kom forbi udstillingsvinduerne hver dag, og jeg måtte altid stå stille og glæde mig.

En dag så jeg noget helt nyt og dejligt. Det var et testel med en tomatrød glasur, som jeg aldrig havde set magen til; og formen på kopper og kander var så frisk og smuk, at jeg tænkte, at det måtte være vidunderligt at lave sådan noget.

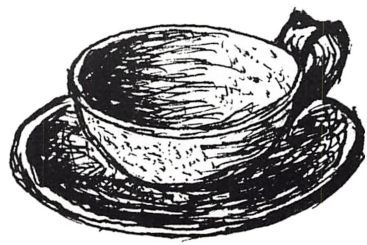

Borella-Hansen, der var en spinkel, bleg mand med et lille overskæg, blev i en tidlig alder ramt af leddegigt og bevægede sig med besvær

frem ved hjælp af to stokke; men hans øjne var mørke og klare, og hans ånd særdeles redebon, og han levede længe.

I mellemtiden var »Danmark, dejligst vang og vænge« klinget ud, og uret trak vejret for at starte på »Allons enfants -« nok engang, og jeg drejede mig om til dem, der engang havde været med til at præge en tid i så høj grad, at den af senere generationer blev udnævnt til »Guldalderen«.

Hvad var det da for folk?

Der var kun røde uniformer på konge- og ministervæggen, ellers var det mænd i sorte »frakker«, - borgerbørn fra alle egne af landet, som havde givet deres personlighed videre ad de kanaler, som deres talenter havde udstyret dem med.

Baggesen fra Korsør, Andersen fra Odense, Grundtvig fra Udby, Ingemann fra Falster, Ørstederne fra Rudkøbing, Eckersberg fra Blåkrog ved Als, o.s.v., o.s.v.

Som hunkønsvæsen måtte jeg beklage, at den eneste borgerpige, der figurerede på væggen, var maleren C.A. Jensens kone, som ægtefællen havde malt med utilsløret henrykkelse.

Sikken et billede! - Det var det bedste i hele stue 55!

VIII

De kontanter, vi havde at råde over, hed påklædningspenge. Vi havde naturligvis ædlere formål at bruge dem til, så når Far efter en udenlandsrejse råbte nede i entreen, at vi skulle komme og hjælpe ham med kufferterne, buldrede vi ned ad trappen så hurtigt det lod sig gøre uden at vælte over hinanden, for der var tøj til os i en af dem.

Det var altid klædningsstykker, der var karakteristiske for det land, han hovedsageligt havde opholdt sig i, og de var udvalgt med lystig indlevelse i vores forskelligheder. Derfor kom russerbluserne, de ungarske snøreliv, tyrolerantrækket og de rumænske brudenatskjorter til at spille en stor rolle i vores garderober. Det fik en tante, der var kommet lidt sent ind i kredsen, til at bemærke, at hun syntes, det var mærkeligt, at vi altid gik rundt i karnevalstøj. Det sårede os - og beviste kun, at hun ikke havde kunstnerisk sans.

I mange år følte Mor sig forpligtet til at blive hjemme, når Far drog af, men da vi blev halvvoksne, benyttede hun lejligheden til at få sig nogle tiltrængte feriedage, og husførelse og opdragelse blev overladt til den hårdtprøvede enepige. Opdragelsen bestod i at skrive vores karakterbøger under. Det var så nemt som Amen i Kirken, for skolens vurdering af os tog mine forældre ikke særligt tungt; de indskrænkede sig til halvhjertede formaninger, når det skønnedes forventet; der skulle meget skarpe udsving til, før der blev tale om katastrofesituationer.

Det betød ikke, at de ikke interesserede sig for vores skolegang. De levede ivrigt med i det stof, vi var igang med, og kommenterede med citater og paralleller, så hos os var der ikke nogen tale om de to forskellige verdener: skole kontra hjem.

Vi var kommet i gymnasiet, da Hitler begyndte at blive bemærkelsesværdig højrøstet, og det var måske et tilfælde, der så ud som en tanke, at vi læste »Julius Cæsar« i engelsk og »Wallenstein« i tysk. Hitlers buldren tog vi ikke videre alvorligt. Hans brølen fra talerstolene: »Volksgenossen -!« overførte vi med lethed til Marcus Antonius's store tale: »Friends, romans, countrymen, - lend me your ears -«, og foredrog den med forlorne arme fra katederet, så at vi vred os af henrykkelse. Uden at have forstået det, havde vi alligevel fattet noget om demagogiens virkemidler, og læreren, der gik forbi på gangen og skulle have sendt os ud, smilede bare alvorligt.

Imidlertid var der i kunstmuseumsverdenen dukket et nyt problem op. Man var blevet opmærksom på forbistret dygtigt lavede forfalskninger, som selv drevne kunsthistorikere lod sig narre af. Tyske kunstmuseumsfolk tog initiativet til en studiegruppe og inviterede direktøren for National Portrait Gallery i London og Far fra Frederiksborg med til den. Da det skulle foregå i efterårsferien og jeg netop led af en distraherende, ulykkelig forelskelse og »trængte til luftforandring«, overtog jeg Mors billet.

Det har ikke været noget større savn for hende, for hun var tyskerhader. Det havde hun arvet efter sin Far, der ikke engang kunne tåle at høre Beethoven, fordi han var tysk, og fra hans Far igen, der var major, og var blevet sindssyg, fordi han ikke havde været med i krigen 1848. Det kendskab, jeg havde til de sønderjyske krige fra stue 63, 64 og 65, havde kun belært mig om blege helte på blodige slagmarker, og det (åbenbart!) frydefulde syn af døde tyskere. Dertil kom, at dønningerne fra Genforeningen endnu ikke havde lagt sig, da jeg var i underskolen, og jeg begreb, med skam at melde, ikke det had, som alle gjorde sig sådan en umage for at vi skulle overtage og til sin tid lade gå videre. Jeg bestemte mig til, at jeg hverken ville eje eller have det. Det kunne de gamle beholde, nu MÅTTE verden videre! Jeg ville i al fald gøre mit til, at min generation ikke kom til at bære ved til det bål.

Med den indstilling kom jeg så til Kassel i oktober 1938. Det var i de dage, da de »sejrrige« tropper vendte hjem efter at have besat Tjekkoslovakiet, så at byen var stadset op til det hysteriske med hagekorsbannere i lange baner ud af hverandet vindue, hvor triumftoget skulle passere. Da de kom, de sejrrige, med deres blomsterkranse om halsen og deres tomme ansigter, stod der en tæt menneskemængde på fortovene og heilede og hujede og hoppede i ekstase i timevis.

I studiegruppen diskuteredes for ramme alvor det hensigtsmæssige i at fjerne jødebilleder fra alle tyske samlinger (Føreren ville det), men der var dog partimedlemmer, der satte sig imod og indlod sig på at protestere.

Jeg kom til at tænke på en lang række jødiske personligheder, der havde betydet en masse for vores land og derfor havde fået plads i samlingen hjemme på Frederiksborg, så at min rådløshed ved synet af triumfmarchen slog over i raseri. Dermed vedgik jeg arven fra Mor og hendes aner, og den arv blev holdt i velplejet stand indtil maj 1945.

Det blev sommeren 39. Jeg var blevet student, og da der kom indbydelse til en kunstmuseumskongres i London, renoncerede Mor igen, for at jeg kunne få den obligate studenterrejse. Det blev en glorværdig afsked med mellemkrigstiden, for det var et formidabelt arrangement, englænderne havde sat i scene.

Der kom folk fra alle verdens kanter i alle tænkelige hudfarver og klædedragter, og hvert eneste kunstværk i London og omegn blev gjort tilgængeligt for deltagerne. Buckingham Palace, ældgamle adelsslægters samlinger i slotte omkring på landet og private samleres pragtværker i eksklusive huse i selve London blev åbnet, og besøgende behandlet med grandios gæstfrihed.

Midt i al kunstrusen havde Far pludselig noget hemmelighedskræmmeri med en lille, alvorlig mand, og nogle lækkerbidskner af samlinger blev strøget af vores program for at gå til eftersyn hos Christie's, et af verdens fornemste kunstauktionshuse. Der var ikke blevet støvet af, fordi vi kom! Det blev det mest lurvede og nussede interiør, jeg kom til at opleve i London, men i en støvet montre lå der en samling miniaturer. De var gamle, fra ca. 1600, og der var en god, halv snes stykker. Mange af dem havde blåt silkebånd over skuldren. »Det må da være hosebåndsriddere«, sagde jeg og frydede mig over mine nyerhvervede kundskaber. »Det er på den venstre skulder«, sagde han og rystede langsomt på hovedet, »det må være elefantriddere«. Jeg tabte underkæben. Elefantriddere - så mange - i London! Han nikkede stille, og så sagde han ikke ret meget mere den dag og heller ikke den næste.

Da auktionsdagen kom, drev vi rundt i forhallen hos Christie's, mens der var sammenstimling og monoton opråben i lokalet ved siden af. Langt om længe kom den lille alvorlige ud, nikkede og nævnte et tal. Ingen sagde en lyd. Et nik og vi vendte os og gik ned ad trappen og fik fat på en taxi. Næppe var døren smækket i, før mit kære ophav smed sig bagud på sædet, sprættede ud med alle arme og ben og udstødte et brøl, der tog piften fra mig. »Vi fik dem«, jublede han, »vi fik dem«, og så jublede han resten af dagen, og om aftenen jublede vi i fællesskab med Jens Thiis fra Oslo og Ragnar Josephson fra Lund i en italiensk restaurant i Soho.

Næste aften var der gallareception i Victoria and Albert museum. Det var »evening dress with decorations«, så mens jeg, nejende til jorden, modtog dronning Marys nådige håndtryk, fik jeg lejlighed til at se hosebåndsordenen i funktion på nærmeste hold. Det var rigtig nok, det der med højre og venstre.

Miniaturerne blev pakket fint ind og kom i snavsetøjskufferten. Der var de godt beskyttet mod støv og rystelser og utidig indblanding. Det var på den måde alle småerhvervelser til museet blev transporteret hjem, og det skulle ikke undre mig, om et klenodie som »Jammersmindet« havde gjort turen fra Østrig til Frederiks-

borg i tilsvarende emballage. Så når Far kom hjem fra en udenlandsrejse, måtte vi såmænd gerne pille i hans kufferter, bare ikke under nogen omstændigheder i den med snavsetøjet.

Nu er byttet fra London udstillet sammen med Jammersmindet i et særligt skatkammer i Jægerbakketårnet. Her ses også et af hans sidste trofæer, det gribende krucifiks, Leonora Christine havde for øje hver dag, da hun skrev om sin skæbne.

For at man ikke skal være i tvivl om tingenes værdi, er der indlagt elektrisk lys i montrene!

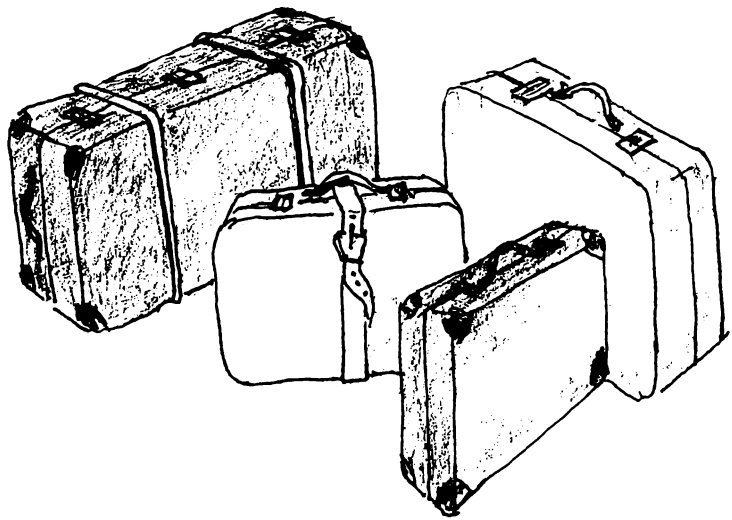

Min Far: Henrik *Otto* Ludvig Lauritz Andrup. Født 8. oktober 1883 i Randers, død 24. august 1953 i København.

Min Mor: Zelia Nina Hindenburg. Født 1885 i København, død 30. juni 1970 i Hillerød.

BØRN

Nina *Merete*, født 1911 i København. Gift 1933 med lektor, dr. phil. Åge Fasmer Blomberg.

Georg Otto Hindenburg, født 1913 på Frederiksberg. Cand. polyt. Vandværks- direktør, gift 1961 med ergoterapeut Kirsten Olesen.

Marie *Elisabeth* (kaldet »Fut«) født 1918 på Frederiksberg. Keramiker, gift 1945 med rektor Henrik Hertig.

Henrik Holst Hindenburg (kaldet »Mads«) født 1921 på Frederiksborg. Lic. jur. Kontorchef, gift 1943 med møbelsnedker Inger Kjersgård.

URE OG URMAGERI I FREDERIKSBORG AMT

Af Jens Lampe

Eftersom det kun var kongen, kirken og de adelige, der oprindelig havde råd til at anskaffe sig ure (sejerværker) af forskellig slags, indtager Frederiksborg amt med hensyn til tidsmåling (kronometri) og urmagerihistorie (horologi) sammen med hovedstaden i perioden fra ca. 1200 - ca. 1750 en nøgleposition, som amtet efter 1750 dog i nogen grad måtte afgive - dels til Bornholm og dels til det datidige Sønderjylland fra Ejderen til Kongeåen.

Det var kongehuset, først kong Frederik den Anden (1559-88), men især Christian den Fjerde (1588-1648), som både sørgede for bestillinger af udenlandske pragtstykker af ure og indvandring af udenlandske håndværkere, bl.a. finsmede, kobbersmede, gørtlere, guldsmede og sejermagere (dvs. urmagere). Flere af disse kgl. sejermagere fik overladt jord og ejendom i Frederiksborg amt, hvor de bl.a. fik arbejde på slottene Kronborg (Krogen), Frederiksborg (Hillerødsholm) og senere Jægerspris, Hørsholm og efter 1719 på Fredensborg.[1]

Amtets nøglestilling skyldtes også tilstedeværelsen af klostrene Esrum (grl. ca. 1150), Æbelholt i Tjæreby sogn, Gråbrødre- og Sortebrødre- samt Vor Frue Kloster i Helsingør, hvor de indvandrede munke og praktisk uddannede lægbrødre ofte selv udøvede et håndværk. De medbragte fra deres fædrelande nye kundskaber, indretninger og opfindelser, sikkert også hvad angår tidsmåling. Munkene var her som andre steder kulturens bærere og spredere.

Men det skyldes ikke mindst amtets største by, Helsingør, og købstadens betydning som toldsted for Øresundstolden og de internationale impulser og påvirkninger, der kom med de ikke få udenlandske håndværkere, som slog sig ned i den driftige færge-, søfarts- og handelsby: svenske, tyske og hollandske. Omkring 1700 skønnedes 18% af håndværkerne at være indvandret til »Elsinore up de Sundt«.

Desværre er der kun meget få spor og levn tilbage af de fleste klostre og heller ingen optegnelser om, hvorledes nonner og munke målte tiden, men sikkert er

det, at cistercienserne allerede i 1120 i moderklostret Citeaux i Østfrankrig kendte til primitive vækkeure, så de hurtigt kunne være rede, når klokken lød i de tidlige nattetimer til den første af de syv tidebønner, matutin. De andre bedetider kaldtes laudes, prima, tertia, sexta, nona og vesper. Da benediktinerne i Esrum afløstes af cistercienserne i 1153 ved indkaldelsen af franske munke fra Clairvaux, har disse utvivlsomt medbragt en eller anden form for ure, sandsynligvis både solure, sandure (timeglas) og vandure. Også på Æbelholt kloster, ca. 7 km vest for Hillerød, havde man forbindelser til Frankrig, idet abbed Vilhelm kom fra et kloster i nærheden af Paris. En af klosterlivets bærende ideer var jo netop munkenes fællesskab i alle ting, som tjente til Guds ære, herunder også præcise tidebønner i overensstemmelse med Benedikt af Nursias regler.[2]

Ingen véd bestemt, hvornår det første mekaniske ur med tandhjul, lod og hemværk blev opfundet, fordi samtidig litteratur kalder både soluret, timeglasset, vanduret og hjuluret for horologium, eller bruger en variation af dette latinske ord, hvis kerne er hora = time. Det mekaniske ur nævnes af den klassiske, italienske digter Dante Alighieri (1265-1321) i hans »Guddommelige Komedie« (som dog først fik dette navn efter hans død). Digtet menes at være skrevet mellem 1307-1318. Forskerne mener, og det er vel med god grund, at netop det, at Dante beskrev det mekaniske ur så nøje: det drives af lodder, er udstyret med balance og har en roterende urskive og alarm (dvs. vækkermekanisme), var på grund af, at det mekaniske ur endnu var en nyhed og sjældenhed. Kun få ejede et, men han taler alligevel om uret som kendt af sin samtid. Kulturhistorikere mener, at det mekaniske ur må være opfundet mellem 1250-1300 og sandsynligvis i Norditalien, som i slutningen af middelalderen var centrum for, hvad man kan kalde mekanisk kunsthåndværk. Opfindelsen af det mekaniske ur var en af de revolutionerende begivenheder, som forløb ret ubemærket, men som blev af indgribende og skelsættende betydning.[3]

Det første mekaniske ur i Danmark og hele Norden er det berømte monumentalur i Lunds domkirke, »Horologium mirabile Lundense«, der regnes at være konstrueret sidst i 1300-årene. Uret blev i 1587 indgående beskrevet af præst ved domkirken Mogens Madsen for Frederik den Andens historiograf Anders Sørensen Vedel (1542-1616).[4]

I løbet af de følgende århundreder kom der ure på alle større købstadkirker, klostre, slotte, borge samt enkelte rådhuse og byporte, efterhånden også på en del landsbykirker i de europæiske lande fra syd til nord. Men jo længere man kom mod nord, des sjældnere blev de. Inden reformationen har antagelig de fleste større stæders kirker og domkirkerne et sejerværk.

Den første sejermager i Danmark synes at være Dytrek eller Dithrik Sighermager, der nævnes i Århus 1491, antagelig en indvandret håndværker, som har været beskæftiget ved domkirken. Den næste kender vi lidt mere til. Han kom fra Flandern og hed Johann Siebe og var foruden kgl. sejermager, matematiker og guldsmed. Hans navn forekommer 1547 i et skøde og han bor da i hovedstaden,

hvor han virkede for Christian den Tredie og senere for Frederik den Anden. På grund af pesten, der rasede i hovedstaden 1557, fik han anvist en bolig i Farum, hvor en anden kgl. sejermager, Steffen Brenner, også opholdt sig. Senere tildeles der ham landejendomme i Udsholt, Blistrup sogn og Passebæk i Søborg sogn, begge i Holbo herred. Da Johann Siebe døde i 1564, opholdt han sig i København. Siebe fremstillede bl.a. et stort astronomisk monumentalur sammen med Steffen Brenner 1553-56. Det var i en årrække opstillet på *Frederiksborg Slot*, men blev så foræret til universitetet i København og anbragt i biblioteket, som dengang havde hjemme på Trinitatis kirkes loft. Her brændte det sammen med mange andre unika under Københavns brand 1728. Hans dygtige kollega Steffen Brenner var også kgl. ansat og fik livsbrev på en gård i Ølstykke herred. Han må være afgået ved døden o. 1603, idet hans kone dette år kaldes enke.

Naturligvis fremstillede Siebe og Brenner først og fremmest ure for kongerne, men som repræsentanter for et helt nyt håndværk har deres virke uden tvivl virket ansporende på videre kredse. Det kan da også tænkes, at de kgl. mestre har haft svende, lærlinge og andre medhjælpere fra omegnen. Sejermagerne udgik dengang af finsmedenes kreds.

Steffen Brenners søn, Jørgen Brenner, blev også kgl. sejermager, fik hofklædning, fri bolig i Helsingør, 40 daler om året, 4 daler i kostpenge om måneden samt visse naturalier. I hans bestalling af 1586 står der, at han skal holde alle de små sejerværker på *Kronborg* rene og i god stand og hver dag stille det store sejerværk i tårnet, som kom op 1587, »så det ganger ret efter solen«, dvs. han skulle stille det efter et pålideligt solur. Det ser ud til, at der på det tidspunkt har været hele to tårnure på Kronborg. I 1582 arbejdede en Jep Tømmermand med stillads til et nyt sejerværk, og samme år modtog Poul Sejermager i Helsingør 4 lispund og 1½ skålpund bly til et lod til sejerværket samt 140 favne tovværk til at ophænge loddet i. Dette ur var færdig i 1584.

Tårnuret til det nye Kronborg, som blev rejst i årene efter 1574, blev leveret af sejermager Hans Madsen, Odense, som var blevet kgl. sejermager 1586, og uret kostede 200 daler. Af listen over de steder, Hans Madsen, lige som sin far, Mads Sejermester, skulle inspicere for at justere og vedligeholde ure, ser man, at ikke så få af de kgl. slotte og gårde i landet nu var forsynet med ure, i Nordsjælland således Kronborg, Frederiksborg og Frederiksborg ladegård. Christian den Fjerde (1588-1648) var, som hans far Frederik den Anden havde været før ham, ivrig efter at få anbragt tårnure på sine slotte. Fra en inventarliste fra Kronborg vides, at det første sejerværk havde tre kobberskiver samt to store og to små klokker. De sidste var beregnet til time- og kvarterslag. Den engelske gesandt, som besøgte Kronborg i 1580'erne, beretter, at slottet havde »et meget stort og stærkt ur, der runger med vældig genlyd«. Tårnuret blev drevet af 35 kg tunge blylodder, der hang i tykke tove. De to store klokker var støbt i 1557 af Christian den Fjerdes kanonmester, klokkestøber og sejermester Gert van Merfeldt (1530-1591) fra Flensborg og støbt af metal fra den berømte store klokke i Lunds

domkirke. Slotsuret på Kronborg bærer en latinsk indskrift af Tycho Brahe (1546-1601), et såkaldt distikon, som oversat lyder: »Let flyver timen bort og kan ikke, flygtig som den er, vende tilbage. Vort liv bortflyver værdiløst, hvis man ikke nøje tæller sine dage«.[5]

Efter Kronborgs brand i 1629 blev det største ur hovedrepareret i 1636 af sejermager Hans Metzger, Helsingør, for 300 daler, og et år efter fremstillede han et nyt ur, som kunne slå kvarter- og timeslag. Josias Sejermager i København leverede i 1641 to klokker til urværket. Dette tårnur blev ødelagt ved en lynbrand i 1775, således at det måtte erstattes af et nyt, som blev fremstillet af urmager Johannes H. Petersen, hofurmager i København. Sejerværket i Trompetertårnet ved kirkens vestende bærer på værkets jernramme ordene »A. Funch, Kjøbenhavn. Patent 1855«. Anders Funch blev født på Bornholm 1806, fik borgerskab i København 1834 og døde s.st. 1864. Urværket er repareret adskillige gange, bl.a. 1823-25 af mechanicus og tårnurfabrikant Johannes Friis, København, som også har udført Danmarks største Grahamsgang (d.v.s. ankergang) 1829 til Vor Frue kirke i København, nu på Nationalmuseet. I 1882 repareredes Kronborg-uret af Hans Willumsen (1829-1911) i Helsingør.

Frederik den Anden overtog i 1560 Hillerødsholm og byggede her sit nye Frederiksborg. Det kgl. slot skulle naturligvis også have sit ur og i november 1562 erfarer vi, at Frants Brockenhuus har betalt 10 daler til Mads Sejermager i Odense for jern, han har udlagt for det sejerværk, han gjorde og som kom til Frederiksborg. Også på ladegården Faurholm fandtes i 1597 et sejerværk med klokke. I 1603 fik sejermager Jørgen Eichler, København, 90 daler for tre sejerværker, han havde fremstillet til det nye lysthus ved Frederiksborg. Af en inventarfortegnelse (1597) fra slottet fremgår, at der inde i slotskirken var et timeglas.[6]

1602 sluttede Christian den Fjerde kontrakt med murermester Jørgen Friborg om nedrivning af Frederik den Andens gamle Frederiksborg og opførelsen af et større og prægtigere slot. Det nye Frederiksborg stod først færdig o. 1625 og er Christian den Fjerdes prægtigste bygningsværk.

Inde på slottet stod allerede i 1608 en såkaldt automaton, dvs. et meget kompliceret og kunstfærdigt urværk, der drev mekaniske figurer og havde et klokkespil, som spillede koraler kl. 6, 9, 12 og 18. Det må have været den automaton, som Johann Siebe og Steffen Brenner fik færdig i 1557 og som var på fire etager med hermer som bærende led mellem de forskellige lofter. På toppen var en kuppeldækket bygning mellem træer af sølv. Det astronomiske urværk stod på Koldinghus fra 1558-1608. Men i midten af 1600-årene blev automatonen foræret af kongen til Københavns universitet sammen med Tycho Brahes berømte globus, og disse kostbarheder blev anbragt på Trinitatis kirkes loft, hvor også universitetsbiblioteket dengang var. Sammen med mange andre unika gik automat-uret op i flammer under Københavns storbrand 1728, da også instrumentsamlingen fra Tycho Brahes og Ole Rømers tid gik tabt.[7]

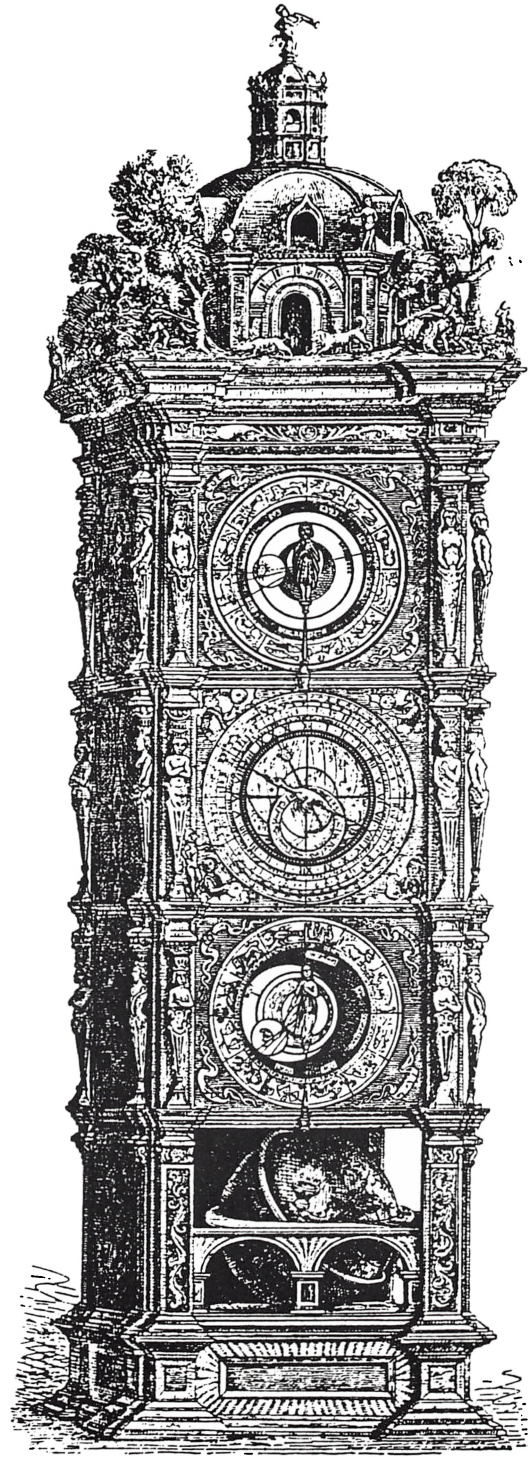

Tegning fra ca. 1700 af det astronomiske ur, som blev udført 1553-56 af Johan Siebe og Steffen Brenner. Det stod en årrække på Frederiksborg slot, men gik siden til grunde ved Københavns brand 1728.

Den første vægter er fra 1784 - den anden fra 1862.

Et nyt sejerværk må være sat op i tårnet på Frederiksborg 1614, for i april dette år blev der støbt nogle store blyvægte i arkeliet i Helsingør til sejerværket i Frederiksborg klokketårn. De tre urskiver i stenrammer på tårnet angav tiden, og uret havde både kvarter- og timeslag. Desuden havde Hermann Rollfink 1617-18 udført tre solskiver til klokketårnet, så man kunne justere sejerværkets gang ved hjælp af solens bevægelse fra øst til vest. Ifølge Øresundstoldens regnskaber for 1615 havde sejermager Hans Kirsch, København, repareret sejerværket, og fra maj 1615 til maj 1616 modtog klokkestilleren Henrik Claussøn på Frederiksborg olivenolie til sejerværket.[8] Til smøring af de gamle tårnure benyttedes ofte ister, dvs. flomme af svin og gæs i modsætning til talg eller tælle af får og kvæg. Senere benyttede man også flydende fedtstoffer af hvaler, sæler og fisk, men undertiden også svinefedt eller »benfedt«, som udvandtes af fodledsknogler af kalve og får. Men »bomolie« eller olivenolie ansås for at være det bedste smøremiddel.

Til slotskirkens klokketårn blev der i årene 1612-18 støbt klokker til et sangværk (klokkespil). Det havde i alt 16 klokker og to trommer af kobber og blev fremstillet af orgelbygger Johannes Hecklaur fra Nordhausen (1596-1652), syd for Harzen, og kostede 800 daler. Klokkespillet kunne spille hundrede melodier, og klokkerne var navnkundige for deres usædvanligt gode og rene toner. Men allerede i Christian den Fjerdes tid kom der funktionsvanskeligheder, så sangværket måtte gennemgå kostbare reparationer. I begyndelsen af 1800-årene var klokkerne dog i orden igen.

Selv en kgl. klokkestiller kunne risikere at komme i den spanske tønde, hvis han var efterladende.

Christian den Fjerde, som helst ville overvåge og holde øje med alt, hvad der skete på hans slotte, havde af og til besværligheder med sine håndværkere og klokkestillere. Således fremgår det af et brev fra 17. oktober 1633, at Rasmus Klokkestiller på Frederiksborg »udi sin bestilling er ganske uflittig, når jeg er til stede. Så er det letteligen at eragte, hvorledes han den forvalter, når jeg ikke er til stede«. Han befalede derfor slotsfogeden, at han skulle holde godt øje med ham, og hvis han var forsømmelig, skulle Rasmus Klokkestiller i »den spanske tønde« en halv dags tid. Kongens sejermagere og klokkestillere boede i Hillerød i et hus, som endnu i dag bærer betegnelsen Urmagergården.[9]

Under Frederiksborgs katastrofale brand den 17. december 1859 sattes klokkespillet i gang af varmen, og da tårnet styrtede ned, ødelagdes de fem klokker.

Den 24. september 1861 var der rejsegilde på det nye slot. Et nyt tårnur blev opsat af den tidligere omtalte Anders Funch og toges i brug i december 1864.

Tanken om et nyt klokkespil i stedet for det tidligere blev formuleret af brygger J.C. Jacobsen (1811-87) i et brev til den daværende indenrigsminister, efter at han havde indhentet et overslag fra tårnurfabrikant Julius Bertram-Larsen (1854-1935) i 1886. Komponisten Niels W. Gade (1817-90) blev bedt om at tænke på passende melodier. Bryggeren foreslog, at spillet skulle have 27 klokker, som skulle spille seks melodier daglig. Det skulle også indrettes således, at det kunne betjenes manuelt. Klokkerne med tilbehør kunne leveres af firmaet Severin van Aerschodt i Louvain, Belgien, hvor der lige som i Holland er en meget gammel tradition for at lave gode klokkespil. Brygger J.C. Jacobsen tilbød at betale sangværket, imod at staten betalte opsætningen og driften. Men det kunne staten ikke, så først efter brygger Jacobsens død i 1887 gik sagen i orden. Niels W. Gade døde 1890 og

oplevede altså ikke færdiggørelsen den 1. oktober 1891. Desværre viste det sig, at klokkespillets toner ikke var helt rene, så klokkerne måtte omstøbes på de Smithske Støberier i Ålborg og omstemmes, og det gjorde værket betydeligt dyrere. Endelig i 1895 var det justerede klokkespil i orden og fungerede tilfredsstillende. I 1917 blev det udvidet og hovedrepareret. Den dyreste klokkes vægt er 750 kg og klokkerne kan spilles både fra automatisk urværk og fra klaviatur. I 1925 gennemgik klokkespillet igen en gennemgribende restaurering af Julius Bertram-Larsen & Søn Frithjof (1891-1980), og der opsattes yderligere én klokke, så der nu er 28. Frederiksborg slots klokkespil er nu det ældste igangværende i landet.

I Prinsesseføjen på Frederiksborg findes et lommeur, som har tilhørt polarforskeren Jørgen Brønlund (1877-1907). Uret fandtes ved hans lig i Lamberts land på Nordgrønland i marts 1908 sammen med slædeholdets kortskitser og Brønlunds dagbog.[10]

Hørsholm. Corfitz Ulfeldt (1606-64), som var lensmand på Hørsholm og på godt og ondt et barn af sin tid, havde et tårnur, mens han boede på slottet 1641-51. Men hvem, der har fremstillet det og hvor det blev af, er ikke blevet opklaret. Et nyt tårnur blev opsat 1663. Af et maleri af det ombyggede slot (færdigt 1739), malet 1740 af J.J. Bruun, ses, at der var et ur på det spinkle tårn over selve indkørslen med skiver til alle fire verdenshjørner. Hørsholm ejedes da af Christian den Sjette, som overlod det til sin gemalinde Sophie Magdalene. Selv døde han på slottet i 1746. Inde i en af salene stod i 1790'erne et smukt spilleur. Da C. Behrend besøgte slottet i 1797, var det imidlertid gået i stå og defekt. Efter 1772 forfaldt slottet, og det hele blev nedbrudt 1810.[11]

Fredensborg blev først fyrstebolig 1720. Slottets arkitekt, J.C. Krieger, byggede oprindelig en ottekantet længe med indkørsel til slotspladsen under en urpavillon i ottekantens sydfløj, syd for hovedbygningen. Såvel tårnuret i hovedbygningen som uret i urpavillonen og slotskirkens ur blev fremstillet i årene 1720-26 af urmager Christian Christensen i Frederiksborg slotssogn. I 1898 leverede Julius Bertram-Larsen et nyt tårnur til slottets hovedbygning. Uret blev passet af slotsurmagerne Jon Jonsson og C. Nielsen-Jenné, Fredensborg.

Fra sin residens her på Fredensborg slot udstedte Frederik den Femte den 18. juli 1755 love for »Kjøbenhavns Uhrmagerlaug«, det første og eneste i Danmark. Lavet optog også kvalificerede mestre fra provinserne, herunder Norge, Island, Færøerne samt hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Provinsurmagerne opnåede som medlemmer bl.a., at deres lærlinge ved udlæringen fik et lavsgyldigt lærebrev og blev indskrevet i lavsprotokollen, således at de som svende kunne få arbejde i ud- og indland og havde ret til kost og logi på svendeherbergerne. Dette var af stor betydning, fordi alle svende skulle rejse et vist antal år i deres profession.[12]

St. Annagade. Herluf Trolles Hus.

Jægerspris, som tidligere hed Abrahamstrup, har tjent som sommerbolig for flere konger med deres familie. Frederik den Syvende (1848-63) skænkede slottet til grevinde Danner, som oprettede »Kong Frederik den Syvendes Stiftelse for hjælpeløse og forladte Pigebørn af Almuen«. Uret i det midterste vinkeltårn er dateret 1855. Inde i den såkaldte »tyrkersal« står et smukt forarbejdet musikur med dronning Sophie Magdalenes navnetræk på en blå kugle, båret af to englebørn. Urkassen er hvidmalet med forgyldninger og bærer øverst en forgyldt kongekrone. Det har datoviser og er forsynet med spilleværk.

I slotshaven til Jægerspris er der anbragt en støtte af Tycho Brahe (1546-1601). Han fik en årlig hjælp af kong Frederik den Anden og den lille ø Hven i len, således at han fra 1576-96 ganske kunne hengive sig til sine astronomiske sysler, som også blev af stor praktisk betydning for tidsmålingen og urmageriet. At Tycho Brahes stjerneobservationer var nøjagtigere end de tidligere astronomers, skyldtes til en vis grad, at han benyttede bedre ure. Han brugte således præcise ure med krydsslaghemværk, opfundet af Jobst Bürgi (1552-1632). Sådanne ure blev også senere bygget af Nicolaus Radeloff (død 1632) i Slesvig, som netop var lærling af Bürgi og som var sejermager for hertugen på Gottorp. I 1972 blev der i øvrigt fundet et solur i en nordsjællandsk villahave. Ved en grundig undersøgelse og gennemgang af visse arkivalier viste det sig, at soluret var købt på Hven og havde tilhørt Tycho Brahe på Uranienborg. Soluret var udhugget i granit og det viste foruden timer og minutter solens opgang og nedgang.[13]

KIRKEURE I FREDERIKSBORG AMT[14]

Sct. Olai kirke i Helsingør, der er grundlagt o. 1200 og blev domkirke i Helsingør stift 1961, har antagelig haft tårnur lige efter reformationen, for af meddelelser fra Helsingør Stadsbog 1549-56 fremgår det, at der i 1551 var ansat en klokker, som hed Powel (Poul). Han havde fribolig på livstid på grund af sin tjeneste og fik dette år at vide, at han skulle tage bedre vare på sejerværket og ikke lade drengene komme op til værket.

I 1569 satte Jørgen Sejermager et nyt sejerværk op, antagelig fordi det gamle har været opslidt. 1582 forærede Frederik den Anden kirken et nyt værk, som tidligere havde været på Kronborg.

Det ældste værk blev i 1559 skilt ad og renset og slebet af Albrecht Smed og anbragt i tårnet igen. (Et jernganghjul og hage samt en forgyldt kobberspids (21"×19") og en kontravægt (24"×6") fra det ældste ur befinder sig nu på urmuseet i Den gamle By i Århus. Kobberspidsen har været til urets eneste »stive« viser). Sct. Olai-uret blev repareret i 1568-69 af Michel Sejermager fra København, men allerede i 1569 fik Jørgen Sejermager i København bestilling på et nyt. Det afløstes i 1796 af et større og kraftigere, udført af finsmeden og sejermageren

Johan Henrik Stradtmann fra Frederiksværk. Tårnuret er senere repareret af urmager Hans Hein (1760-1811), Helsingør, mechanicus Johs. Friis, København, Henrik Larsen Kyhl (1793-1866), København og Hans Willumsen (1829-1911), Helsingør. Den sidste ombygning og restaurering fandt sted 1936-37 og foretoges af tårnurfabrikant Carl Petersen (f. 1877) i Valby. Arbejdet blev bekostet af Sparekassen for Helsingør og Omegn. En ny urskive med årstallet 1937 blev udført og skænket af Helsingør Skibsværft. I 1630 blev der anbragt et solur over våbenhusdøren og igen et i 1746. Som ved slottene benyttede man solurene til justering af de mekaniske ure. Inde i Sct. Olai kirke havde man et stativ med fire timeglas fra 1714 på prædikestolen, så både præsten og menigheden kunne holde øje med tiden. Det kunne naturligvis ske, at små eller trætte tilhørere længselsfuldt skottede op til timeglasset med det langsomt rindende sand og gjorde store øjne, når præsten »tog et glas til«. Timeglasset var især i middelalderen dødens, »manden med leens«, symbol og har haft stor betydning i billedkunst og digtning, f.eks. i Kingos, Brorsons og Grundtvigs salmer. Timeglasset blev også brugt som skibsur. Allerede fra senere middelalder var det skik, at rorgængeren vendte timeglasset fra sin plads ved roret og varskoede, hvor mange »glas«, der skulle slås på skibsklokken. Timeglasset på Sct. Olai prædikestol blev nedtaget 1757, men eksisterer endnu.

Sct. Marie kirke i Helsingør fik skænket et tårnur af Frederik den Anden i 1594, men det er sikkert ikke det ældste. Uret blev imidlertid bragt til Frederiksborg 1626, og et nyt ur med skiver mod vest og nord anskaffedes 1630. Det blev fremstillet af Helsingør-mesteren Hans Metzger (Metscher), sandsynligvis en efterkommer af den Jeremias Metzger i Augsburg, som leverede ure til Frederik den Anden. Hans Metzger synes at have været en anerkendt sejermager i Helsingør på den tid. Urskiverne, der var af kobber, blev solgt i 1783. Ifølge kirkens regnskabsbøger fra 1659 stod der på Mariekirkens prædikestol et timeglas. 1700 skænkede kirkeværgen Peter Mathiesen kirken et nyt. I 1746 anskaffedes et træstativ med fire timeglas af forskellig størrelse. En solskive på Sct. Mariekirkens tårn blev istandsat 1675.

Slotskirken i Frederiksborg tjener som bekendt som sognekirke for menigheden i Hillerød. Under slottets urhistorie er kirkens tårnur fra 1597 nævnt. Her skal blot nævnes, at kirkens timeglas i 1602 blev fornyet med et sandur i sølvfutteral.

Fredensborg slotskirke har et tårnur fra 1726. Det ses endnu i Lauritz de Thuras' »Danske Vitruvius«, 1746-49, som bringer kobberstik af de mest kendte bygninger på den tid. Uret blev taget ned i 1912 og solgt til Sct. Sørens kirke i Gl. Rye mellem Silkeborg og Skanderborg. I 1975 gennemgik uret en grundig hovedreparation af urmagermester Helge Brostrup (f. 1913) og har nu målt tiden med sine stabile tik i over 250 år. Fire timeglas i en jernramme findes endnu i slotskirken.

Frederikssund kirke fik sit første sejerværk 1634 af Hans Metzger i Helsingør. I nærheden af sejerværket anbragtes en solskive. 1754 fik kirken et nyt tårnur, fremstillet af urmager Ingvard Hansen (død 1782 i Ballerup). Uret er sat i stand flere gange, og i 1951 opsattes en ny urskive af kobber af tårnurfabrikant Frithjof Bertram-Larsen (1891-1980). Frederikssund kirke havde på prædikestolen et timeglas fra 1741, som sidste gang omtales 1837. I 1634 opsattes en solskive, som blev fornyet i 1661.

Frederiksværk blev først købstad fra 1907 og hørte tidligere under Kregme-Vinderød kommune. Kirken er opført 1909-11. Tårnuret er fremstillet af J. Bertram-Larsen.

Asminderød kirke havde 1663 et værk af Peter Boskmand, efterkommer af den betydningsfulde urmagerfamilie Buschmann fra Augsburg, som i syv generationer kan fremvise tolv urmagere. Det holdt i næsten hundrede år. Til prædikestolen købtes i 1740 et stativ med fire timeglas til ¼, ½, ¾ og en hel time.

Birkerød kirke har et sejerværk fra 1664. *Bloustrød* fra 1600-årene, et døgnværk med timeslag. Det nævnes også 1728.

Egebæksvang, som blev udskilt af det store Tikøb sogn i 1928, fik sin egen kirke 1896-97. Tårnuret er jævnaldrende med kirken.

Esbønderup har et tårnur fra 1649-50, hvoraf de ældste dele er fremstillet af Christoffer Kletti, der virkede som urmager i Helsingør fra o. 1640-70. Uret blev istandsat 1966 af førnævnte Frithjof Bertram-Larsen, København.

Ganløse har tårnur med skive fra 1882. *Gerlev kirke* i Horns herred fik et sejerværk i begyndelsen af 1600-årene. Det blev afløst af et nyt, fremstillet af Poul Petersen, Frederiksborg, i 1746.

Gilleleje kirke har sejerværk med urskive på tagrytteren, fremstillet af Ingvard Hansen, Ballerup, i 1746. På prædikestolen står et stativ af eg med timeglas fra ca. 1700. *Grønholt kirke* har en ramme med fire timeglas fra 1741, der afløste et enkelt glas fra 1716. *Helsinge kirke* har et tårnur fra midt i 1600-årene, men ændret og repareret adskillige gange.

Hornbæk kirke fik et sejerværk i 1754, bekostet af lejets fiskere, der gerne ville have en hilsen fra urklokken, når de lå på Kattegat og fiskede. Især i tåge var den med til at give landkending. Urværket blev hovedrepareret i 1908 af Julius Bertram-Larsen.

Humlebæk kirke fik installeret et tårnur 1907 af Julius Bertram-Larsen. Uret har skive mod vest. *Hørsholms kirkeur* er fra 1663 og var flyttet over i kirken, da den blev indviet den 21. september 1823. Det var produceret af Christoffer Kletti, Helsingør og havde døgnværk med kvarter- og timeslag og blev hovedrepareret af P. Chr. Louw i 1878 og gennemgribende fornyet i 1937 af Frithjof Bertram-Larsen. Hørsholm slotskapel har tidligere haft et nu forsvundet timeglas.

Jørlunde havde et sejerværk, som nævnes første gang i 1661. Det blev hovedrepareret i 1904 og ret hårdhændet ombygget o. 1925. I 1974 ændredes det til elektrisk drift.

Karlebo kirkes ur er fra 1775. Det har døgnværk med hagegang og timeslagværk, fremstillet af Poul Petersen, Frederiksborg. Der var tidligere et tårnur i kirken fra 1741, fremstillet af Johan Henrik Bleche, København.

Kregme kirke fik et tårnur 1633, fremstillet af Hans Metzger, Helsingør, for 705 mark. Det har timeslagværk. Da det var færdigt på værkstedet i Helsingør, kørte sejermageren med sine redskaber, sejerværket og en solskive til at stille uret efter i tre vogne til Kregme. For at få værket anbragt i tårnet var det nødvendigt at slå hul i muren og mure hullet til bagefter. Værket er senere blevet fornyet.

Nørre Herlev har et gammelt tårnur med kraftigt slagværk og en skive på nordsiden af kirken. Det blev repareret af Johan Henrik Peschel i 1707 og 1714.

Skuldelev kirke har også et tårnur af jernværk med hagegang og timeslagværk.

Skævinge har et sejerværk med døgnværk og timeslagværk, som tidligst nævnes 1720. Urskiven vender mod syd. Et timeglas fra 1740 blev fjernet 1827.

Slangerup, som var købstad til 1809 og stedet, hvor Thomas Kingo fødtes 1634 og var sognepræst fra 1668-77, har også et tårnur på kirken med hvidmalede skiver mod øst, vest og syd. Det første ur er sandsynligvis fremstillet af Gert van Merfeldt, men det eksisterer ikke mere.

Stenløse kirke har et urværk stående i et beskyttende urkammer af brædder, som er udført af snedker og urmager Ingvard Hansen, Brøndbyvester, senere Ballerup. På prædikestolen står et firedelt stativ med timeglas fra 1740. *Strø kirke* havde et sejerværk i tårnet fra 1732, og af en inventarliste fra 1764 fremgår det, at man havde en hængelås til urkammerdøren samt et timeglas til prædikestolen og et på alteret.

Søborg kirke fik opsat et tårnur 1740 af kgl. hofurmager Peter Mathiesen (1696-1768), København. Det havde døgnværk med timeslagværk og afløste et tidligere ur - vistnok fra 1647 - som i 1747 solgtes til Ingvard Hansen, Ballerup. Et timeglas fra 1700-årene står endnu på prædikestolen.

Tikøb, som engang var det største sogn på Sjælland, havde et tårnur, som tidligst er nævnt 1662, men det blev i 1697 ombygget af Anders Olufssøn, København til pendulværk. Olufssøn, som var blevet mester samme år, fik 50 daler for arbejdet, men skulle til gengæld yde en garanti på 20 år for værket. Uret blev ændret og fornyet o. 1772 og hovedrepareret bl.a. i 1844. Tårnuret har urskive mod vest med malet årstal 1921. *Tjæreby* fik opsat en solskive på muren 1782.

Torup kirke har et sejerværk fra o. 1755, et døgnværk med timeslagværk, men før dette havde man et ældre, som allerede nævnes 1605.

Uggeløse kirkes ældste tårnur stammer fra det gamle Hørsholm slot og har måske tilhørt Corfitz og Eleonora Ulfeldt, da han var lensmand på slottet. Uret menes at være fremstillet o. 1569 og er håndsmedet. Det har kun timeviser, som det var skik dengang. Urværket købtes i 1649 for 738 mark.

Veksø kirke har et stativ med fire timeglas af forskellig størrelse fra 1740, som endnu findes i kirken.

Vejby kirkes første tårnur synes at være det ældste landsbykirkeur i amtet, idet det er fra 1553. Det er blevet repareret flere gange, bl.a. 1707 og 1714 af Johan Henrik Peschel, Frederiksborg. Et nyt tårnur fremstilledes 1759 af Ingvard Hansen, Ballerup. Dette blev i 1921 hovedrepareret af Julius Bertram-Larsen. *Ølstykke kirke* havde et tårnur med værk af smedejern, som nævnes tidligst 1661. Det havde døgnværk og timeslagværk og er blevet fornyet flere gange. Det seneste ur blev opsat 1867. På prædikestolen er der et stativ med fire timeglas fra 1744. En solskive fornyedes i 1662, men er nu borte.

Julius Bertram-Larsen har repareret tårnurene til kirkerne i Espergærde, Frederiksværk, Gilleleje, Græsted, Helsinge, Hørsholm, Kregme, Søborg, Torup og Vejby. Endvidere har han istandgjort uret på Jægerspris slot, stationsure i Helsingør, Frederikssund, Hillerød og Lillerød og leveret ure til Frederiksværk rådhus, Helsingør havnebygning, Hørsholm arbejderboliger, slottene i Fredensborg og Frederiksborg. I *Hillerød* havde man indtil 1831 et tinghus, men samme år opførte murermester Ulriksen et nyt rådhus, som fik et ur i gavlen. Rådhuset afløstes af et nyt, som blev indviet den 28. september 1888 og det fik installeret et moderne elektrisk ur med oplyste glasskiver og indskriften »Laboremus, tempus fugit« = »Lad os arbejde, tiden iler«. *Helsingør* by havde tidligere et tidssignal, nemlig en sejldugskugle, som hver dag kl. 12.55 hejstes halvt op i en flagstang på telegraftårnet på Kronborg, senere fra en mast, anbragt på karantæne- og lodshuset på enden af den sydlige havnemole. Kl. 12.57 hejstes kuglen helt op - og præcis kl. 13.00 faldt den ned og angav dansk middelsoltid, dvs. efter 1880 var det Københavns middelsoltid og efter 1894 mellemeuropæisk zonetid.

Efter dette tidssignal stillede urmagerne i Helsingør deres egne regulatorure, dvs. nøjagtigt forarbejdede lodure med sekundpenduler og forskellige kompensationsindretninger, efter hvilke kundernes indleverede ure stilledes.

Tidligere var tidssignalet blevet givet af et vagtskib, som til 1857 lå ud for Kronborg. Forskellen mellem Københavns middelsoltid og mellemeuropæisk zonetid var 9 min. og 41 sek. Danmark (bortset fra Bornholm og de nordatlantiske områder) er så smalt et land, at tidsforskellen ikke spiller nogen større rolle. Når urene i Helsingør er 12.00 middag, er klokken faktisk kun 11.40 i Blåvandshuk. Men skulle vi regne med lokal soltid, ville der blive et stort kaos. I vore dage kan vi få opgivet det nøjagtige klokkeslæt pr. telefon, radio og TV.

Indtil nytår 1900 hørte det med til degnens (kirkebylærerens) pligter at ringe med kirkeklokken - ikke blot før gudstjenesterne og andre kirkelige handlinger, men også at ringe solen op om morgenen og ringe den ned igen ved solnedgang, når en konge var død og ved mobilisering. Endvidere havde degnen ansvaret for at trække lodderne på kirkens tårnur, stille uret efter solen (solur) og smøre urværket, når det var nødvendigt. Derfor kaldtes han også klokkeren, og glemte han nogle af sine pligter, »klokkede« han i det. Til gengæld var han - i modsætning til bønderne, husmændene og daglejerne - fritaget for hoveri, stavnsbånd og militærtjeneste. På Sjælland fik degnene i lang tid årlig 3 rdlr. for arbejdet som klokkere.

Ifølge reskript af 26.3. 1745 pålagdes det kirkeejerne, de såkaldte patroner, at holde urværkerne vedlige, såfremt der i nærheden af dem kunne fås dygtige urmagere, som uden alt for stor bekostning kunne reparere dem. Denne bestemmelse var så tilpas elastisk, at den kunne fortolkes efter behag. Det var ikke alle kirkeejerne, som var interesseret i at holde de ret komplicerede og »ømfindtlige« urværker i god stand, og så var det nærliggende at undskylde sig med, at der ikke fandtes habile urmagere på egnen. I 1745 havde af 365 sjællandske landsbykirker kun de 80 brugelige ure, mens 89 andre kirker havde ladet dem ruste, forvitre og forfalde til ubrugelighed. For Frederiksborg amts vedkommende findes ingen særlig statistik.

Inden ca. 1750 havde folk på landet ikke mange andre muligheder for at se, hvad tid på dagen det var, end på kirkeuret eller evt. herregårdens ur, med mindre de var dygtige til at iagttage solens gang over himlen og måske havde deres »solemærker« i terrænet eller de havde skåret mærker i vinduesbænken, så de ved hjælp af skyggen kunne se, hvad tid på dagen det var. Nogle havde dog transportable solure, de såkaldte solringe; de havde naturligvis den ulempe, at de ikke kunne bruges om natten og i overskyet vejr.

Præsten Joachim Junge beretter i 1798, at de nordsjællandske bønder kendte stjernebilledet Store Bjørn eller Karlsvognen, og på stangens vending kunne de nogenlunde se, hvad tid på natten det var. Han meddeler endvidere, at de orienterede sig efter Polarstjernen, hovedstjernen i stjernebilledet Lille Bjørn, der står omtrent ½° fra den nordlige himmelpol. De vidste også, at gøgen og Syvstjernen aldrig kunne ses samtidig og at havren skulle sås, når kabbelejerne blomstrede.[15]

I købstæderne havde man kirke- og rådhusure om dagen og vægterne om natten til at angive tiden. *Helsingør* har haft vægtere allerede fra 1500-årene. Fra 1582 bestemtes det, at vægterne fremtidig skulle råbe klokkeslættet om natten. En særlig tårnvægter i Sct. Olai kirketårn skulle varsko timerne med høj røst til vægterne på gaden og råbe alarm, når han opdagede mulige ildebrande eller andre foruroligende ting. Endvidere skulle han meddele vindens retning, som han jo altid kunne se på kirkens vejrhane eller vindfløj. Vægterkorpset samledes med en times mellemrum ved tårnets fod og fik deres meldinger, som de så skulle give videre. Vindretningen var især fiskerne, færgefolkene og de andre søfarende interesseret i. Endnu i 1850 havde man en tårnvægter i Sct. Olai kirke, Jens Gryderup. Om dagen tog han sig af slaverne på Kronborg. Nogle af de andre vægtere gjorde om dagen tjeneste som bedemænd og medhjælpere for klokkeren, når der skulle graves en grav, eller de var simpelthen daglejere. I 1568 var der 16 nattevægtere i byen. De sidste vægtere Mads Jensen og Peder Chr. Jensen døde 1913 og Hans Chr. Hansen i 1916.[16]

Frederiksborg slot havde sine egne to vægtere, som var antaget til at våge i og omkring slottet. De fik i 1617 i løn 6 daler om året og 3 daler mdl. i kostpenge, så de måtte nødvendigvis også have andet arbejde en del af dagen.

Hillerød havde tre vægtere. De var som andre vægtere iført tunge fedtlæderstøvler, mørk kappe med kongens kronede initialer, livbælte med messingspænde, en kabuds og »morgenstjerne«, en svær egekæp med en pigget kugle på og evt. en lygte. Hver time sang de til klokkeslættet et vægtervers. Til de politimæssige pligter kom senere tænding og slukning af tranlygterne. Den sidste vægter i Hillerød, Ole Hansen, døde i 1905.

Slangerup havde i den tid, den var købstad, kun én vægter, som især skulle holde øje med, at værtshusene om aftenen før helligdage lukkede i rette tid - foruden at forkynde klokkeslættene.

I *Frederikssund* døde de to sidste vægtere, Niels Peter Larsen og Ole Nielsen, henholdsvis 1890 og 1893. Under svundne tiders mørkerædsel og utryghed - ikke mindst i 1600-årene med krig, ildebrande og pest - har mangen angstfuld sjæl nok åndet befriet op, når vægterverset lød.

I *Frederiksværk,* som først blev købstad 1907, havde man på grund af krudtværket, som anlagdes i Frederik den Femtes tid, alligevel vægtere. Den første nattevægter var også smed og urmager og hed Johann Henrik Stradtmann og døde 1806. Den sidste, Rasmus Hansen døde først i 1929.

Fredensborg havde både en byvægter og en slotsvægter. Endnu i 1915 sang slotsvægteren de gamle vægtervers, som man tillægger Thomas Kingo og som man ikke har magen til i andre lande. Andre mener, at det næppe er hans vers, men at de er forfattet af Anders Arrebo (1587-1637). Imidlertid tier de arkivalske kilder om dette spørgsmål.

I *Hørsholm* bibeholdt man vægterordningen lige til århundredskiftet.

De ure og tidsforkyndere, vi hidtil har nævnt, kongelige, adelige og kirkelige samt kommunale vægtere har stort set alle været offentlige, som kunne ses og/eller høres af alle, som var i nærheden. Men i midten af 1700-årene begynder ure også at dukke op i borger- og bondehjem, ja, endda i private folks lommer og for kvinders vedkommende i en kæde om halsen. Lommeurene var dog endnu sjældne.

Dels var teknikken nu så udviklet, at man kunne lave mindre ure, som var relativt præcise, og dels var dampmaskinen blevet opfundet midt i 1700-årene og dermed den industrielle revolution begyndt. Kulproduktionen steg enormt og det satte gang i mange andre erhverv. En kumulativ proces var sat i gang, som folk følte ved en højere levestandard, selv om der kom mindre depressioner og kriser ind imellem. Fremskridt i lægevidenskab og hygiejne, vaccinationer, bedre ernæring og kartoflens anvendelse var vigtige faktorer for udviklingen. I Nordsjælland gennemførtes vigtige reformer i slutningen af 1700-årene. Udskiftning og udflytning blev gennemført og hoveriet afløst af penge. Der oprettedes to husmandsbrug for hver bondegård, for at der ikke skulle mangle landarbejdere. Samtidig blev der oprettet skoler og nedlagt 13 kroer, og bønderne fik gårdene i arvefæste. Det betød bl.a. også, at der nu blev råd til at anskaffe ting som jernovne og standure.

I købstæderne, især i Helsingør, var man tidligere på vej. Det viser Jørgen Olriks undersøgelser over de helsingørske hjem fra Frederik den Andens og Christian den Fjerdes tid. De mange skifter, Olrik har gennemgået, beretter, at stueure ikke var helt sjældne i de mest velstående borgerhjem i tiden 1571-1621.[17]

Men det har nok været byens internationale karakter og den pengestrøm, der tilførtes købstaden bl.a. gennem sundtolden og monopolet på Islandshandelen, som var skyld i, at visse borgere havde råd til denne form for luksus. Olrik har i gamle skifter, auktionsprotokoller og andre arkivalier fremdraget eksempler på den tids ure: loddrevne jernurværker med spindelgang, svinghjul eller foliot, enkelte fjederdrevne bordure med vandrette skiver, tallerkenure samt forskellige former for solure. En del af urene er fremstillet i Helsingør, ligesom der er et skifte fra 1585 efter Povel Sejermager. I dette nævnes f.eks. et efterladt sejerværk, vurderet til 50 daler, samt en del værktøj, bl.a. en ambolt, en dobbelt bælg og forskellige tænger. De fleste skifters angivelse af sejerværkerne er dog temmelig mangelfulde; de præciserer ikke, hvilke typer sejerværker, det drejer sig om, men noterer oftest kun vurderingen i penge. I 1593 nævnes der blandt købmand Johan Petersens ejendele 12 timeglas og 1606 opregnes mellem Anne Dirik Pipers gods 14 timeglas á 4 sk. pr. stk. Siden 1500-årene var timeglas altså i brug i flere hjem, selv om de efter datidens forhold var ret kostbare at anskaffe, da de som oftest måtte indføres fra Venezia, Böhmen, Tyskland, især Nürnberg. De blev anvendt i hjemmene, især når husmoderen skulle bage eller koge, men timeglasset blev også brugt som skibsur. En vagt varede fire timer eller otte glas. Små logglas anvendtes

også ved logning, når man skulle udregne et skibs fart i knob eller den ud-sejlede distance.

Velhavende købmandsfamilier fra England og Skotland med navne som Baildon, Belfour, Brown, Fenwick og Norrie tilførte Helsingør nye kulturimpulser og medbragte møbler og ure i moderne stilarter fra deres hjemlande. De blev toneangivende blandt folk med honette ambitioner, som også blev gode kunder hos urmagerne i Helsingør, der fortrinsvis holdt til i Stengade, Sudergade og Sct. Olaigade, hvor de havde deres værksteder og boliger. Særlige butikker med store vinduer blev først gængse efter o. 1870.[18]

På landet var det ofte præster, proprietærer, herredsfogeder og møllere som var foregangsmænd med hensyn til at anskaffe ure. Fra præstegården i Asminderød haves vidnesbyrd om, at bohavet i 1661 omfattede et sejerværk. Fra et skifte i Tikøb 1697 ved vi, at sognepræsten, magister Hasebart, i sin dagligstue bl.a. havde et urværk. Af et skifte fra et fiskerhjem i Humlebæk ses det, at man dér i 1787 havde et standur, som blev vurderet til 20 rdlr. Det svarede nogenlunde til prisen på en hest. Endog i et husmandshjem på Langø, i Helsinge sogn, fik man i begyndelsen af 1800-årene et standur (bornholmer). Det var mærket C.L.S. A° 1801 og kan måske være fremstillet af Christian Larsen Simmelskjær, som var mester i København 1777-80, men opholdt sig i Hillerød ved folketællingen 1787. Et skifte efter degnen Søren Klog i Tikøb fra 1761 viser, at degnen efterlod »et urværk med foderal«, altså et standur med kasse. Vi kan heraf se, at vi nu er kommet til en tid, da standure selv hørte til i de lavere lag af befolkningen.

Fra o. 1750 og frem bliver standure mere og mere almindelige i gårdene. Oftest havde de deres plads ved den øverste seng op imod mellemkammeret omtrent over for bilæggerovnen. Fra »bornholmeren« og over til vinduerne var der tit en række tintallerkener. På det tidspunkt, da standurene blev mode, var urmageriet i Nordsjælland ikke i stand til at tage konkurrencen op med de københavnske og især bornholmske urmagere. De havde en erfaring og et forspring, som ikke lod sig indhente. Det kunne endda betale sig for urmagere i Nordsjælland at købe bornholmske ure hos lertøjs- og klokkeskipperne fra Rønne, som lagde til ved børskanalen i København og ved kajen i Helsingør. Urene kostede i gennemsnit ca. 18 rdlr. ombord og kunne sælges til kunderne derhjemme for 24-25 rdlr. Man har foretaget beregninger over fordelingen af produktionsomkostningerne for et bornholmsk standur: 54% til værket, 27% til kassen, 12% til skiven, 6% til maleren og 1% til smeden. På Frederiksværk krudtfabrik og kanonstøberi var man på J.F. Classens initiativ (1725-92) i 1760 begyndt ikke blot at fremstille kedler, knive, bajonetter, teglsten og fajance, men også ure af forskellig slags, men produktionen af de sidste havde absolut ikke succes. De bornholmske urmagere var ikke blot dygtigere, men havde også lavere leveomkostninger end man havde på Sjælland. Den popularitet, bornholmerne havde opnået, var ikke til at komme udenom. Alene navnet havde næsten en magisk klang. Et smukt eksempel på en sådan ægte bornholmer, fremstillet af Poul Hoval (1750-95) i Rønne ses på Dansk

Folkemuseum under Nationalmuseets 3. afdeling. Dette standur stod i mange år på en gård i Grimstrup i Ølsted sogn ved Frederiksværk. Så vidt det har kunnet efterspores, har der i perioden efter 1750 kun været 8-9 urmagere i Frederiksborg amt, som selv helt eller delvis har fremstillet stand- eller lommeure til salg. Men selvsagt har de fleste urmagere siden fremstillet svende- eller mesterstykker, lige som adskillige mestre selv har fremstillet regulator- eller normalure, der var særligt nøjagtigt konstrueret, så præcise, at de kunne bruges til at stille kundernes indleverede ure efter.

Efter 1850 kommer der fart i udnyttelsen af dampen og den elektriske strøm, og de første jernbaner begynder så småt at køre. Landbruget mekaniseres og andelsbevægelsen vinder frem. Lavsvæsenet ophæves 1857 og vi får næringsfrihed. Industrialiseringen slår rod i Danmark og dermed rationalisering og arbejdsdeling. I takt med denne udvikling ændrer urmagerfaget karakter, således at det mere og mere bliver et handelsfag med salg af importerede ure og et reparationsfag, hvor det håndværksmæssige indskrænkes til at afprøve, rense, justere og reparere alle slags ure eller tilbehør til disse. Adskillige mestre blev nu nødt til at slå på flere strenge og måtte også kvalificere sig som guld- og sølvsmede, juvelerer, fotografer, instrumentmagere, bandagister, musikhandlere og optikere og kombinere to eller flere fag.

Ifølge love og forordninger var det inden 1857 forbudt håndværkere, som ikke dækkede bøndernes nødtørftigste behov for håndværksarbejde (f.eks. smede og hjulmagere) at nedsætte sig på landet. Men centraladministrationens kategoriske påbud blev næsten aldrig overholdt, og amtmanden måtte give dispensationer i særlige tilfælde. Man så nok også hellere, at folk opretholdt livet ved eget arbejde end at de blev fattiglemmer og lå sognet til byrde. Men fra og med loven om næringsfrihed af 1857, som trådte i kraft 1862, indførtes der fri næring på håndværkets, fabriksdriftens og handelens områder. Man skulle blot være fyldt 21 år og have dansk indfødsret. Der stilledes ikke krav om mesterprøve eller andre faglige kvalifikationer. Tilliden til den næringsdrivende overdrog man til de potentielle kunder. Skellet mellem byhåndværk og landhåndværk var nu ophævet.

Men folketællingerne fra 1787, 1801, 1834, 1840, 1845 og 1850 viser med al ønskelig tydelighed, at der slet ikke var så få urmagere i Frederiksborg amt, som havde særlig bevilling af amtmanden, nogle havde dog kun bevilling til at reparere ure. De fleste af dem var også husmænd og havde et par køer, får eller geder og nogle høns. Nogle af dem virkede også som finsmede, gørtlere, mekanikere, snedkere eller glarmestre.

Efter 1862 blev urmageriet dog mere og mere et stationsbyerhverv, idet man dog ikke skal tage ordet »stationsby« alt for bogstaveligt. Der tænkes på byer som Slangerup, Gilleleje, Hundested, Helsinge, Humlebæk og Græsted.

I tidens løb har der i kortere eller længere perioder virket urmagere i følgende byer uden for købstæderne: Asminderup, Birkerød, Dalby, Dråby, Esbønderup, Farum, Fredensborg, Frederiksborg slotssogn, Gilleleje, Græsted, Helsinge,

Hørsholm, Jyllinge, Jørlunde, Karlebo, Kollerød, Lynge, Møllervang, Nellerød, Nærum, Oppesundby, Plejelt, Skibby, Slangerup, Stenløse, Strø, Strølille, Sønderby, Tikøb, Tisvilde, Tulstrup (Græsted), Udesundby, Veksebo og Vindekilde. En del af ovennævnte byer ligger lige uden for amtsgrænsen, men er medtaget fordi deres kundekreds også strakte sig ind i Frederiksborg amt. Desuden har der naturligvis også været én eller flere urmagere i Helsingør, Hillerød, Frederiksværk og Frederikssund.

I 1982 var der urmagere i Fredensborg (1), Frederikssund (4), Frederiksværk (2), Gilleleje (2), Græsted (1), Helsinge (4), Helsingør (8), Hillerød (4), Humlebæk (1), Hundested (1), Snekkersten (1), Stenløse (1) og Ølstykke (1), ialt 31 urmagere.

Urmagernes faglige og økonomiske interesser er blevet varetaget af Nordsjællands Urmagerforening, som blev stiftet den 10. maj 1908. De første år var Kai Høite (1872-1942), Helsingør, formand. Medlemstallet var i 1914: 36, men er siden steget på grund af, at befolkningstætheden er øget, især op langs kysten, og udflytningen fra København består for en stor del af de mest velstillede lag: handelsfolk og overordnede embedsmænd. Urmagerforeningens medlemstal kulminerede i 1976, men er siden dalet jævnt: 1976 (44), 1977 (41), 1978 (37), 1979 (36) og 1980 (34).

Der er flere årsager til denne udvikling, bl.a. at folk, især unge mennesker, ikke længere er så mærkevare-bevidste, at forhandlingen af ure i højere grad er gledet uden for den fagligt uddannede urmagers butik, f.eks. til postordreforretninger, supermarkeder og brugsforeninger og at en ny teknologi har presset priserne i bund, så avancerne mindskes betydeligt. Alligevel er urmagerhåndværket stadig et betydningsfuldt og vigtigt fag, som vi slet ikke kan undvære i et moderne samfund, hvor »time is money«.[19]

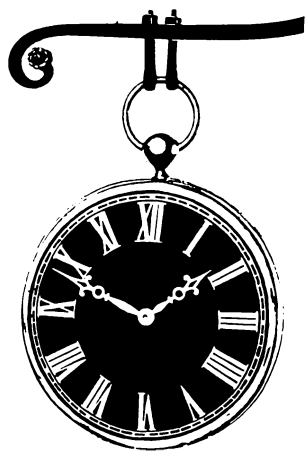

URMAGERE I FREDERIKSBORG AMT
ca. 1550-ca. 1900

Mesterliste.[20]

I det følgende er der forsøgt på at udarbejde en liste over sejer- og urmagere i Frederiksborg amt fra ca. 1550-ca. 1900, dvs. dem, der har fået kgl. bestalling, borgerskab, næringstilladelse (koncession) eller næringsbrev inden år 1900, uanset om det kan påvises, at de har fremstillet ure eller ikke. Produktionen af håndværksure standsede i Danmark mellem ca. 1830 og 1860, men det kan ikke helt udelukkes, at enkelte urmagere også efter denne tid har fremstillet et eller flere ure. Listen er sandsynligvis ikke fuldkommen, idet det godt kan tænkes, at de urmagere, der havde faget som bierhverv i ældre tid, helt har undgået enhver form for offentlig registrering, og når den enkelte urmager f.eks. ved vielse blot betegnes som ungkarl og ved dødsfald kun som indsidder, parcellist, husejer, enkemand, fattiglem el. lign., er det svært at få alle med. Stavningen af navnet kan variere fra kirkebog til folketælling, f.eks. Christensen - Kristensen, Carlsen - Karlsen, Simmelkjær - Simmelkær o.s.v. *Forkortelser:* f. = født, s.a. = søn af, g.m. = gift med, bsk. = borgerskab, bev. = bevilling, ft. = folketælling, sv. = svend. Endvidere er benyttet alm. forkortelser.

Abrahamsen, Jens, f. 11.7. 1841. Bsk. som urm. i Hillerød 6/9 1877.

Abrahamsen, Niels, f. 5.2 1854 i Greve v. Tåstrup, død 1925 i Hillerød, s.a. brygger Abraham Madsen og Birtha Jensen. G. i Frederiksborg 4.2 1882 m. Caroline Østergaard. Lærl. 1868, sv. 1873. Etabl. som urm. og guldsmed i Slotsgade, Hillerød 6/9 1877. Kasserer i Hillerød Industriforening. Medl. af Hillerød Byråd 1900-17. Bankdirektør. Efterf. Køie.

Albeck, Niels, f. 5.12. 1844 i Sønderborg, død 7.6. 1917 i Helsinge, s.a. skomager Lorents Helgesen Albeck og Anna Cathrina Christensen, g.m. Ane Marie Jensen. Urm. i Helsinge.

Andersen, Carl Christian, f. 1874 i Slangerup, død 15.2. 1897 i Frederikssund. Ugift urm. i Frederikssund.

Andersen, Jens Pouel, f. 26.10. 1844 i Ramløse, død 1935 i Mårum, s.a. gdr. Anders Pedersen og Ane Sørensdatter. Snedker, maler, mekaniker, urm. og fotograf m.m. i Nellerød 1875-1935. (Holger Rosenberg: Geniet fra Nellerød i FFA, 1941,s 1-15).

Andersen, Lars, f. 1793 i Græsted, g.m. Mette Kirstine Nielsdatter. Husmand, daglejer og urm. i Græsted sogn ved ft. 1845 og 1850.

Andreasen, Frederik Vilhelm, f. 10.7. 1869 i Lynge, død 3.9. 1925 i Uggerløse, s.a. smedemester Anders Andreasen og Hanne Jensdatter, g.m. Regine Ømann. Urm. i Lynge, Uggerløse s.

Arendtmann, Johan, g.m. Vilhelmine Hornhaver. Smed og urm. ved ft. 1801 i Frederiksværk.

Bendtsen, Johan Peter, f. 1834, g. i Esbønderup 26.6. 1864 m. enke Christine Louise Jensen. Væver og urm. i Tikøb Skovhuse.
Boskmand, Peter, af den betydelige urmagerfamilie Buschmann fra Augsburg, som i 7 generationer kunne fremvise 12 habile urmagere. Frst. et sejerværk til Asminderød kirke 1663.
Brenner, Jørgen, s.a. sejermager Steffen Brenner og Karine Clausdatter fra Skåne. Kgl. bestalling som sejermager 11.7. 1585. Boede på en gård i Ølstykke herred fra 1586. Arbejdede for Frederik den Anden og Christian den Fjerde. Skulle passe og reparere urene på Kronborg.
Brenner, Steffen, f. ca. 1533 i Engelholm, Skåne, død ca. 1603 i København, g.m. Karine Clausdatter. Kgl. sejermager i København 1550. Frst. bl.a. ure til Frederiksborg slot. Havde gårde i Frederiksborg amt.
Bromberg, Elias Ola Svensson, f. 1809 i Sverige, g. i Dråby 21.12. 1836 m. Ane Hansdatter. Urm. i Dråby, senere husmand og urm. i Dalby, Krogstrup sg. Nævnes der ft. 1845.
Bromberg, Elias Olsen, f. 6.12. 1839 i Over Dråby, død 29.7. 1922 i Frederiksund, begr. i Slangerup, s.a. foregående, g. 1. g.m. Augusta Hein. G. 2. g.m. Dorthea Tichse. Urm. i Slangerup og senere i Sønderby, Horns herred.
Bromberg, Peter, f. ca. 1789 i Skåne, g.m. Sophie Magdalene Bruun. Ankom som urm. 1829 fra Gundsømagle til Stenløse. Ved ft. 1845 var han urm. i Skibby.
Bronée, Hans Christian, urm. i Helsingør 1891 og senere.
Bruhn, Jens, bsk. som urm. i Helsingør 18/3 1734.
Brygger, Peter, f. 1764, død 1837 i Helsingborg. Sv. hos urm. Hans Hein, Helsingør. Indskrives 6/8 1811 som udenbys mester af Kjøbenhavns Uhrmagerlaug med bopæl i Helsingør, men flytter til Sverige 1833.
Buchardt, J.C.F. Urm. i Helsingør 1891 og senere.
Casse, Hans Vilhelm, f. 1805, død 27.2. 1855 i Dråby. Ankom 1.11. 1834 som urm. fra Kollerød i Lynge sg. Boede til sin død i Skoven i Dråby.
Christensen, Christen, f. 1803 i Roskilde, g.m. Charlotte Emilie Krause. Urm. i Hørsholm ved ft. 1845 og 1850. Efterf. Sven Rolsted.
Christensen, Christian, f. 1672 i Flensborg, død 24.2. 1741 i Frederiksborg slotssogn. G.m. Eleonora Larsdatter, som døde 28.1. 1749 i Frederiksborg slotssogn. Slotssejermager på Frederiksborg. Rep. Slangerup kirkes ur 1721. Rep. kirkeuret i Asminderød 1722-23, frst. uret til Fredensborg slotskirke 1726, rep. Sct. Mariæ kirkeur i Helsingør 1720, Nr. Herlev kirkes tårnur 1722. Lærling og svigersøn: kgl. hofurm. Peter Matthiesen i København.
Christensen, Villiam Viggo, f. 7.9. 1873 i Frederiksborg Nyhuse, s.a. husejer Christen Sørensen og Bodil Kirstine Andersen, g. i Hillerød 27.4. 1899 m. Karen Marie Larsen. Urm. i Hillerød.
Cronvall, Jens, uddannet som finsmed. Mester på geværfabrikken i Helsingør. Hovedreparerede sejerværket i Sct. Olai kirkes tårn 1766 for 150 rdlr., nævnes endnu 1776.

Cronwald, Poul, uddannet som finsmed. Bøssemager på Kronborg geværfabrik og sejermager. G. i Sct. Marie, Helsingør 20.11. 1754 m. Karen Larsdatter.
Curiel, Samuel, fik bsk. i Helsingør 1788 som forhandler af »Nürnbergervarer«, dvs. bl.a. Schwarzwalder-ure af træ.
Danielsen, Geert, g.m. Jytte Olufsdatter. Sejermager i Helsingør. Rep. tårnuret i Sct. Olai kirke 1679 for 62 dlr. Nævnes i årene 1679-86.
Dreier, Erik, g.m. Maren Jensdatter. Nævnes som urm. i Helsingør 1749 og som urm. i Slangerup 1751.
Drejer, Hans Hansen, døbt 21.12. 1772 i Horne, Fyn, s.a. husmand og urm. Hans Hansen Drejer og Maren Jensdatter. Nævnes som urm. i Helsingør 1817, men bor ikke i byen ved ft. 1834.
Düberg, Daniel, nævnes som urm. i Hillerød 1750-1800.
Falck, Daniel, bsk. som urm. i Helsingør 16/2 1764.
Fincke, Caspar, f. ca. 1590 i Schatzlar, Riesengebirge, Böhmen, død 1655 i Helsingør. Caspar Fincke blev indkaldt af Christian den Fjerde. Han er mest blevet kendt som en særdeles dygtig kunstsmed, som i 1610 fik arbejde på våbensmedjen på Kronborg og optaget i smedelauget i Helsingør 1612. Han arbejdede bl.a. på Frederiksborg slot med gitre. Gitteret på Chr. den Fjerdes gravkapel i Roskilde er et af hans mest kendte arbejder (»Caspar Fincke bin ich genannt, dieser Arbeit bin ich bekannt!«). Han har også frst. gitterværket på Rundetårn, Jørgen Skeels epitafium i Århus domkirke, Valkendorfs kapel i Sct. Knuds kirke i Odense, Laurids Ebbesens gravkapel i Århus domkirke, et pragtfuldt gitter i Nyborg kirke, smedejernslysekroner i Græsted kirke m.m. Hans signatur: korslagt hammer og nøgle. Få ved, at Fincke også virkede som sejermager. Han færdiggjorde således sejerværket i Sct. Olai kirke for 27 mark og 12 sk. (Valdemar Stenkilde: Danske Haandværkere. Kbhvn. 1942).
Frederiksen, Jens, f. 1793 i Vejby, død 5.11. 1859 i Vinderød, g.m. Karen Pedersdatter fra Frederiksværk. Urm. og retsvidne i Frederiksværk ved ft. 1850.
Frederiksen, Rasmus, f. 15.8. 1790 i Slangerup, s.a. Frederik Rasmussen og Else Johnsdatter, g.m. Margrethe Nielsdatter. Urm. I Slangerup, Nævnes bl.a. ved ft. 1834 som sådan.
Glasen, Oluf Geertssøn, g.m. Kirsten Lauritsdatter. Bsk. som urm. i Helsingør 4/1 1700. Rep. tårnuret i Sct. Marie, Helsingør i 1710.
Godtfredsen, Christian, nævnes som urm. i Birkerød 1900.
Goldschmidt, Peter Andersen, f. 3.9. 1810 i Helsingør, død 20.11. 1885 i Hillerød, g.m. Christine Mortensdatter. Urm.mester 1836. Bsk. i Hillerød 8/2 1837, bsk. som høker s.st. 18/2 1854. Havde værksted og bolig i Slotsgade 15. Borgerrepræsentant. Et ankergangsur i svær sølvkasse af ham findes på urmuseet i Den gamle By i Århus.
Gudmann, Peter, urm. i Nærum. Frimester ved bev. af 30/11 1830.
Halle, Hans Christian, bsk. som urm. i Helsingør 1/6 1752.
Hallström, Johan Gustaf, f. 1790 i Göteborg, død 5.7. 1864 i Helsingør, g. i

Helsingør 20.3. 1822 m. Christine Hartmann. Indskrives som udenbys mester i Kjøbenhavns Uhrmagerlaug 10/6 1821 med bopæl i Strandgade, Helsingør.
Hansen, Anders, f. 31.5. 1871 i Strø, s.a. gdr. Hans Hansen, Lyngsholm, og Karen Andersdatter. Gdr. og urreparatør i Strø.
Hansen, Andreas, f. 27.6. 1821, g. i Hillerød 27.4. 1855 m. Dorthea Sophie Jørgensen. Bsk. i Hillerød 1/5 1854. Medstifter af Haandværker- og Industriforeningen i Hillerød 1872.
Hansen, Charles, f. 21.6. 1872 i København, s.a. skomager Lars Hansen og Christiane Nielsen, g. 12.8. 1900 m. Dorthea Jacobsen. Etabl. som urm. 1896 i Nørregade 7, Frederiksværk.
Hansen, Hans, bev. 1825 til at reparere ure i Frederiksborg amt.
Hansen, Jens, f. 3.9. 1747 i Esbønderup, s.a. Hans Pedersen og hustru. Urm. i Esbønderup. Hovedrep. Ølsted kirkes tårnur 1777.
Hansen, Julius Theodor, f. 26.3 1839 i Slagelse, død 25.5. 1915 i Sct. Olai, Helsingør, s.a. urm. Johannes Hansen og Ane Sorgenfrey, g.m. Olivia Christiane Vilhelmine Hansen. Bsk. som urm. i Helsingør 11/5 1865. Boede i Sudergade, Strandgade og til sidst Akseltorv 26. Efterf. Edwin Petersen, f. 1903.
Hansen, Jørgen, f. 24.6. 1876 i Vejby, s.a. Jørgen Hansen og urm. Jens Olsens hustru af Græsted, g. i Esbønderup 7.2. 1901 m. Inger Marie Jørgensen. Urm. i Græsted siden 1900. Medl. af Græsted Borgerforenings bestyrelse. Efterf. Bjarne Platou.
Hansen, Niels, f. 1749. Urm. i Esbønderup. Rep. følgende kirkers tårnure: Gørløse, Uggerløse, Vejby, Strø, Kregme.
Hansen, Rasmus, f. 1820 i Kyndby, død 28.10. 1894 i Frederikssund, begr. i Skibby, s.a. skolelærer og kirkesanger Hans Hansen og hustru, g.m. Sophie Sørensen. Urm. i Skibby.
Hector, Christian Friedrich Diedrich, f. 1720 i København, begr. 4.2. 1771 i Horsens, g.m. Anna Christine Møller. Nævnt som urm. i Helsingør mellem 1749-65, bsk. fornyet s.st. 1756. Rep. lysekroner i Sct. Olai kirke 1749. Flyttede til Horsens 1770.
Hector, Johann Albrecht, s.a. foregående, g.m. Ellen Marie Poulsdatter. Nævnt som urm. i Helsingør 1776 og 77.
Hein, Hans, f. 1760, død 1811 i Helsingør. Indmeldt som udenbys medlem af Kjøbenhavns Uhrmagerlaug 1791. Bsk. som urm. i Helsingør 12/4 1787. Ugift. urm. i Strandgade. Rep. tårnuret i Sct. Olai 1805. Svend: Peter Brygger, 1801.
Hermann, Johann Georg, f. 1757 i Freiburg, Schwarzwald, død 23.11. 1824 i Næstved, g.m. Marie Elisabeth Meisner. Urm. i Udesundby 1788-1815, urm. i Næstved 1815-24.
Hinrichsen, Peter, f. i Flensborg 1747, begr. 4.9. 1798 i Frederiksborg slotssogn, g.m. Sophie Amalie Pedersdatter. Kgl. urm. på Frederiksborg ved ft. 1787. Rep. Strø kirkes tårnur 1797 og samme år Jørlunde og Oppesundbys tårnure.
Hyphoff, Poul Christian, f. 1752, død 19.6. 1815 i Hillerød, g.m. Marie Elisabeth

Schemann. Indmeldt i Kjøbenhavns Uhrmagerlaug 1780. Bsk. som urm. i Hillerød 1.3. 1801. Boede i Slotsgade. Rep. Nr. Herlev kirkes tårnur 1802.

Høite, Kaj Rasmussen, f. 3.8. 1872 i Vindeby, Tåsinge, død 1942 i Helsingør, s.a. gdr. Rasmus Rasmussen Høite og Mine Troensegaard, g. 21.11. 1900 m. Emma Sølver. Etabl. som urm. i Stengade 53, Helsingør 1/3 1895 (Hotel »Øresund«), men flyttede senere til Stengade 48. Formand for Nordsjællands Urmagerforening 1908-33. Efterf. sønnen Ole Høite 1939 (f. 1910).

Hørgren, Axel Robert Ferdinand, g.m. Else Kirstine Jørgensen. Bsk. som urm. i Sct. Annegade, Helsingør 16/10 1880.

Jacobsen, J., urm. i Esbønderup. Rep. Torup kirkes tårnur 1802, frst. urværket til Hørsholm kirke 1822.

Jansson, Carl Friedrich Ernst Ferdinand, f. 1778 i Danzig, g. 1802 m. Cathrine Abelone Stradtmann, d.a. urm. J.H. Stradtmann. Urm. i Frederiksværk.

Jensen, nævnes som urm. i Tisvilde 1891 og senere.

Jensen, Carl Sophus, f. 19.3. 1864 i Sakskøbing, død 21.10. 1912 i Helsinge, s.a. værtshusholder Peter Chr. Jensen og Birthe Marie Andersen. Urm. i Helsinge.

Jensen, Ferdinand Emil, f. 8.4. 1866 i Ringe, Fyn, død 6.2. 1903 på arbejdsanstalten i Hillerød, s.a. urm. Marius Jensen og Ægidia Schmidt. Ugift urm. i Hillerød.

Jensen, Jacob, f. 1811 i Alsønderup, g. 2. g. i Esbønderup 28.9. 1838 m. enken Dorothea Cathrine Berg, enke efter exam. jur. Hans Chr. Nyeborg. Urm. i Skovhusene v. Esbønderup. Levede endnu ved ft. 1845.

Jensen, Peder, g. i Frederikssund 25.10. 1811 m. Else Kirstine Seidler. Urm. i Frederiksværk fra 1811.

Jensen, Peter Julius, g.m. Aurelia Cecilie f. Jensen. Nævnt som urm. i Helsinge 1855-62.

Johansen, Johan, nævnes som graver, klokker og urm. i Karlebo 1848.

Jonsson, Jon, f. 24.6. 1829 i Island. Urm. og fotograf i København indtil 1860. Fotograf i Fredensborg 1860, bev. som urm. s.st. 3/7 1865.

Jørgensen, Hans Christian, f. 3.10. 1845. Bsk. som urm. i Hillerød 19/4 1871. Bsk. stillet i bero 3/2 1873.

Jørgensen, Jørgen Peter, f. 21.12. 1828 i Hillerød, død 23.6. 1898 s.st., s.a. urm. Lars Jørgensen og Christiane Børgesen, g.m. Juliane Sophie Jensen. Bsk. som urm. i Helsingørsgade 128 i Hillerød 16/4 1861.

Jørgensen, Lars, f. 1787 i Horne, Fyn, s.a. husmand og gørtler, urm. Jørgen Larsen og Else Hansdatter, Horne, g.m. Christiane Børgesen. Urm. i Helsingørsgade, Hillerød siden 1818. Har rep. følgende kirkeure: Strø 1825, Nr. Herlev 1827, Ølstykke 1827, Ølsted 1828, Skævinge 1828, Kregme 1828. Oprettede et mindelegat til fire værdig trængende enker, som har haft næringsbevis. Levede endnu ved ft. 1850.

Jørgensen, P.J., bsk. som urm. i Helsingørsgade 46, Hillerød 19/4 1871.

Kerrn, Joseph, f. 1784 i Freiburg, Schwarzwald, død 21.4. 1869 i Fredensborg,

g.m. Marianne Sophia Beier fra København. Slotsurmager på Fredensborg ved ft. 1845 og 1850.

Kettner, Andreas, f. 1812 i København, død 2.5. 1885 i Helsingør. Frimester 1822. Medl. af Kjøbenhavns Uhrmagerlaug 1838. Bsk. som urm. i Helsingør 26/10 1838. G.m. Marie Hviid fra Odense. Havde bolig og værksted i Stengade 70, Helsingør.

Kirk, Christian, f. 1795, død 20.9. 1835 i Sct. Marie, Helsingør, g. s.st. 1815 m. Nicoline Frederikke Andreasdatter. Urm. i Helsingør 1815-35. Enken førte forretn. videre.

Kiølner, Jens Christian, nævnes som urm. i Helsingør 1850. Et sølvlommeur m. Duplexgang i Kjøbenhavns Uhrmagerlaugs samling.

Kleinsmed, Henrik, død 1592 i Helsingør. Sejermager i Helsingør.

Kletti, Christopher, fra Schweiz. Arbejdede som kgl. sejermager i Helsingør for Christian den Fjerde. Rep. Sct. Mariæ kirkes tårnur i Helsingør 1669. Rep. Nr. Herlev kirkes tårnur 1662. Nævnes som sejermager i Helsingør i årene 1640-70.

Knudsen, Hans Leganger Christian, f. 1799 i Smidstrup, død 5.8. 1864 i Helsingør, g. 1. g. m. Frederikke Louise Hartmann, g. 2. g. m. enken Inge Sophie Heller. Mester i København 1830. Bsk. som urm. i Helsingør 1830. Boede i Bjerggade og senere i Stengade. Var borgerrepræsentant og passede byens offentlige ure.

Koefoed, Christian Valdemar, f. 21.5. 1856 i Holbæk som 3. generation i en urmagerfamilie, s.a. urm. Jens Casper Koefoed og Frederikke Amalie Sørensen, g. i Holbæk 9.11. 1877 m. Nielsine Petrine Bech. Bsk. som urm. i Frederikssund 5/5 1880. Senere urm. i Holbæk.

Køie, Edvard Eriksen, g.m. Johanne Marie Berthine Olsen. Urm. i København, fra 1898 i Slotsgade 24, Hillerød. Efterf. Johan Eriksen Køie, 1924.

Larsen, Julius, nævnes som urm. i Hørsholm 1900.

Larsen, Lauritz, f. 1771, død 6.2. 1855 i Sct. Marie, Helsingør, g.m. Ane Christine Larsen, som døde 1855. Urm. og bedemand i Strandgade, Helsingør ved ft. 1801, 1834, 1845 og 1850.

Larsen, Peter, f. 1736, død 1797 i Helsingør, g.m. Frederikke Albrethsen. Bsk. som urm. i Strandgade, Helsingør 15/5 1766.

Larsen, Peter, f. 24.5. 1835 i Tjæreby, død 25.8. i Hillerød, s.a. husmand Lars Pedersen og hustru, g.m. Ane Hansen. Bsk. som urm. i Slotsgade 47, Hillerød 1/5 1865, bsk. som guldsmed 10/5 1879 s.st.

Lauritsen, Laurits, rep. Uggeløses kirkeur 1662, da svenskerne havde ødelagt det.

Levring, Andreas Eriksen, f. 1803 ved Viborg, død 6.6. 1868 i Frederikssund, g. i Frederikssund 7.5. 1845 m. Henriette Elisabeth Hall. Urm. i Frederikssund.

Levy, Isach Henrik, f. 1795 i Fredericia, g.m. Magdalene Ruben. Bsk. som urm. i Ålborg 1820, i Helsingør 1835, bsk. igen i Ålborg 1842. Bortrejst fra Ålborg 1859.

Lietz, Johann, f. 1768, død 16.5. 1813 i Udesundby. Urm. i Udesundby.

Lincke, Ephraim, død 1792 i København, g. i Sct. Petri, København 6.6. 1746. Bsk. som urm. i Helsingør 10/6 1745.

Lindeskov, Ferdinand Frederik, f. 1820 i Helsingør, s.a. drager Christian Lindeskov og Ane Cathrine Andersdatter. Ugift urm. i Sct. Annegade, Helsingør ved ft. 1845.

Ludwigsen, Baltzer, bsk. som urm. i Helsingør 17/6 1745.

Lundblad, nævnes som urm. ved Frederiksborg 1840. Rep. Jørlunde kirkeur 1841.

Lundgreen, Charles Thorvald Emil, f. 1836, g. i Vinderød 10.6. 1870 m. Emma Hansen. Bsk. som urm. i Frederiksværk 10/1 1862.

Løkke, Søren Petersen, f. 1867, død 1939 i Frederiksværk, g.m. Anna Rigmor Larsen. Etabl. som urm. i Nørregade 5, Frederiksværk 1888. Efterf. sønnen Johannes Andreas Løkke 1930 (f. 1903). Overtaget 1940 af Rigmor Bjørnsbæk Olsen (f. 1907).

Madsen, Hans, nævnes som sejermager på Kronborg 1587, da han frst. et sejerværk.

Mandahl, Peter August, f. 1829 ved Frederiksborg, død 24.8. 1862 i Farum, g. i Farum 17.6. 1849 m. Ane Olesdatter. Urm. i Farum 1848-62.

Metzger (Metscher), *Hans,* f. i Augsburg, nævnes som sejermager i Helsingør, hvor han arbejdede for Christian den Fjerde 1626-28, lige som han arbejdede på Frederiksborg 1626 og 1633. Frst. et sejerværk til Kregme kirke 1633, opsatte et sejerværk på Kronborg 1637.

Michelsen, Leonard Carl Christian Ferdinand, f. 8.11. 1864 i Søllerød, s.a. kontorist Ole Peter Michelsen og Henriette Balle, g. i Århus domsogn 24.5. 1892 m. Anette Pagh. Urm. i Skibby 21.10. 1889.

Mortensen, Jørgen, f. 1834, død 22.1. 1888 i Farum. Urm. i Farum.

Møller, D., nævnes som urm. i Hørsholm 1883 og senere.

Nielsen, g.m. Karen Kirstine Nielsen, f. ca. 1767, urmagerenke i Hillerød. Ved ft. 1801 bestyredes forretn. af mestersvend Ole Poul Simmelkjær.

Nielsen, A., rep. Kregme kirkes tårnur 1797 og Ølstykke kirkes tårnur 1797-98. Hans hjemsted nævnes ikke.

Nielsen, D., nævnes som urm. i Græsted 1883 og 1891.

Nielsen, Georg Peter Ludvig, f. 1863 i Hellebæk, død 29.10. 1911 i Sct. Olai, Helsingør, s.a. skræddermester Hans Peter Nielsen og Hermine Larsen, g.m. Hilda Karoline Nielsen. Urm. i Klostergade 5, Helsingør fra 1893.

Nielsen, Jens Peter Emil, f. 30.7. 1885 i Tornemark, Fuirendal, s.a. gdm. Hans Nielsen og Mette Kirstine, g. i Helsinge 14.4. 1911 m. Christiane Jørgensen. Urm. i Helsinge.

Nielsen, Niels Daniel, f. 1829 i Varde, død 21.10. 1900 i Græsted, s.a. manufakturhandler Søren Jacob Nielsen og Pouline Kristensen, g.m. Augusta Schjoldan. Urm. i Græsted.

Nielsen, Ole, f. 1821 i Vinderød, s.a. Christian Nielsen og Dorthe Johanne Jensdatter. Urm. i Møllervang, Melby sogn ved ft. 1845.
Nielsen-Jenné, C., f. 1880, død 4.10. 1957 i Fredensborg. Urm. i Fredensborg, passede slotsuret. Medstifter af Nordsjællands Urmagerforening. Medl. af bestyrelsen for Den danske Urmagerskole i København.
Olsen, nævnes som urm. i Græsted 1891 og senere.
Olsen, Hans, f. 7.4. 1850 i Græse, død 17.2. 1905 i Hillerød, s.a. gdr. Ole Olsen og Johanne Olsen, g.m. Dagmar Elvira Angelica Jensen. Bsk. som urm., guldsmed og instrumentmager i Møllestræde 58, Hillerød 23/6 1874. Flyttede senere til Slotsgade.
Olsen, Jens Peter, g.m. Ingeborg Ane Marie Carlsen. Bsk. som urm. i Frederikssund 5.8. 1885. Efterf. Leopold Henne (1877-1947).
Olsen, L., bsk. som urm. i Frederikssund 28/4 1880. Flyttede senere til Skuldelev, hvor han nævnes 1891.
Olsen, Niels, g.m. Ane Marie Rasmussen. Bsk. som urm. i Frederikssund 8/4 1879. Hustruen drev forretn. i 1891. En søn, Niels Peter Olsen, f. 1877, blev urm. i Ebeltoft.
Olsen, Peter, f. 1825, død 1887. Bsk. som urm., instrumentmager, optiker og forhandler af elektriske artikler og symaskiner i Frederikssund 1884. Efterf. Carl Hansen.
Olsen, Peter, f. 1862, død 1941 i Frederikssund, s.a. foregående. Forretn. overtaget i 1941 af Herman Olsen, f. 1903.
Olufsen, Anders, nævnes som sejermager i Tikøb. Han ombyggede Tikøb kirkes tårnur til pendulværk i 1697.
Pagh, Jacob, f. 1802 i København, død 16.1. 1878 i Farum. Mester i Kbhvn. 1831. Var urm. i Farum ved ft. 1845, 1850 og 1855.
Pedersen, Ditlev, f. 1821, død 29.12. 1880 i Tikøb. Urm. i Saunte Overdrev, Tikøb 1845-80.
Pedersen, Jørgen Ludvig Marius, s.a. auktionsholder Carl Pedersen og Karen Louise Jørgensen, g.m. Karoline f. Schmidt. Mester 1919. Etabl. som urm. på Roskildevej 5, Frederikssund 1919, men forretn. grundlagt 1/6 1896.
Pedersen, Mogens, f. 1807, g. i Hornbæk 13.1. 1844 m. Ane Pedersdatter, enke efter gæstgiver Niels Christian Pedersen. Urm. i Frederikssund ved ft. 1834 og 1845.
Pedersen (tidl. Petterson), Nils Magnus, f. 1866 i Sverige, g.m. Anna Margrethe Francisca Petersen. Ophold i Danmark siden 1887. Indfødsret 1908. Urm. i Gilleleje, levede endnu i 1922.
Pedersen, Peter Vilhelm Nicolai, f. 1817, g. i Vinderød 27.7. 1860 med Ane Marie Barbara Tabét. Urm. i Frederiksværk.
Pedersen, V. Bager, nævnes at have fået bsk. i Frederiksværk 12/2 1878.
Peschel, Johan Henrik, slotsurmager på Frederiksborg. Rep. Nr. Herlev kirkes tårnur 1707 og Vejby kirkes tårnur 1714.

Petersen, Carl Gerhard, f. 24.1. 1860 i Frederikssund, g. 10.3. 1885 i Frederikssund m. Ane Margrethe Olsen. Urm. i Frederikssund.
Petersen, Christian Frederik, f. 1794 i Hillerød. Bsk. som urm. i Hillerød 26/11 1818. Nævnes som ugift urm. i Slotsgade, Hillerød ved ft. 1840, 1845 og 1850.
Petersen, Hans, f. 1867, død 11.10. 1893 i Frederikssund. Urm. i Frederikssund.
Petersen, Johannes H., frst. 1779 en ny kobberskive til sejerværket på Kronborg.
Petersen, Lars, f. 1810 i Middelfart, død 7.9. 1884 i Helsingør, g.m. Kristine Marie Nissen. Lært hos J.G. Hallström. Bsk. som urm. i Stengade 36, Helsingør 20/5 1843. Lommeur med ankergang og stenpaletter i sølvkasse med hans sign. på Det danske Urmuseum, Den gamle By i Århus.
Petersen, L.N., nævnes som urm. i Asminderup 1900.
Petersen, M., bsk. som urm. i Frederikssund 14/2 1887.
Petersen, Poul, f. 1710. Nævnes som urm. i Frederiksborg 1/8 1746. Frst. samme år Gerlev kirkes tårnur samt Hørby kirkes tårnur i Holbæk amt. I 1775 frst. han et ur til kirken i Karlebo. Endvidere har han frst. et tårnur, som i 1922 kom til Gedsted kirke i Himmerland.
Poulsen, Christen, f. 1812 i Gørløse, død 23.7. 1880 i Asminderød, s.a. husmand Poul Andreasen og hustru. Husmand og urm. i Veksebo, Asminderød sg.
Poulsen, Peder, bsk. som urm. i Helsingør 11/4 1743.
Povl, død 1585 i Helsingør. Nævnt som sejermager, der arbejdede for Frederik den Anden.
Ramm, Tobias Andresen, g.m. Catharina Geertsdatter. Nævnt som urm. i Helsingør 1705.
Rasmussen, Hans, urm. i Herstedvester. Rep. Jørlunde kirkes tårnur 1734 og Ølsted kirkes tårnur 1730.
Rasmussen, data og bopæl ukendte, men frst. en urskive til kirken i Gilleleje 1791.
Renouard, Julius Ferdinand, f. 1818 i Kbhvn., død 20.8. 1869 i Sorø, g.m. Emma Lodberg. Urm. i Hillerød 1839-40, i Kbhvn. 1840-47, i Sorø 1847-69.
Renouard, Theodor Ludvig, f. i Kbhvn., g. i Sct. Petri kirke, Kbhvn. 15.3. 1831. Urm. i Kbhvn. 1833-37, i Hillerød 1837-42, urm. på Falster 1842-?
Ringstrøm, Andreas, g. i Udesundby 12.5. 1802 m. Gunhild Andersdatter. Urm. i Frederikssund fra 1802. Rep. Jørlundes tårnur 1801-02, Strø kirkes 1804, Gørløse kirkes 1804, Skævinge kirkes 1803, Ølstykke kirkes 1803-04.
Rochheims, Hans Peter, bsk. som urm. i Helsingør 28/5 1722.
Sandnes, Ammund Pedersen, f. 1716 i Halden, Norge, død 1789 s.st. Urm. i Frederikshald (Halden) 1740-49, bsk. som urm. i Helsingør 8/6 1749. Frst. et fint musikur med messingskive, forsølvet talring og forgyldte regence-ornamenter. Det kunne spille 10 melodier og viste dag, dato og månefaser.
Slange (Schlange), Jacob, død 1658 i Helsingør. Nævnes som sejermager i Helsingør 1643 og senere. han har bl.a. frst. et monstrans-ur (en monstrans er et katolsk liturgisk gemme af ædelt metal, hvori hostien opbevares). Uret er dat. 1647 og befinder sig nu på Nationalmuseet. På urmuseet i Den gamle By i Århus

befinder sig et vognur med hans sign. Det har spindelgang og snekketræk, vækkerværk og kun én viser i forsølvet messingkasse.
Schultz, A. Nicolai, etabl. som urm. i Helsingør 1899. Boede på Akseltorvet.
Schultz, Peter, nævnes som urm. i Frederiksværk 1765.
Schwartz, Andreas, f. 1750, ugift urm. i Hørsholm ved ft. 1787.
Sejermager, Josias, nævnes som sejermager i Helsingør 1641, afleverede da et sejerværk til Kronborg slotskirke.
Sejermager, Poul, død juni 1584 i Helsingør (skifte af 17.8. 1585). Nævnes som urm. i Helsingør 1583, frst. da et sejerværk til Kronborg, men døde, inden uret var færdigt.
Sejermager, Søren, nævnes som sejermager på Frederiksborg 1670. Rep. samme år Nr. Herlev kirkes tårnur.
Sejermester, Jørgen, frst. 1569 et nyt sejerværk til Sct. Olai kirke i Helsingør.
Simmelskjær, Christian Larsen, g. 2. g. m. Mette Kirstine Breum. Mester i Kbhvn. 1777-80. Ved ft. 1787 og senere er han urm. på Bakken i Hillerød.
Smed, Albreth, finsmed og sejermager i Helsingør. Skilte 1559 Sct. Olai kirkes sejerværk ad, rensede, sleb og smurte det og satte det igen op i tårnet.
Steinbuch, Hans, mester i Kbhvn. 1620, virkede senere i Helsingør. Afleverede et sejerværk til Kronborg slotskirke 11.8. 1641. Det havde kvarter- og timeslag.
Stradtmann, Johann Hinrich, f. 1752 i Kiel, død 4.4. 1806 i Frederiksværk. Smed, urm. og natvægter i Frederiksværk.
Svendsen, Niels, f. 1755, g.m. Ellen Jørgensdatter. Urm. i Sct. Annagade i Helsingør ved ft. 1787.
Sylvest, Anders, f. 27.9. 1799 på Garbogård i Strølille, Strø sg., død 20.2. 1869 i Strø, g. 1824 m. Bodil Jensdatter. Lærte mølleriet i Kbhvn., svend og møllebestyrer i Kbhvn. i 7 år. Gårdejer, møller og urreparatør i Strølille 1824-69.
Sørensen, L.P., nævnes som urm. i Vindekilde 1900.
Ulderich, Anders, frst. Tikøb kirkes urværk 1662.
Undén, Carl Godtfred, f. 1810 i Helsingør, død 13.2. 1886 s.st., g.m. Ane Marie Jacobsen. Urm. i Ålborg 1837-52, urm. i Helsingør 1852-86.
Vammen (Wammen), Andreas Nicolai Møller, f. 9.2. 1863 i Østerbølle, Himmerland, s.a. lærer og kirkesanger Jens Chr. Vammen og hustru, g. i Hillerød 28.9. 1894 m. Elvine Marie Winther. Urm. i Slotsgade, Hillerød.
Westergaard, Magnus Victor Charles, f. 16.3. 1859 i Kbhvn., s.a. skræddermester Johannes Westergaard og Elise Jacobsen, g. i Kbhvn. 27.7. 1888 m. Olga Jæger. Lærl. 1873, sv. 1878. Etabl. som urm. i Farum 1888. Fm. for Farum og Omegns Håndværkerforening.
Wilson, Jacob Jensen, f. 28.6. 1804 i Tåstrup, Øls sg., Hobro, død 2.8. 1864 i Høkkelbjerg, Tyrstrup sg. ved Haderslev, s.a. urm. og feldbereder Jens Christensen Hvilsom og Edele Christensdatter, g. i Farum 16.2. 1828 m. Maren Jensdatter. Lært hos faderen. Urm. i Farum 1827-30, urm. i Vedbæk 1830-32, bsk. som urm. i Vordingborg 25.4. 1832, bsk. som urm. i Stege 22.4. 1834, bsk.

som urm. i Rudkøbing 1837, i Ribe 1838, i Vonsild 1841. Kromand på grænsekroen i Høkkelbjerg ved Christiansfeld fra 1841-64.

Willumsen, Hans, f. 4.7. 1829 i Præstø, død 1911 i Helsingør, g.m. Marie Vilhelmine Petersen. Lærl. 1843, sv. 1849. Etabl. som ur- og instrumentmager i Stengade 55, Helsingør 6/9 1855. Medstifter af Håndværker- og Industriforeningen for Helsingør og Omegn. Hovedrep. Sct. Olai kirkes tårnur 1882. Forretn. overtaget af J.R. Rasmussen 1900.

Wolffenberg, Matthias Detleff, f. 26.3. 1793 i Haderslev, død 12.12. 1862 i Plejelt, Tikøb, s.a. urm., bedemand og organist Matthias Detlef Wolffenberg og Maria Dorothea Ribe, g. i Tikøb 10.12. 1830 m. Peternille Andreasdotter Assersson fra Halmstad, væverske i Plejelt. Uddannet som dreng af sin far som urm., men tog aldrig svendeprøve. Husmand og urm. i Plejelt, Tikøb sg. 1829-62. (Se FFA, 1982 s. 45-49).

Vørup, Hans Morten Christian Hansen (navneforandring fra Hansen til Vørup 25.2. 1910), f. 26.2. 1866 i Frederiksborg slotssogn, død s.st. 1939, s.a. sognefoged Hans Larsen og Karen Assersen, g. 24.6. 1892 m. Johanne Marie Svendsen. Etabl. som urm. i Slotsgade 24, Hillerød 1892. Forretn. overdraget til Christian Vørup (f. 1904).

HENVISNINGER

(Forkortelser: Fra Frederiksborg Amt = FFA - Kancelliets Brevbøger = KB).

1) KB 1550-1641. - Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve. I-VII, udg. af C.F. Bricka, J.A. Fridericia og Johanne Skovgaard. Endvidere er generelt brugt Salmonsens Konversations Leksikon, 12-bindsudgaven, 1937.
2) Georg Schindler: Uhren, München, 1975 s. 9-12. - Jürgen Abeler: Ullstein Uhrenbuch, Frankfurt a.M., 1975. - Hal Koch: Kirkens Historie i Haandbog i Kristendomskundskab, IV, Kbhvn. 1943. - O. Nielsen: Codex Esromensis, Esrom Klosters Brevbog, 1880-81.
3) E.J. Tyler: The Craft of the Clockmaker, London, 1973. - C. Spierdijk: Klokken en Klokkenmakers zes eeuwen uurwerk 1300-1900, Amsterdam, 1976. - Bassermann-Jordan & Bertele: Uhren, Braunschweig, 1969. - H. Alan Lloyd: The Collector's Dictionary of Clocks, London, 1964. - Politikens Verdenslitteraturhistorie, bd. 2, s. 480-91.
4) Th. Wåhlin: Det astronomiska uret i Lunds domkyrka, Lund, 1923.
5) KB, de i afsnittet nævnte år. - Nationalmuseets Danmarks Kirker, II, Frederiksborg Amt. - Birger Mikkelsen: Kronborg-Helsingør, 1977, s. 7-8, s. 77.
6) E. Marquard: Et Inventarium fra Frederiksborg i FFA, 1909, s. 7-8.
7) KB 11.5. 1608. - Danske Samlinger III, s. 77. - Rørdam: Københavns Universitets Historie, s. 137.
8) Anton Petersens Samlinger.
9) Kronens Skøder, I, s. 444, 448, 450, 530, 553. - Hillerødbogen, 1948, s. 256. - Frederiksborg lensregnskaber 1621-22. - Francis Beckett: Frederiksborg I og II, 1914-18. - Hillerød By, 1925, s. 166. - Palle Lauring: Frederiksborg, 1972, s. 28.
10) Palle Lauring (se note 9).
11) C. Behrend: Et Besøg paa Hirschholm Slot i Aaret 1797 i FFA, 1908, s. 72.
12) Fr. Weilbach: Fredensborg Slot, 1928. - Aage V. Andersen: Uhrmagerlauget i Kjøbenhavn 1755-1955, Kbhvn. 1955, s. 14-16.
13) K. Fabricius: Et Storgods' Historie i FFA, 1929. - A. Drach: Jobst Bürgi Kammeruhrmacher Rudolfs II i Jahrbuch des Kaiserhauses Wien, 1894.
14) Nationalmuseets Danmarks Kirker, i Frederiksborg Amt, II. - Erik Horskjær (red.): De danske Kirker, bd. 3: Nordsjælland, samt lokalhistorisk litteratur fra de pågældende sogne, f.eks. Johs. S. Dalsager: Helsingør St. Mariæ Kirkes Historie, 1950. - H. Henningsen: St. Olai Kirke Helsingør, i FFA, 1959. - Erik Kromann: Helsingør Stadsbog 1544-1556, 1971, s. 48 og 98. - Hans Stiesdal: Stenløse kirke i FFA, 1962, s. 50. - Bjørn Kornerup: Bidrag til Strø Kirkes Historie i FFA, 1916, s. 48-49. - Niels Stenfeldt: Tikøb Sogn i gamle Dage, Helsingør, 1960, s. 110-11 o.fl.a.
15) Joachim Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog, 1798, ny udg. 1915.
16) C.A. Clemmensen: Vægter-Bogen, 1926, suppleret med lokalhistorisk litteratur fra de pågældende købstæder og slotte.
17) Jørgen Olrik: Borgerlige Hjem i Helsingør for 300 Aar siden, Kbhvn. 1903, s. 47-48.
18) Laurits Pedersen: Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, Kbhvn. 1926 og 1929. - M. Galschiødt: Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede, 2. udg., Kbhvn. 1960.
19) Tidsskrift for Uhrmagere, årg. 1-19. - Dansk Tidsskrift for Uhrmagere, årg. 20-84, Dansk Urmager-Tidende, 1965-70, Ure + Optik, 1977-82.
20) Til mesterlisten er anvendt kirkebøger fra alle sogne i Frederiksborg amt, samt en del fra det øvrige Danmark, folketællingerne fra samtlige sogne og købstæder i amtet fra 1787, 1801, 1834, 1840, 1845 og 1850, borgerskabsregistre fra amtets købstæder og enkelte skifter på landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, Jagtvejen 10, København N., samt kongeriget Danmarks Handelskalender, 1883-84 og 1891-93, KRAKs Danmarks ældste Forretninger, Kbhvn. 1950, samt lokale vejvisere og telefonbøger.

EN SAG OM HJEMMEBRÆNDING PÅ JÆGERSPRISEGNEN FOR 200 ÅR SIDEN

Af Karlo Jørgensen, Skibby

Torsdag den 23. december 1778 måtte kirkeværgen i Gerlev, gårdmand Jørgen Larsen, sammen med en hel flok andre gode bønder fra Jægerspris gods give møde på tingstuen i Jægerspris for stedets birkedommer, Stephan Bang, tiltalt for hjemmebrænderi. Skriveren, Frantz Blichfeldt Hornberg, kom på et større arbejde med fjerpennen, og hans optegnelser kan man nu studere inde på Landsarkivet, hvis man beder om TINGBOG FOR JÆGERSPRIS BIRK 1764-89.

Jørgen Larsen tilstod, og Hornberg skrev i protokollen: »Jørgen Larsen tilstaar at have brændt een á to Gange i dette Aar med 1 Hat og 2 Piber, som han lover at levere her til Retten til Confiscation og Sønderslagning«.

Imidlertid stod julen jo for døren, så sagen udsattes til efter helligdagene. Man kan gætte på, hvad de snakkede om ved julegilderne, for - som det siden viste sig - var der mange andre, der ikke havde rent mel i posen.

Torsdag den 7. januar 1779 måtte Jørgen Larsen igen af sted til Jægerspris. Vi kan under denne dato læse:

»Sagen mod Gierlef og Tørslef og Lyngerup Mænd for ulovlig Brændeviinsbrænderi blev foretaget, hvor da Jørgen Larsen af Gierlef leverede sit forhen ommeldte Brændeviins Tøy, nemlig 1 Hat og 2 Piber, som strax blev sønderslagen og giort ubruugelig«.

Det var i slutningen af 1600-tallet, at bønderne havde fået smag for brændevinen; før den tid slukkedes tørsten gerne med øl og mjød. De fik snart lært at bruge destillationsapparater, så de selv kunne fremstille de eftertragtede dråber af deres eget korn.

På billedet ses, hvordan et sådant »Brændeviins-Tøy« så ud. På en stor trefod står en kobberkedel med trælåg. Oven på låget sidder »Hatten«, ligeledes af kobber. I mange egne gik bønderne med en hat, der netop havde denne facon - bredere foroven end ved hovedet. Fra hatten fører så de to rør - der benævnes »Piber« - ned til svaletønden - går ind foroven ved den ene side af tønden, går gennem denne, og kommer ud forneden ved den anden side. I svaletønden skal der selvfølgelig være koldt vand, så brændevinsdampene kan fortættes til de »klare

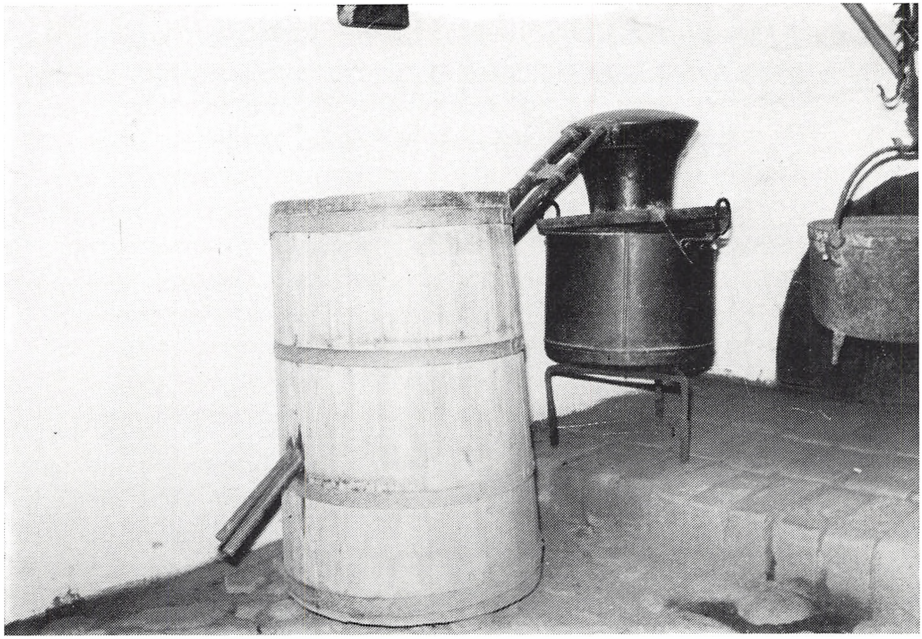

dråber«, der langsomt drypper ud af piberne. Man kan også se, at de kriminelle bestanddele netop var hatten og de 2 piber, som kirkeværgen - sikkert med sorg i hjertet - måtte se blive »sønderslagen og giort ubruugelig«.

Men det var jo forbudt privatpersoner at lave brændevin. Allerede 1689 udstedtes der forbud imod brænderiet, fordi det virkede til »Kjøbstadhandelens Forringelse, Sabbattens Overtrædelse og Landmændenes Drukkenskab«. Fra købstaden - Slangerup, senere Frederikssund - blev der gang på gang, med loven i hånd, foretaget »inkvisitioner« over for bønderne, der hjemmebrændte eller mistænktes derfor. Og der blev rejst tiltale, redskaber konfiskeret, der blev idømt store bøder, men det hjalp ikke ret meget; kort tid efter var det galt igen - herom vidner justitsprotokollerne. Bønderne følte ikke, at de gjorde noget galt. Derfor kunne også kirkeværgen være med. Det kan også nævnes, at gårdmand Hans Knabe fra Gerlev, der måtte møde sammen med kirkeværgen, og som blev idømt bøde af samme størrelse, han kunne godt nogle år senere betroes hvervet som sognefoged. Var der også grænse for, hvor alvorligt myndighederne så på forholdet? Eller var man i den situation, at det var umuligt at få en kvalificeret til denne opgave, som ikke var straffet for brænderi?

Det forekom bønderne, at det var købstadens borgere, der øvede overgreb imod dem, når de ville tvinge landbefolkningen til at betale de store afgifter, som byen jo fik sin part af.

Det skete også, at bønderne svarede igen og gik til angreb. Mændene fra Ndr. Dråby, der stod der i tingstuen med bøjede hoveder, havde selv oplevet det. Som

En brændevinsbrænders skilt fra Helsingør 1780. Helsingør byhistoriske Arkiv.

drenge. Nogle af dem må have kunnet huske, hvordan byfogden fra Slangerup kom ridende ind i landsbyen i spidsen for sine mænd og begyndte sin inkvisition. Ifølge hans egen beretning fandt han brændevinsredskaber i hver gård. Men pludselig hørte han, at der blev blæst i byens horn som tegn på, at bymændene skulle samles, og inden længe var de fremmede omgivet af en rasende hob, der var bevæbnet med store stave. Selv byfogden fik en af stavene at mærke på sin krop, så de valgte skyndsomst at flygte. Denne mindeværdige begivenhed fandt sted 20 år tidligere - i 1759.

Meget tyder på, at der var brændevinsredskaber på de fleste gårde. Ganske vist giver mange af de tiltalte jo en forklaring om, at de har lånt de anvendte redskaber. Den forklaring skulle nok ikke altid tages for gode varer. At indrømme at man selv ejede, var ensbetydende med, at man fik besked på at aflevere dem til destruktion.

På en gård er der - i stald og lade - utallige gemmesteder, som det kunne være svært for myndighederne at finde frem til. Jo, brændevinsudstyret blev godt gemt. Så godt, at det faktisk i vore dage er en stor sjældenhed på museerne. Det er

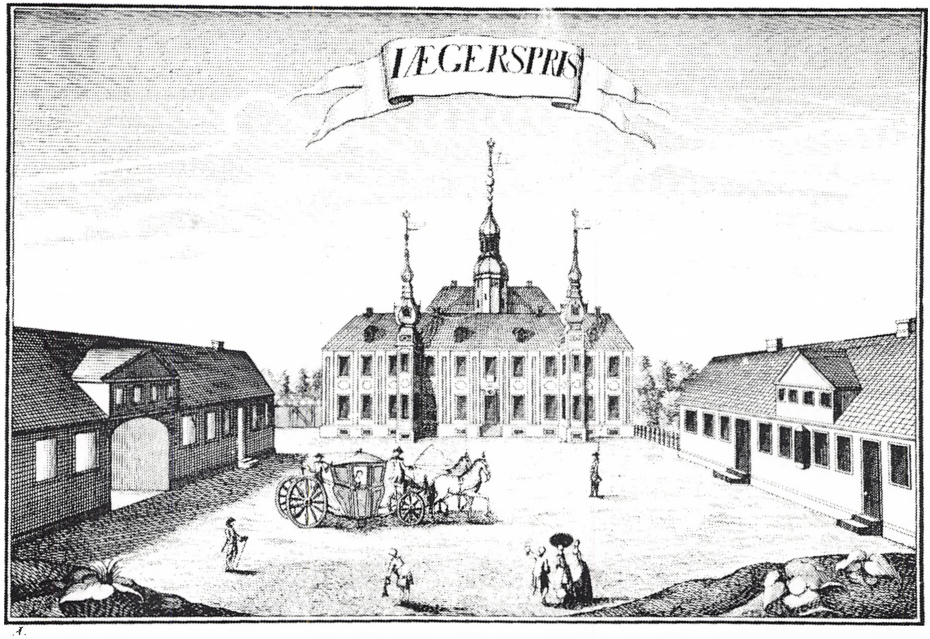

Jægerspris slot efter Pontoppidan: Den danske Atlas, 1764.

da forbavsende, når man tænker på, at det må have stået i alle landsbyer på masser af gårde.

Det afbildede er fra »Den gamle Landsby« på Hjerl Hede. Det har jo også sin historie. Det er lidt »konstrueret«. Trefoden, trælåget og kedlen har ikke oprindeligt hørt til. Hatten og piberne blev omkring 1850 gravet ned i en mose ved Hogager, en landsby vest for Viborg. Grunden har sikkert været, at man har været bange for myndighedernes besøg. Og tingene blev gemt så godt, at ejeren ikke kunne finde dem igen, da faren var drevet over. Omkring 1930 blev de fundet af hans sønnesøn.

Sagen, hvori kirkeværgen var indblandet, var begyndt lige før jul 1778. Men det blev hurtigt klart, at den var betydelig mere omfattende, end forvalter Eskildsen på Jægerspris havde forestillet sig, og måske også mere omfattende end han havde ønsket. Ganske vist var Eskildsen anklager i denne sag, men på samme tid er der en mindre sag imod et par bønder i Tørslev, der er blevet afsløret af inkvisitionen, hvor han optræder som forsvarer.

Der gik næsten et år, inden skriveren kunne sætte det sidste punktum. Først den 11. november faldt de sidste domme, og inden da var der afholdt 13 retsmøder.

Antallet af tiltalte blev så stort, at det blev nødvendigt at overgive sagen til amtmanden, etatsråd Fleischer, der så lod udpege en »actor« til at føre den. Det

skete den 12. august 1779. Ialt 87 personer - allesammen fra Gerlev og Dråby sogne - fik dom.

Nedenfor nogle typiske uddrag af protokollen:

»Hvorda mødte Hr. Forvalter Pedersen af Svanholm Gods (den af amtmanden udpegede »actor«) udi Sagen imod Jægerspriis Godses Beboere for ulovlig Kroehold og Brændeviinsbrænden og begiærede at de endnu uafhørte Hovedmænd maatte blive fremkaldet og examineret om de selv vil tilstaae eller fragaae den paastævnte *Forbrydelse* og til den Ende blev fremkaldet -«

»Gaardmand Ole Olsen i Neder Draabye, der haver tilstaaet at have saavel brændt som solgt Brændeviin udi sidste Aar, bliver tilfunden at betale for Brændeviinsbrænding 30 Rdr og for ulovlig Kroehold 20 Rdr.«

»Gaardmand Lars Jensen fra Ndr. Draabye tilstoed at have brændt Brændeviin sidste Foraar ved Hjælp af en Hat og 2 Piber, som han siden havde solgt i Kjøbenhavn«.

»Afgangne Gaardmand David Olsens Enke af Gierlef tilstoed ved hendes Fæstemand, Jacob Jacobsen, at have solgt Øl og Brændeviin til Byens Karle i sidste Sommer, da disse holdt deres Sommergilde«.

»Gaardmand Jacob Ibsen, Lyngerup tilstaaer at have brændt een Gang sidste Vinter med en Hat og 2 Piber, som han havde laant af en ustævnet Persohn uden Godset«.

»Gaardmand Ole Olsen, Landerslef tilstaaer at have brændt een Gang kort før sidste Mikkelsdag med et Redskab, som han havde laant«.

»Ole Pedersen af Over Draabye tilstaaer at have brændt med en Hat og 2 Piber, som han lover at levere her i Retten i Morgen«.

»Christen Christensen, Skovboligerne, tilstaaer at være Eier af en Hat og 2 Piber tilligemed Jens Hiort og Rasmus West, hvormed han har brændt«.

»Enken Anna Svends af Tørslef, som tilstaaer at have brændt Brændeviin ved Hjælp af en Kobberhat. Bemeldte Hat havde hun laant af Anders Christophersen«.

»Rasmus Povelsen, Gaardmand i Ndr. Draabye tilstaaer at have solgt Brændeviin, som han har kiøbt af Madam Falck i Friderichssund«.

- Og endelig en person, der havde været lidt uheldig med brændingen:

»Gaardmand Ole Andersen, Gierlef, som tilstaaer at have brændt een Gang forrige Foraar ved Hjælp af en Jydepotte og Hyldepiber, men fik ingen Nytte eller Gavn deraf, thi Kraften fløj i Luften«.

Det kan allerede nu røbes, at hans forklaring ikke hjalp ham; han fik samme straf som de andre.

Som nævnt faldt de sidste domme den 11. november 1779. Ialt 76 personer fik forkyndt deres dom den dag. Og der blev ikke taget individuelle hensyn. Man delte dem simpelthen i 3 grupper:

1. de, der havde brændt ulovligt,
2. de, der havde brændt ulovligt og haft krohold,

3. de, der havde haft krohold (altså solgt brændevin).
De tiltalte i den første gruppe fik hver en bøde på 30 Rdr + 1 Rdr i sagsomkostninger. Det drejede sig om ialt 65 personer. I anden gruppe måtte 6 personer betale hver 20 Rdr foruden de 30 Rdr samt i omkostninger 1 Rdr 3 Mark. Og endelig måtte sidste gruppe betale hver 20 Rdr + 1 Rdr i omkostninger.

30 Rdr i bøde for at lave brændevin. Ja, det var faktisk en streng straf. Studerer man skifterne fra egnen på den tid, så ser man køerne vurderet til 6-8 Rdr og »bæsterne« til 10-12.

Og når man så tænker på, så mange der blev ramt. I 1773 var der under Jægerspris Gods 99 bøndergårde og 96 huse; derudover var der en del indsidderfamilier, men som tidligere nævnt blev ialt 87 personer dømt, så næsten hver tredie husstand måtte bøde.

Det må have rystet egnen økonomisk. Der må også have været en del, der ikke har kunnet præstere disse penge. Var det mon de fleste? Kan det tænkes, at det hele var et stort paradenummer, hvor alle godt vidste, at pengene aldrig blev betalt?

Det er værd at lægge mærke til, at der ikke i dommene siges noget om, hvad der skal ske, hvis bøden ikke kan betales. Gårdmand Ole Andersen i Gerlev - ham med jydepotten - var senere uheldig på en anden måde. Han kom til at gøre sin tjenestepige med barn. Det var en fæl historie, og han beklager da også »hjerteligt at være falden i denne Synd og Skam«. Han kunne imidlertid ikke nøjes med beklagelsen. Han blev dømt til at betale »dobbelt Leyermaalsbøde« 24 Rdr. Men dommeren konstaterer til sidst: »I øvrigt viiser den i denne Sag fremlagte Registrerings- og Wurderings Forretning, at Ole Andersen ingen Formue er eiende, hvorpaa hand efter Lovens § 945, Artikel 24 kand vorde straffet; hand bør derfor at hensættes paa Vand og Brød i 4 dage«.

Et sådant alternativ nævnes altså ikke i vores sag, så det kan være, at de tiltalte har modtaget dommen med sindsro.

Der er ganske vist beretninger fra andre dele af landet, om at bønderne måtte udføre fæstningsarbejde, hvis de ikke kunne betale deres bøder for hjemmebrænding; men hvis det var blevet praktiseret her, så havde vi nok vidst noget mere om det.
Geografisk fordelte synderne sig på flg. måde:
Gerlev: 14 - Landerslev: 11 - Lyngerup: 7 - Ndr. Dråby: 19 - Over Dråby: 12 - Skovboligerne: 15 - Tørslev: 9 - Ialt 87.

Når myndighederne gik så hårdt frem, så var det selvfølgelig, fordi man ikke ville unddrages afgifterne, men et samfund kan heller ikke være interesseret i, at folk drikker umådeholdent. Gjorde bønderne det? Vi kan høre, hvad en samtidig beretning siger om det. I Bloustrød sogn havde de dengang en præst, der hed Joachim Junge. Han udgav 1798 en bog om »Den Nordsjællandske Almue«. Det indtryk, man får af ham, er, at han er en meget fin iagttager, og han virker på ingen måde snerpet eller dømmende, men om bøndernes drikkeri skriver han:

Stik af F.L. Bradt efter maleri af Jens Juel: Prospekt af Egnen om Jægerspris. Man ser ned over gårdene og husene i landsbyen Neder Dråby og skimter Jægerspris slot i baggrunden. Billedet er fra 1782, så hvis maleren har brugt levende modeller, kan de to høstkarle i forgrunden udmærket have været blandt de tiltalte brændevinsbrændere.

»Kunde man indgyde Bonden en levende Følelse af Ærekierhed, da vilde maaskee dette være det mægtigste Værn imod den Last, som saa meget har udbredet sig i hans Stand. Jeg mener Drukkenskab. Men det Selskab, hvori Bonden lever, synes ikke at anse Fylderiet for vanærende. De ansee Brændeviin som et uundværligt Styrkelsesmiddel, og derfor afskye de hverken Drankeren eller Drikken.
De, som især lide ved dette Svælgerie, ere Hustruerne, hos hvilke Drukkenskabslasten er yderst sielden. De lidende Hustruer ses som oftest med Skræk det Øieblik imøde, da deres Husbonder begive sig paa Reiser, da de ikke kan vide, om de igen skal finde i dem Støtter eller Ruin.
Og dog har jeg meget ofte seet Mødrene at stille deres spæde Børns Graad ved saaledes at helde Brændeviin i Halsen paa dem, saa de drejede Øjnene som en Chamæleon.
Og da Barnet saaledes indsuger Brændeviin med Modermælken, og Faderen fremdeles lader ham altid pimpe det sidste af Glasset, bliver Nydelsen deraf snart en Lidenskab«.

Og en pudsig bemærkning om kaffe og brændevin:
»Ved deslige Leiligheder beværtes og Giæsterne med Kaffe. Men for at fore-

komme, at den ikke - som Folk siger - skal hidse Blodet op, bruger Bonden den Forsigtighed jævnlig at tage en Slurk Brændeviin dertil«.

Ovenstående kunne godt tyde på, at det nok ikke var helt urimeligt, at man prøvede at dæmme op for drikkeriet, men om det så var de rigtige midler, man anvendte - ja, det er en anden sag.

Der er én ting i denne retssag, der forekommer særdeles forbavsende, ja, næsten kan harme en. I domsafsigelsen læses ordret:
»Efter at det for Stedets Amtmand, Hr. Etatsraad Fleischer var bleven *angiven af en Persohn, der vil have sit Navn fortiet...«*

Det var altså en anonym anmeldelse. Hvem kan denne person mon have været? I hvert fald et menneske, der var meget nært knyttet til Jægersprisegnen. Han er fantastisk godt orienteret. Han tager aldrig fejl, lægger man mærke til. På det første retsmøde prøver et par stykker at nægte, men ellers har man det indtryk, at alle, der blev stævnet, virkelig havde gjort noget galt.

Forbavselsen bliver ikke mindre, når man læser videre:
»Thi bør da Lars Hansen, Gaardmand i Ndr. Draabye *at betale til Angiveren* den ved bemeldte Forordning for saadan hans ulovlig Forhold dicterede Mulct 30 Rd^{r}«.

Kan det virkelig være rigtigt, at bøden skulle betales til denne anonyme angiver? I så fald har denne sag jo gjort ham til en velhavende mand. I så fald har han kunnet stikke mellem 2000 og 3000 rigsdaler i lommen for sin ulejlighed. Ikke sært, at han ville have sit navn fortiet. Man fristes næsten til at håbe, at det forholder sig sådan - som vi var inde på før - at det var penge, der aldrig blev betalt.

Hvis man arbejder med slægtsforskning og ved, at man har tilknytning til Jægersprisegnen, og kigger efter i justitsprotokollen på Landsarkivet, ja, så kan man næsten ikke undgå at konstatere, at man nedstammer fra straffede personer.

Kirkeværgen, jeg begyndte med, er mine børns 5 × tip-oldefar. Og ikke mindre end 6 af de nævnte forbrydere findes på mine børns anetavle - deriblandt sognefogden fra Gerlev og så ham den meget uheldige, ham med jydepotten og den besvangrede tjenestepige.

MAGLEAAS HØJSKOLE

Af Poul Dam

Magleaas folkehøjskole efter udvidelsen, set fra vest. Fotograferet 1961 af K. Kreutzfeldt, Birkerød.

I artiklen om højskolerne i Frederiksborg amt i årbogen for 1982 savnedes amtets sydligste højskole, Magleaas i Høsterkøb, der virkede fra 1950 til 1973.

Skolen blev oprettet som selvejende institution på initiativ af Fredsvenners Hjælpearbejde, der umiddelbart efter tog navneforandring til Mellemfolkeligt Samvirke, og den daværende statskonsulent for ungdomsundervisningen, mag. art. Johannes Novrup, som tidligere havde været lærer på Den internationale Højskole i Helsingør og Askov Højskole. Den indrettedes i den store villa, som ingeniør Aage Westenholz havde bygget i 1910-11, og havde i begyndelsen kun plads til ca. tredive elever. 1959-60 udvidedes skolen med en ny elevbygning, en foredragssal og en lærerbolig, der snart blev taget i brug som forstanderbolig, og der blev hermed mulighed for at optage omkring halvtreds elever.

Den første forstander, Johannes Novrup, døde i 1960, og i hans sted tiltrådte Poul Dam, der havde været lærer ved skolen siden starten. Medens skolen i begyndelsen kun havde et vinterkursus på seks måneder, gik den fra 1966 over til at have et efterårskursus og et forårskursus på hver fire måneder. Uden for de egentlige kursustider blev skolen benyttet til korte kursus, navnlig for folkeoplysende og mellemfolkelige organisationer.

Undervisningen var som på andre højskoler, dog noget tidligere end andre steder med et stærkt mellemfolkeligt islæt. På de fleste kursus var der en mindre gruppe elever fra udlandet, herunder udviklingslandene, idet hele undervisningen dog foregik på dansk.

Omegnen var, til trods for skolens bestræbelser for det modsatte, meget lidt engageret i skolens virksomhed, der faktisk var mere kendt ud over landet. Begge skolens forstandere var efter hinanden formænd for Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler, og 1958-64 blev Højskolebladet redigeret fra Magleaas.

De ændrede tilskudsregler fra omkring 1970 medførte vanskeligheder for skoler af Magleaas' størrelse, og i 1973 måtte det opgives at videreføre skolen.

FORENINGSMEDDELELSER

Tirsdag den 14. juni 1983 kl. 19.00 var der arrangeret rundvandring gennem Sundtoldens Helsingør under ledelse af fhv. museumsdirektør dr. phil. Henning Henningsen. Der deltog ca. 100 i den vellykkede vandring.

Samme aften kl. ca. 20.30 blev der afholdt ordinær generalforsamling i en sal på Hovedbiblioteket i Helsingør. Dirigent var stadsbibliotekar Svend Esbech, der gav ordet til formanden, der aflagde beretning:

Der er ikke gået et helt år siden den sidste generalforsamling, der fandt sted den 23. september 1982 i Frederiksborg Museets foredragssal, og vi havde den store oplevelse efter generalforsamlingen at lytte til fhv. museumsdirektør Jørgen Paulsens inciterende lysbilledforedrag om Augustenborgerne.

På sidste generalforsamling luftede jeg den tanke, som flere gange har været fremme om et snævrere samarbejde med de kredse i amtet, som arbejder med lokalhistorien på forskellig måde: de lokalhistoriske arkiver, de lokalhistoriske foreninger og museerne. Som grundlag forelagde jeg for bestyrelsen et handlingsprogram, hvis hovedindhold var, at der fra Frederiksborg Amts Historiske Samfunds side skulle lægges op til en helt åben drøftelse organisationerne og institutionerne imellem, men især med henblik på en samtale om de forskellige former for publikationsvirksomhed. Eet af synspunkterne er dette, at der indsamles meget vigtigt stof i disse år og meget af dette skal ikke blot indsamles for indsamlingens egen skyld, men meget gerne nå ud til videre kredse. Her har vi alle, Historisk Samfund, arkiverne og foreningerne samt museerne forpligtelse til at lade dette ske og der bør skabes en vis harmoni imellem, hvem der tager sig af hvad, så vi undgår at træde hinanden over tærne. Der er på intet tidspunkt talt om, at een organisation vil føle, at den har patent på det eller det, eller ønsker at være overformynder for andre. Alene tale om samarbejde og om oplysning om virksomhed og virkefelter.

Det var derefter meningen, at 3 repræsentanter for Historisk Samfund skulle mødes med et lignende antal repræsentanter for henholdsvis de lokalhistoriske foreninger og arkiver samt 1 repræsentant for Amtsmuseumsrådet. Et møde blev berammet til den 26. april, men uheldigvis måtte de indkaldte repræsentanter for foreningerne melde afbud i sidste øjeblik, så egentlig opnåedes der ikke den kontakt, vi gerne ville have haft. Fra referatet af mødet skal jeg tillade mig at citere:

»Mødet var indkaldt på initiativ af formanden for Historisk Samfund med henblik på en uformel drøftelse af mulige samarbejdsformer mellem de lokalhistoriske foreninger, lokalhistoriske arkiver, museerne og Frederiksborg Amts Historiske Samfund.

Mødet var uden dagsorden, men man drøftede emner som publikations- og mødevirksomhed og en bedre orientering om amtsmuseumsrådets arbejde. Ligeledes fremførtes det ønskelige i en bedre og bredere orientering om hvilke foreninger, arkiver, museer og biblioteker, der findes i amtet.

Hanne Poulsen kunne som formand for amtsmuseumsrådet orientere om det igangværende arbejde med arkæologiske undersøgelser og om planer om i lighed med Vestsjællands amtskommune at udsende en rapport som et kulturhistorisk bidrag ti fredningsplanlægningen. Hertil kræves medvirken fra de lokale kredse.

Fra Historisk Samfunds side kunne man tilbyde samfundets årbog som publikationssted for rapporten fra det igangværende museale arbejde og som registrant over de enkelte foreningers og arkivers arbejde med korte årlige bidrag samt navne og adresser«.

Det var en glæde, at amtsmuseumsrådets formand kunne deltage i mødet og bidrage med værdifulde oplysninger.

Jeg er iøvrigt ikke så mistrøstig efter det foreløbige mindre gode resultat af vort kontaktforsøg og mener, at vi fra Historisk Samfunds side pånyt bør tage initiativ til en bredere samtale.

I forbindelse med planerne om oprettelse af en forlystelsespark kaldet »Sommerland« i egnen omkring Bøtterup ved Hornbækvejen i Helsingør kommune fik vor forening en henvendelse fra et af vore medlemmer, højesteretssagfører Ole Gangsted-Rasmussen. Henvendelsen opfordrede Samfundet til overfor Helsingør kommune og Hovedstadsrådet at gøre indsigelse mod planerne om dette »Sommerland« og i motiveringen for henvendelsen pegedes der på det geografisk, landskabelige og historisk meget værdifulde område mellem Gurre Sø og Esrum Sø.

Brevet fra højesteretssagfører Gangsted-Rasmussen rundsendte jeg til bestyrelsens medlemmer med anmodning om tilkendegivelse af, hvorvidt man mente, at foreningen skulle reagere ved en protestskrivelse som foreslået i henvendelsen.

Jeg måtte konstatere, at den overvejende stemning i bestyrelsen var imod i dette tilfælde at udtale sig, idet man fandt, at områdets beskaffenhed i højere grad er af miljømæssig og naturfredningsmæssig karakter end har historisk indhold. Hvilket derefter blev meddelt til højesteretssagføreren.

Vi er imidlertid taknemmelig for sådanne henvendelser fra medlemmer eller andre, som ønsker at henlede vores opmærksomhed på sager, hvor foreningen måske bør markere sig, selvom det ikke umiddelbart er indeholdt i foreningens formålsparagraf. Det giver i hvert fald anledning til nogle overvejelser.

Jeg kan da også benytte lejligheden her på generalforsamlingen til at spørge de tilstedeværende om de mener, at foreningen bør tage nogle initiativer i sager som eksempelvis den netop refererede.

Foreningens årbog forventes i år at foreligge allerede i september. Af indholdet kan nævnes en artikel af Elisabeth Hertig, f. Andrup »Barndom i østre tårn, erindringer fra barndom på Frederiksborg slot«. Elisabeth Hertig er datter af nu

afdøde museumsdirektør Otto Andrup. Der bringes en afhandling af Jens Lampe, Brabrand, om ure og urmageri i Frederiksborg amt med en fortegnelse over urmagere gennem tiderne i Frederiksborg amt og endelig en artikel af Karl Jørgensen, Skibby: En sag om hjemmebrænding på Jægersprisegnen for 200 år siden.

Skriftudvalgets formand, Henning Ring, oplyser, at redaktionen af årbog 1984 er påbegyndt. Sidste år appellerede vi til medlemmer og andre om at fremsende bidrag med erindringer om bestemte emner, f.eks. om »kloge koner og mænd« eller om teknikkens indtog i hjem og på arbejdsplads. Denne appel skal vi gerne gentage også i år og bede de som måtte have stof - gerne med billeder - om at sende det til lektor Henning Ring, Toftemosevej 23 A, 3100 Hornbæk eller ringe til Ring på telefon 02-20 25 28.

Den lokalhistoriske bibliografi, d.v.s. fortegnelsen over litteratur om Frederiksborg amt, som har været under udarbejdelse siden 1976, er nu afleveret til produktion og udgivelse af Bibliotekscentralen og kan formentlig udkomme omkring årsskiftet som en 1 binds publikation i 3-spaltet opsætning. Frederiksborg Amts Biblioteksforening har bevilget 25.000 kr. til udgivelse og et lignende beløb forventes ydet fra anden side med henblik på at nedbringe prisen for enkeltpersoner. Bibliografiens dead-line er år 1980, d.v.s. vi allerede ved deres udgivelse har en manco på ca. 4 år i det registrerede stof. Jeg vil også i denne kreds, som jeg har gjort det overfor lokalbibliografiernes hovedredaktion og overfor amtets biblioteker, henlede opmærksomheden på den store betydning det har, at man ikke nu slår sig til tåls med, at nu er dette arbejde afsluttet og dermed færdig. Registrering af lokalhistorisk stof er en fortløbende proces, og man kan kun have interesse i, at der til stadighed i biblioteker, arkiver, foreninger foregår en registrering af alt udgivet stof. Med tiden vil der blive brug for supplementer til lokalbibliografien og om 25, 40 eller 50 år for en helt ny udgave og så er noget af arbejdet jo gjort. Supplementerne kan gerne få plads i eller som tillæg til vores årbog.

Foreningens medlemstal er næsten uændret fra sidste år, 720 medlemmer. Det er stadig for få, når vi tager hele befolkningstallet i amtet i betragtning, men der skal lyde en tak til dem, der fortsat støtter os og også til de nye medlemmer, der også er kommet til.

Endelig skal der lyde en tak til vore bevilgende instanser: Ministeriet for kulturelle anliggender, amtsråd, kommuner, fonds og sparekasser for god og værdifuld økomomisk støtte til vort arbejde.

Derefter aflagde kassereren årets regnskab (findes side 86-87).
Valg af bestyrelse og revisorer: alle genvalgt.
Ingen indkomne forslag.
Under eventuelt tilsagde Anders Friederichsen fra LAFA fortsat støtte til et fællesarbejde mellem de mange arkiver og museer i amtet.

REGNSKAB

DRIFTSREGNSKAB FOR PERIODEN 1/4 1982 TIL 31/3 1983

		1983	(1982)
Indtægter:			
Medlemskontingenter		48.591,20	38.740,00
Tilskud:			
Kulturministeriet		5.400,00	4.900,00
Kommuner		9.500,00	11.400,00
Frederiksborg Amt		6.000,00	7.250,00
Sparekasser		7.500,00	7.500,00
Carl Julius Petersens Hjælpefond		5.000,00	5.000,00
Jubilæumsgaver			1.000,00
Salg af årbøger		16.064,22	28.526,50
Renter		6.002,51	7.270,72
Årets underskud			25.818,80
		104.057,93	137.406,02
Udgifter:			
Udsendelse af årbog:			
Honorar	kr. 1.519,25		7.688,78
Trykning	kr. 43.387,80		112.932,16
Forsendelse	kr. 5.258,00	50.165,05	4.755,40
Møder og foredrag		2.193,00	5.605,70
Opkrævning af kontingenter		3.203,40	2.497,57
Kontorartikler, porto m.v.		4.931,30	2.246,26
Kontingent Lokalhistorisk Fællesforening		1.975,20	1.412,00
Gaver		292,88	268,15
Årets overskud		41.297,10	
		104.057,93	137.406,02

STATUS PR. 31/3 1983

Aktiver:			
Kassebeholdning		2.011,81	420,59
Sparekassebeholdning		95.489,67	49.163,61
Girobeholdning		84,53	327,56
Tilgodehavende moms			5.883,48
		97.586,01	55.795,24
Passiver:			
Egenkapital:			
pr. 1/4 1982	kr. 55.795,24		
+ årets overskud	kr. 41.297,10	97.092,34	55.795,24
Skyldig moms		493,67	
		97.586,01	55.795,24

Helsingør, den 31/3 1983, S. Riis-Vestergaard

Foranstående driftsregnskab og status har vi gennemgået og fundet i overensstemmelse med forenigens bogføring. Beholdningernes tilstedeværelse har vi konstateret.

Helsingør, den 10/6 1983

Morten H. Gad J. Dige

BESTYRELSEN

Formand: Overbibliotekar Erik Buch Vestergaard, Hovedbiblioteket Marienlyst allé, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 73 00; privat Kongevej 54, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 46 04.

Sekretær: Landsretssagfører Aase Gedde, tlf. (01) 12 08 18, privat Hostrupsvej 9, 3400 Hillerød, tlf. (02) 26 27 63.

Kasserer: Sparekassedirektør S. Riis-Vestergaard, Sparekassen SDS, Prøvestenen 4, 3000 Helsingør, tlf. (02) 22 44 66.

Museumsdirektør dr. phil. Povl Eller, Frederiksborg Slot, 3400 Hillerød, tlf. (02) 26 04 39.

Provst K. Tofte, Skibby Præstegård, 4050 Skibby, tlf. (02) 32 82 32.

Skriftudvalget: Lektor H. Ring, Toftemosevej 23a, 3100 Hornbæk, tlf. (02) 20 25 28.

Cand. mag. Henrik A. Bengtsen, Rugmarken 63, 3060 Espergærde, tlf. (02) 23 43 31.

Dr. phil. Henning Henningsen, Flynderborgvej 7, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 21 50.

Museumsinspektør Kenno Pedersen, Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf. (02) 21 00 98 og (02) 21 12 15 (privat).

Auditør, Torben Topsøe-Jensen, Sophienbergvej 14, 2960 Rungsted K., tlf. (02) 86 38 25.

Turudvalg: Forstkandidat H. C. Jarløv, Fuglsangvej 44, 2830 Virum, tlf. (02) 85 02 01.

Lektor P. Chr. Nielsen, Folehavevej 21, 2970 Hørsholm, tlf. (02) 86 10 49.

Arkivleder Anna Esbech, Ryttervænget 56, 3650 Ølstykke, tlf. (02) 17 83 49.

Indmeldelser sker til sekretæren.

Henvendelser vedrørende stof til årbogen til H. Ring.

SALG AF SAMFUNDETS BØGER

De sidste 3 årgange fås
hos fru Inger Nielsen, Folehavevej 21, 2970 Hørsholm,
telefon (02) 86 10 49.

Tidligere årgange
hos antikvarboghandler Aa. Arendrup, Frederiksborg Antikvariat,
Æblehaven 10, 3400 Hillerød, telefon (02) 26 07 58.

LOVE FOR FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

Vedtaget på generalforsamlingerne 20. februar 1967 og 17. maj 1968

1. Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder, der findes i amtet.

2. Formålet øges hovedsagelig nået dels ved udgivelsen af en årbog eller andre bøger, hvori emner af den lokale historie behandles på en let læselig måde, dels ved at tilskynde til og mulig fremhjælpe udgivelsen af større bearbejdelser af historiske emner, der særlig vedrører amtet, samt ved afholdelse af møder og udflugter.

3. Medlemskontingentet fastsættes af generalforsamlingen. Medlemmerne modtager gratis samfundets årbog.

4. Samfundets bestyrelse består af mindst 7 medlemmer, der vælges af generalforsamlingen. Bestyrelsen konstituerer sig selv. Generalforsamlingen vælger tillige 2 revisorer.

5. Til varetagelse af stedlige opgaver kan bestyrelsen vælge et eller flere medlemmer, der er villige til at virke for samfundets interesser, til repræsentanter for dette.

6. På den årlige, ordinære generalforsamling aflægger bestyrelsen beretning og forelægger det reviderede regnskab til godkendelse. Regnskabsåret er fra 1. april til 31. marts.

7. Generalforsamling indkaldes ved meddelelser i dagbladene eller ved direkte indbydelse, der sker mindst 14 dage forud. Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, indgives til bestyrelsen mindst 8 dage forinden.

8. En ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes, når bestyrelsen finder, at der er grund dertil, og skal indkaldes, når mindst 25 medlemmer stiller skriftlig forlangende derom. Den afholdes efter bestyrelsens bestemmelse.

9. Beslutning om samfundets opløsning og om anvendelse af samfundets midler kan træffes på en generalforsamling med to trediedeles majoritet, hvor mindst en trediedel af medlemmerne har givet møde.

10. Ændringer i lovene skal, for at være gyldige, vedtages på to generalforsamlinger, hvoraf den ene skal være ordinær.

STIKORDSREGISTER

Af urmagere er her kun medtaget dem, der direkte er nævnt i artiklen side 41 ff. Alle øvrige må søges i listen over urmagere i Frederiksborg amt side 61 ff.

Aerschodt Severin van, klokkestøber i Louvan i Belgien 47
Albrecht, smed i Helsingør 50
Andersen Lauritz, slotsass. 12, 26
– Ole, gdr. i Gerlev 78
Andrup Georg, vandværksdirektør 8, 20, 40
– Henrik, kontorchef 8, 40
– Otto, museumsdirektør 7ff
– Zelia, fru 7ff
Anna Svends enke fra Tørslev 77
Arrebo Anders 56
Asminderød kirke 52
Atlas, Den Danske 1764 76
Augsburg i Tyskland 52

Bang Stephan, birkedommer i Jægerspris 73
Behrend C. 48
Benediktinerne 42
Bentson, spillelærerinde i Hillerød 15
Bertram-Larsen Julius, tårnurfabrikant i Kbh. 47, 48, 52,54
Birkerød by og kirke 52, 81
Bleche Johan Henrik, urmager i Kbh. 53
Blomberg Merete fru 8, 10, 15, 40
Bloustrød by og kirke 52, 79
Borella-Hansen, billedskærer i Hillerød 36-37
Bornholm 41
Boskmand Peter, urmager 52
Bradt F.L., raderer 79
Brahe Tycho, astronom 50
Brenner Jørgen, kgl. urmager 43
– Steffen, kgl. urmager 43, 44
Brockenhuus Frants 44
Bruhn Jonas, læge 19
– Julie fru 18, 19
Bruun J.J., maler 48
Brændevinsbrænding 73ff
Brønlund Jørgen, polarforsker 48
Bürgi Jobst, urmager 50

Christensen Christian, urm. i Frederiksborg 48
– Christen fra Skovboligerne 77
Christian IV, da. konge 10, 30, 33, 41, 43, 44, 47
– VI, da. konge 48
Christie's auktioner i London 39
Cistercienserne 42
Classen J.F., general 58
Clausen fru, teglværksejer 36
Claussøn Henrik, klokkestiller 46

Dam Poul, fhv. højskoleforstander 81-82
Danner, grevinde 50
Dante Alighieri, ital. digter 42
Degnetjeneste 55
Dencker, bolchehandler i Hillerød 20ff, 36
Dytreck (Dithrik), Sighermager i Århus 42

Egebæksvang kirke 52
Eichler Jørgen, sejermager i kbh. 44
Esbønderup kirke 52
Eskildsen, forvalter på Jægerspris 77
Esrum kloster 41, 42

Falck, Madam i Fr.sund 78
Farum 43
Faurholm ladegård ved Hillerød 44
Fleischer, amtmand, etatsråd 77, 80
Flensborg 43
Frankrig, Syd- 28
Fredensborg by og slot 41, 48, 51, 56
Frederik II, da. konge 10, 41, 43, 50, 51
– V, da. konge 48
– VI, da. konge 26
– VII, da. konge 31, 50
Frederiksborg amt 41
– slot 7ff, 41, 43, 44, 46, 51, 56
Frederikssund by og kirke 52, 56, 74
Frederiksværk 52, 56, 58
Friborg Jørgen, murermester 44
Friis Johannes, tårnurfabrikant i Kbh. 44, 51
Frølich Lorenz, maler 34
Funch Anders, urmager i Kbh. 44, 47

Gade Niels W., komponist 47
Ganløse kirke 52
Gerlev by og kirke 52, 73, 74
Gilleleje kirke 52
Gisselfeldt gods 26
Gryderup Jens, tårnvægter i Helsingør 56
Grønholt kirke 52

Hansen Ingvard, urmager i Ballerup 52, 53, 54
– Lars, gdr. i Neder Dråby 80
Hasebart, præst i Tikøb 58
Hecklaur Johannes, orgelbygger i Harzen 46
Heiberg Johan Ludvig, da. digter 32
Hein Hans, urmager i Helsingør 51
Hjerl Hede (Den gl. Landsby) 76
Helsinge kirke 52
Helsingør 41, 43, 54, 55-56, 57ff
– Arkeliet 46
– Gråbrødre kloster 41
– Monte Bello 9
– Sct. Marie kirke 51
– Sct. Olai kirke 50-51
– Sortebrødre kloster 41
– Vor Frue Kloster 41
– Skibsværft 51
Hertig Elisabeth, keramiker 7ff
Hillerød 7ff, 54, 56
– Dronningeøen 26
– Helsingørsgade 21, 35-36
– Hostrupsvej 36
– Torvet 19, 22, 36
– Urmagergården 47
Hogager vest for Viborg 76
Holst Andersen Rasmus, direktør 23
– Knud, sølvsmed 23
Hornberg Frantz Blichfeldt, retsskriver i Jægerspris 73
Hornbæk kirke 52
Hoval Poul, urmager i Rønne 58
Humlebæk kirke 52
Hundested 27
Høsterkøb 81
Hørsholm slot 41, 48, 52, 54

Ibsen Jacob, gdr. i Lyngerup 77
Internationale Højskole, Den 81
Italien, Nord- 42

Jacobsen J.C., brygger 31, 47
– Jacob, i Gerlev 77
Jensen Lars, gdr. i Neder Dråby 77
Jep Tømmermand 43
Jonsson Jon, slotsurmager i Fredensborg 48
Josephson Ragnar, prof. i Lund 39
Josias, sejermager i Kbh. 44
Juel Jens, maler 79

Junge Joachim, præst 55, 79
Jægerspris gods og slot 41, 50, 73, 76, 78, 79
Jørgen Sejermager i Kbh. 50
Jørgensen Karlo, skoleinsp. 73ff
Jørlunde kirke 53

Karlebo kirke 53
Kassel i Tyskland 38
Kingo Thomas, præst og digter 53, 56
Kirsch Hans, sejermager i Kbh. 46
Klein Johannes, maler 33-34
Kletti Christoffer, urmager i Helsingør 52
Klog Søren, degn i Tikøb 58
Knabe Hans, gdr. i Gerlev 74
Koldinghus slot 44
Kregme kirke 53
Kreutzfeldt K., fotograf i Birkerød 81
Krieger J.C., arkitekt 48
Kronborg 41, 43-44, 50, 54
Kyhl Henrik Larsen, urfabrikant i Kbh. 51
København
– Regensen 18
– Trinitatis kirke 43, 44
– Universitetet 43, 44
– Vor Frue kirkes ur 44
Københavns Uhrmagerlaug 48
Købke Christian, maler 2, 29, 33

Lampe Jens 41ff
Larsen Jørgen, gdr. i Gerlev 73
Laumann, organist i Hillerød 34
Lind, fru fiskehandler i Hillerød 36
London 39
Louw P. Chr., urmager 52
Lunds domkirkes ur 42, 43
Lyngerup 73, 77

Mads Sejermager i Odense 43, 44
Madsen Hans, urmager i Odense 43
– Mogens, præst i Lund 42
Magleaas Højskole 81-82
Mathiesen Peter, kirkeværge i Helsingør 51
– Peter, kgl. hofurmager i Kbh. 53
Mellemfolkeligt Samvirke 81
Merfeldt Gert van, urmager samt kanon- og klokkestøber 43, 53
Metzger Hans, sejerm. i Helsingør 44, 51, 52, 53
– Jeremias, urmager i Augsburg 51
Meyer Elisabeth, fru 23
– Ove, ingeniør 23-25
Michel Sejermager i Kbh. 50

Neder Dråby 75, 77, 79
Nielsen-Jenné C., slotsurmager i Fredensborg 48
Nordsjællands Urmagerforening 60
Nordstrand 27

Novrup Johannes, mag. art. 81-82
Nykøbing S. 27
Nørre Herlev kirke 53

Olrik Jørgen 57
Olsens David enke i Gerlev 77
Olsen Ole, gdr. i Landerslev 77
– Ole, gdr. i Neder Dråby 77
Olufssøn Anders, urmager i Kbh. 53
Over Dråby 77

Passebæk 43
Pedersen, forvalter på Svanholm 77
– Ole, gdr. i Over Dråby 77
Peschel Johan Henrik, urmager 53, 54
Petersen Carl, tårnurfabrikant i Kbh. 51
– Johan, købm. i Helsingør 57
– Johannes H., hofurmager i Kbh. 44
– Poul, urmager i Frederiksborg 52, 53
– Sv. Aa., kordegn 15
Piper Anne Dirik i Helsingør 57
Poul (Povel), sejermager og klokker i Helsingør. 43, 50, 57
Povelsen Rasmus, gdr. i Neder Dråby 78

Radeloff Nicolaus, urmager i Slesvig 50
Rasmus, klokkestiller på Frederiksborg 47
Rollfink Hermann, urmager 46

Schmidth Erik, kustode 11, 31
Selsø slot 9
Siebe Johan, urmager fra Flanderen 42-43, 44
Simmelkjær Chr. Larsen, urmager 58
Skuldelev kirke 53
Skævinge kirke 53
Slangerup by og kirke 53, 56, 74
Smithske Støberier i Ålborg 48
Smøremidler til ure 46
Sophie Magdalene, da. dron. 48, 50
Sparekassen for Helsingør og Omegn 51

Stauning Th., statsminister 13, 14
Stenløse kirke 53
Stradtmann Johan Henrik, sejermager og vægter i Fr.værk 51, 56
Strø kirke 53
Stubbekøbing 18
Svanholm gods 77
Søborg kirke 53
Sønderjylland 41
Sørensen Holger, snedker 35

Thiis Jens, prof. Oslo 39
Tikøb sogn og kirke 52, 53
Tjæreby kirke 53
Torup kirke 53
Tørslev 73, 77

Udsholt 43
Uggeløse kirke 54
Ulfeldt Corfitz, lensmand 48, 54
Ulriksen, murermester i Hillerød 54
Ure, urmagere og urmageri 41ff
Urmuseet i Den gamle By i Århus 50

Vedel Anders Sørensen 42
Veksø kirke 54
Vejby kirke 54
Verdenskrig, Den første 10
Vilhelm abbed i Æbelholt kloster 42
Vægtere 55-56

Westholz Aage, ingeniør 81
Willumsen Hans, urmager i Helsingør 44, 51

Zahles skole i Kbh. 9

Æbelholt kloster 41, 42

Ølstykke herred og kirke 43, 54